

Handwritten mark

Атаратура Масштава

Год выдання 39-ты
№ 64 (2525)
ПЯТНІЦА
18
снежня 1970 г.

ОРГАН МІНІСТЭРСТВА КУЛЬТУРЫ І ПРАУЛЕННЯ САЮЗА ПІСЬМЕННІКАЎ БССР

ВЫХОДЗІЦЬ РАЗ У ТЫДЗЕНЬ НА ШАСНАЦІ СІ СТАРОНКАХ

Цана 8 кап.

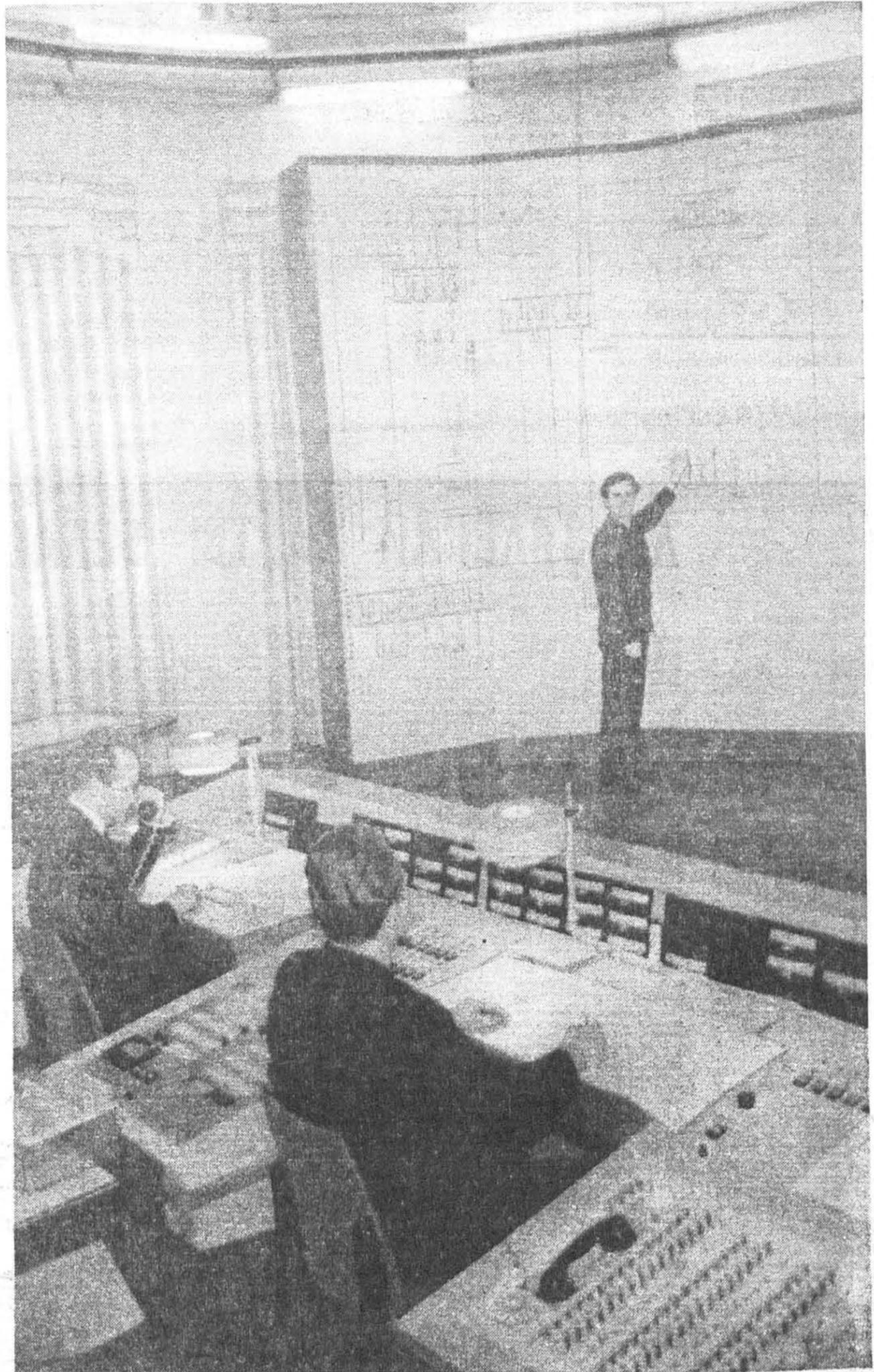
ЗБЫЛАСЯ МАРА ІЛЬІЧА

Будучы гісторык, вывучаючы дакументы першых гадоў Савецкай улады на Беларусі, абавязкова натыкнуецца на словы «лямпачка Ільіча». Ці зразумее ён адразу, што гэта не тэхнічны тэрмін! Што гэтыя словы, разам з такімі, як «гурток лікбеза», «першы трактар», — былі сінонімамі новага жыцця, пачатак якому паклаў Вялікі Кастрычнік.

Ды і нам, з вышыні сённяшняга дня, усё гэта здаецца ўжо далёкай гісторыяй. З краю ў край на нашых неабсяжных прасторах выраслі волаты энергетыкі. Не ў імглістых прыцемках, у ззянні тысяч электрычных сонцаў паўстае Савецкая зямля! І, адзначаючы зараз знамянальную дату—50-годдзе ленінскага плана ГОЭЛРО, мы з гонарам думаем пра тое, што збылася мара Ільіча аб суцэльнай электрыфікацыі краіны.

Гэтыя людзі на здымку нашага фотакарэспандэнта Ул. Крука трымаюць пальцы на электрычным пульсе рэспублікі.

Рэпартаж з каманднага пункта Беларускай энергасістэмы чытайце на 12-й старонцы.

У гэтыя дні...

...ВЫКАНАЛА

гадавы план рэалізацыі кніг насельніцтву на 23 дні раней тэрміну...

...СПОУНІЛАСЯ

25 гадоў драматычнаму калектыву калгаса «Чырвоная зямля» Іванаўскага раёна...

...ТВОРЧЫ ВЕЧАР

народнага артыста БССР Міхаіла Іванавіча Дзянісава, прысвечаны яго 70-годдзю...

М. Дзянісава віталі народныя артысты БССР Т. Ніжнікава, Н. Ткачэнка...

...АДБЫУСЯ

творчы вечар народнай артысты БССР Зінаіды Браварскай, праведзены прэзідыумам Беларускага тэатральнага аб'яднання...

На вечары былі паказаны ўрыўкі са спектакляў «Ліса і вінаград», «Трагічны збор», «Дзівак і Амністыя»...

Присутныя шэра сестры выступілі з Інаіды Браварскай, якая расказала пра свой шлях у мастацтва.

ВІНШУЕМ З УЗНАГОДАЙ!

За заслугі ў галіне савецкай літаратуры і ў сувязі з шасцідзясяцігоддзем з дня нараджэння Указам Прэзідыума Вярхоўнага Савета СССР...

СВЯТА КРОЧЫЦЬ ПА ВОБЛАСЦІ

На Міншчыне нарадзілася дзівоснае свята — свята народнай творчасці, своеасаблівы агляд народнага талентаў...

... Фае Нясвіжскага раённага дома культуры ўпрыгожыла выстаўка самадзейнага выяўленчага і дэкаратыўна-прыкладнага мастацтва Міншчыны...

Усім колерамі вясёлкі ззяюць вытканяя рукамі калгасных майстравых прыгожыя поспілікі, ручнікі і настольнікі...

Найбольш удаўся ў гэтым плане народнай творчасці вечар харавой музыкі. На сцэне праслаўлены

Наведвальнікі знаёмяцца з экспазіцыяй выстаўкі. Фота У.А. КРУКА.

калектыву з вёскі Казлоўшчыны Слуцкага раёна (кіраўнік А. Даўжонак). Сорака спявачак і спявакоў апрануты ў прыгожыя нацыянальныя каштомы...

Народны тэатр Маладзечанскага гарадскога дома культуры паказаў у Нясвіжы спектакль «Паміж ліўнямі» на п'есе А. Штэйна...

У вечары харавой музыкі прыняў удзел мужчынскі вokalны збор Дзяржынскага механічнага завода (кіраўнік В. Аўчынінаў).

Эстафету нясыжцаў падхапілі барысаўчане. Наступны прыжымак свята — Слуцк.

ЦІ ДАСТАТКОВА ў Беларусі турыстычных баз, піянерскіх лагераў, пансіянатаў?

Колькі санаторыяў спатрэбіцца нам ў 1980 годзе? Якія лясныя лепшыя для здароўя, якія рэкі чысцейшыя? Дзе мы будзем адпачываць праз 15 гадоў? Якія раёны не павінны асвойваць прамысловасць, і ў якіх будзе інтэнсіўнае прамысловае будаўніцтва? Што цікава паглядзець у Беларусі прыезджым?

Усе гэтыя пытанні ствараюць складаную праблему, якая стала тэмай асобнага праекта пад назвай «Рэспубліканская сетка зон адпачынку і турызму».

Самая важная ў гэтым праекце, напэўна, тое, што ўпершыню больш 200 тысяч квадратных кіламетраў тэрыторыі нашай рэспублікі атрымалі комплексную ацэнку на прыдатнасць для адпачынку.

ЛЯ ЗЯЛЁНАЙ КАРТЫ БЕЛАРУСІ

спектыўна — зялёным паласатым, разам яны накрываюць прыкладна трэцюю частку карты. Астатнія дзве трэці — белыя, як Паўночны полюс...

Тут паказаны толькі раёны адпачынку рэспубліканскага значэння, якія маюць аптымальныя кліматычныя ўмовы, найбольш цікавыя для турыстаў, перспектывы для прамысловага будаўніцтва і г. д.

А ў чым жа сутнасць работы? І наогул, чаму наспела патрэба ў такім праекце?

Ну, а дзе будаваць? На такое пытанне яшчэ нядаўна ніхто не мог адказаць. А людзі хочучы адпачываць «на прыродзе», хочучы ездзіць у невідомыя ім месцы і справядліва патрабуючы адпаведнага абслугоўвання,

Таму Дзяржбуд БССР ў 1966 годзе прыняў рашэнне распрацаваць схему развіцця і размяшчэння сеткі адпачынку, турызму і санаторна-курортных устаноў на тэрыторыі рэспублікі на 1980 год і паказаць перспектыву на 2000 год.

Мяркуючы па двухзначных лічбах на карце, раённа для адпачынку ў нас, у Беларусі, дастаткова. Цікава, якімі крытэрыямі вы карысталіся пры іх выбары?

Нельга сказаць, што мы пачыналі на пустым месцы. Неабходныя звесткі былі ўсе, але ў розных крыніцах — у падручніках, у навуковых работах...

Вынікі гэтай работы зроблены ў табліцы. І выніковы графік табліцы паказалі нам усё, як на далоні.

Выяўлена 30 раёнаў агульнай плошчай 750 тысяч гектараў са спрыяльнымі ўмовамі для размяшчэння ўстаноў адпачынку і шырокага турызму.

Як мяркуецца весці будаўніцтва ў раёнах адпачынку? Што новага прапануе ў гэтых адносінах ваш калектыв?

Новае — не вельмі дадае слова. Лепш сказаць — рэацыянальнае. Асноўнае, напэўна, тое, што мы пры размяшчэнні і будаўніцтве ўстаноў адпачынку можна ўжыць прыпынкі горадабудаўнічай сістэмы.

Летась зарэгістравана больш як мільён турыстычных выездаў. Гэта афіцыйныя турысты. А лічба ёсць незлічонае мноства «дзікуноў», якія не хочучы рэгістравацца ў саветах па турызме, але тым не менш упарта патрабуюць месца на турыстычных базях, і, наогул, цягаюць. Раскажыце, калі ласка, што прапануеце вы турыстам?

турыст рэспублікі, з унікальнымі помнікамі. Турызм перарастае ў асобную галіну абслугоўвання насельніцтва. Ён выгадны дзяржаве, рэкламуе, і інтэлектуальна, атрымлівае мастацкія і адукацыйныя вынікі.

У гэтым кантэксце з Беларускай сеткай турызму мы распрацавалі схему развіцця і размяшчэння турыстычнай сеткі БССР. Па сутнасці, гэта самастойная работа з асобным зместам, асобнай картай.

Дарэчы, у гэтых адносінах мы накіраваны на тры групы: аздараўленчага турызму — на поўнач, пазнавальнага турызму — заходнюю вобласць, змешаната турызму — у цэнтры і поўдзень рэспублікі.

Дарэчы, у гэтых адносінах мы накіраваны на тры групы: аздараўленчага турызму — на поўнач, пазнавальнага турызму — заходнюю вобласць, змешаната турызму — у цэнтры і поўдзень рэспублікі.

ліцы складзена ўпершыню. У нас ёсць на што паглядзець і чаму надзівацца. Ледніковыя агляданні, рэдкія россыпы валуноў, стаянкі старажытных людзей, замчышчы, курганы, некалькі дрэвы, унікальныя парк, Сафійскі сабор, віцебская Блаженіцкая царква, Белая вежа, замкі ў Гродне, Міры, Нясвіжы, старажытныя палацы, унікальныя драўляныя пабудовы, рэдкія па прыгажосці запаведнікі і заказнікі, гістарычныя помнікі, мемарыяльныя музеі. Каб усё пералічыць, спатрэбіцца не адна галізіна. Зараз у нас зарэгістравана 150 архітэктурных помнікаў, 190 архітэктурных, 60 помнікаў прыроды, 600 помнікаў гістарычных, 40 музеяў.

Калі пачнецца рэалізацыя праекта? Нядаўна адпаведныя органы зацвердзілі прамыслова-адукацыйна-рэзэрвацыйна-адпачынку і наменцірал важных мерапрыемстваў. Атрыманая ўсе законы забарона весці прамысловае будаўніцтва ў межах раёнаў адпачынку. Станоўна вырашана пытанне аб кааарэаваанні сродкаў для будаўніцтва комплекснаў устаноў адпачынку. Без буйных грашовых рэсурсаў пабудаванне капітальную сістэму дамоў адпачынку, гасцініц, матэляў, лагераў немагчыма. Выдзелена і наменчана рэстаўрацыя многіх архітэктурных помнікаў. Беларускі савет па турызме наменцірал да 1975 года дадаткова размясціць па рэспубліцы 18 турыстычных баз.

Мы цяпер прыступаем да вызначэння дакладных межаў кожнага раёна адпачынку. Насты зоймемся распрацоўкай схем абласных сетак адпачынку. І вось так, ад вялікага да меншага, прыкладзем, відэацыю, да аналізу зон адпачынку працуем.

Работа наперадзе вялікая, але мы ўжо накіравалі некаторыя пошукі. Ёсць на што абавярацца. І шчы з рэалізацыі праекта. У наступным годзе плануецца выдэле картуюсхему турыстычна-экскурсійнай сеткі БССР і каталог выдатных мясцін. Карта ёсць, і каталог ёсць, але вызначыць экскурсійнае значэнне кожнага помніка мы сваімі сіламі не можам. Для гэтага патрэбна кампетынтная камісія, але пакуль да гэту справу ніхто энергічна не бярэцца. А інкавалі! К. ТАРАСАУ.

ЗАУЧОРА, 16 снежня, адбыўся чарговы пленум праўлення Саюза пісьменнікаў Беларусі. На парадку дня пленума былі два пытанні: 1. Аб скліканні чарговага, VI з'езда пісьменнікаў Беларусі; 2. Сённяшні стан беларускай драматургіі і яе задачы.

З паведамленнем па першым пункце парадку дня выступіў першы сакратар праўлення СП БССР Максім Танк. Пленум адзінагласна прыняў пастанову аб скліканні VI з'езда пісьменнікаў Савецкай Беларусі ў другой палове красавіка 1971 года.

Пасля гэтага пленум перайшоў да абмеркавання другога пункта парадку дня. З дакладам «Беларус-

кая драматургія, дзень сённяшні» выступіў другі сакратар праўлення СП БССР Іван Шамякін (яго доклад з некаторымі скарачэннямі друкуецца ў сённяшнім нумары штотыднёвіка).

У спрэчках, якія разгарнуліся па дакладзе, прынялі ўдзел намеснік старшыні праўлення Беларускага тэатральнага аб'яднання Ул. Стэльмах, мастацтвазнаўца А. Сабалеўскі, А. Вялюгін, А. Слесарэнка, намеснік старшыні Дзяржаўнага камітэта Савета Міністраў БССР па тэлебачанні і радыёвяшчанні М. Пятніцкі, П. Пестрак, кінарэжысёр І. Дабралоубаў, міністр культуры БССР М. Мінковіч, П. Васілеўскі, дырэктар кінастудыі «Беларусьфільм» У. Іваноўскі, госць з Маск-

вы, сакратар праўлення Саюза пісьменнікаў СССР А. Салынскі.

Па абмеркаваным пытанні пленум прыняў разгорнутую пастанову.

У рабоце пленума праўлення Саюза пісьменнікаў Беларусі прынялі ўдзел загадчык аддзела культуры ЦК КПБ С. Марцэлеў, старшыня праўлення Саюза кінематаграфістаў БССР, народны артыст СССР У. Корш-Саблін, старшыня Дзяржаўнага камітэта Савета Міністраў БССР па тэлебачанні і радыёвяшчанні В. Палескі, намеснік старшыні Дзяржаўнага камітэта Савета Міністраў БССР па друку А. Барушка.

Справаздача з пленума будзе апублікавана ў наступным нумары штотыднёвіка.

НАВЛІЖАЕЦЦА новая гістарычная падзея ў жыцці партыі, народа, краіны — XXIV з'езд КПСС. З'езд падвядзе вынікі камуністычнага будаўніцтва за апошнія гады, вынікі выканання пяцігадовага плана і кіруючыся лідарскай творчай, вызначальнай новай задачай на ўсіх сферах эканомікі, навукі і культуры.

З кожным з'ездам партыі мы як бы ўзнімаліся яшчэ на адну, вышэйшую, ступень не толькі ў эканамічным развіцці — яно расце паслядоўна і няўхільна, — але і ў ідэйным асэнсаванні нашых здабыткаў, поспехаў і недахопаў, на ўсёй ідэалагічнай рабоце ўнутры краіны і ідэалагічнай барацьбе на міжнароднай арэне. Партыя і народ ідуць насустрач XXIV з'езду з выдатнымі дасягненнямі і яшчэ больш светлымі перспектывамі.

З вышнімі гэтымі дасягненнямі, у святле гэтых перспектываў мы, пісьменнікі, мастакі, павінны азбраць поле ўласнай дзейнасці і вызначыць задачы, якія належыць вырашыць.

Сённяшняя наша задача — агледзець частку літаратуры, надзвычайную важную па значэнню, тую, ад якой залежыць развіццё некалькіх відаў мастацтва і, між іншым, тую, пра адставанне якой больш за ўсё ў апошні час гавораць. — драматычную літаратуру для тэатра, кіно, тэлебачання.

I.

На Усесаюзным пленуме па пытаннях драматургіі дакладчык А. Салынскі заўважыў з іроніяй, што, маўляў, аб адставанні драматычнага жанру гаварылі і тады, калі тварылі Эсхіл і Сафокл, і ў часы Лопэ дэ Вэга і Шэкспіра, і тады, калі на рускай сцэне з'явіліся Пушкін і Гогаля, Астроўскі і Чкаў. Разам з тым міністр культуры СССР К. Фурцава адзначыла, што п'ес пісання мноства, штогод па некалькі тысяч.

Я таісама даўно задумваўся над гэтым. Уяў спіс нашай арганізацыі і выпісаў імёны людзей, якія толькі на працягу апошніх трох гадоў пісалі для тэатра, кіно, тэлебачання. Дазволю сабе назваць гэтых пісьменнікаў: Адамовіч, Аляксееў, Агняцвет, Асіпенка, Бачыла, Бураўкін, Бур'ян, Быкаў, Васілеўскі, Вялюгін, Вялічкін, Вяцінскі, Вольскі Віталій, Вольскі Артур, Герчук, Гарулёў, Грахоўскі, Губарэвіч, Гутковіч, Дзялендзік, Зуб, Карпюк, Куляшоў, Караткевіч, Лакербая, Лукашан, Макаёнак, Макаль, Махнач, Маўзон, Мехаў, Машкоў, Новікаў, Панамароў, Рамановіч, Харкоў, Чыгрынаў і, нарэшце, ваш сённяшні дакладчык.

Такім чынам, відаць, трэба згадзіцца, што справа не ў колькасным адставанні драматургіі. Хутчэй за ўсё гэта ідэйна-тэматычнае, мастацка-тэматычнае адставанне. Рэдка, вельмі рэдка сустракаецца глядач у тэатры, бачыць на экраны кіно і тэлебачання свайго сучасніка, уласна кажучы, самага сябе — савецкага чалавека 60—70 гадоў.

Чаму гэта адбываецца? У чым прычына?

Дзякуючы мудрай знешняй палітыцы Камуністычнай партыі, Савецкага ўрада мы чвэрць стагоддзя карыстаемся найвялікшым дарам і шчасцем — мірам. Паступовае мірнае развіццё

грамадства, у якім знішчаны антаганістычныя класы, рэзка змяніла характар усіх сацыяльных чалавечых канфліктаў. Канфлікты не ляжаць на паверхні, не вырашаюцца выбуховай сілай страстей.

Дзе ж яны, асноўныя драматычныя канфлікты — тыя, без якіх любы твор робіцца падобным на рахітыка? Безумоўна, у сферы вытворчасці матэрыяльных даброт — там, дзе робяць эпахальныя навуковыя адкрыцці, дзе плаваць сталь, пампуць нафту, будуць машыны і росцыць хлеб. І, нарэш-

актуальныя, але калі яны вырашаюцца з высокіх грамадзянскіх пазіцый, у святле камуністычнай маралі, а не смакуюцца па-абывацельску, як гэта мела месца ў некаторых так званых «касавых п'есах». Праўда, да гонару нашай арганізацыі беларускія драматургі да такога «касавага поспеху» рэдка апускаліся.

Аднак не сказаць пра гэтую «касавую прынаду» я не мог, бо на яе лёгка ключоць тэатры і рэжысёры, і творы гэтыя, займаючы месца ў рэпертуарах, часта адціскаюць п'есы, якія,

гэтая тэма не новая (у «Галоўнай стаўцы» было нямаюча ўдач), я чакаў большага паглыблення ў матэрыял, у характары. Губарэвіч пайшоў па дарозе, якая ўжо прапатопа, у тым ліку і ім самім, а таму лягчэйшая, і напэўна забыўся, як забываюць і многія з нас, што той узровень распрацоўкі гісторыка-рэвалюцыйнай тэмы, які мог задаволіць чытача, глядача 30—40-х гадоў, ні ў якім разе не задавальняе глядача 70-х гадоў.

Да юбілейных дат Міністэрства культуры праводзіла конкурсы на лепшую п'есу. Відаць, не варты падрабязна спыняцца на конкурсе, які быў праведзены да 50-годдзя Савецкай улады, лепшыя з гэтых п'ес ужо пастаўлены, і пра спектаклі па іх нямаюча пісалася ў друку, гаварылася на розных нарадах. Менш было сказана пра лаўрэатаў конкурсу, які быў праведзены ў гонар 100-годдзя з дня нараджэння У. І. Леніна. Хачу выказаць агульную ацэнку конкурсам. Яны, безумоўна, акупілі затраты, бо далі некалькі цікавых твораў. Але разам з тым нельга не сказаць, што тэматычна конкурсы не апраўдалі надзей арганізатараў, зноў жа па той прычыне, пра якую ўжо я сказаў, — сучаснасць у конкурсных рэчах не заняла належнага месца. І вобраз сучасніка ў тых з іх, што напісаны на гэтую тэму, рэдка з'яўляецца мастацкім адкрыццём.

На апошнім конкурсе другая прэмія была прысуджана Андрэю Макаёнку за трагікамедыю «Трыбунал» («Калабок» — конкурсная назва). На думку большасці журы, «Трыбунал» — гэта новыя слова ў нашай драматургіі і ў тым ліку ў творчасці Макаёнка.

Пра Вялікую Айчынную вайну, пра патрыятызм народа напісаны тысячы кніг, пастаўлены сотні спектакляў, фільмаў. Аднак пераважная большасць гэтых рэчаў зроблена ў адным плане, традыцыйным для нашай літаратуры. Спробы расказаць пра вайну па ўзорах заходняй літаратуры і кіно нязменна прыводзілі аўтараў да правалаў. Так, у прыватнасці, атрымалася з фільмам Кучара і Вінаградова «Усходні калідор».

Не жадаючы пісаць яшчэ адну звычайную п'есу пра вайну, Андрэй Макаёнак пачаў шукаць узоры не ў літаратуры, а ў народзе — як народ расказвае пра перажытую трагедыю, у якой, аднак, быў найвышэйшы ўзлёт народнага аптымістычнага духу. Мы часта чулі і чуюм гэтыя вусныя расказы, асабліва ў вёсках. У іх заўсёды сур'ёзнае, высокае, гераічнае суседняе са смешным, вясёлым і арганічна зліваецца.

А. Макаёнак так і вызначыў жанр свайго новай рэчы — «народны дубок». Задача гэтая нялёгкая — аб'яднаць трагедыю і камедыю. Драматург адважыўся, і ў яго атрымалася. Той факт, што п'еса ўжо пастаўлена ў РСФСР, на Украіне, у Літве, пазней у нас, дома, і зараз рэспеціруецца ў многіх дзесятках тэатраў, — лепшае пацвярджэнне ўдачы драматурга.

Не затрымліваючыся на разборы трагікамедыі, я хачу звярнуць вашу ўвагу на адну асаблівасць яе, якой, на маю думку, і абумоўлены

БЕЛАРУСКАЯ ДРАМАТУРГІЯ, ДЗЕНЬ СЁННЯШНІ

ДАКЛАД ІВАНА ШАМЯКІНА

це, усюды, дзе ідзе вострая барацьба дзвюх ідэалогій — буржуазнай і камуністычнай.

У гэтай сувязі нельга пагадзіцца з думкай, якая культывавалася апошнія гады, думкай аб тым, нібыта вытворчы канфлікт — гэта не прадмет даследавання мастака. Яна нанесла немалую шкоду. Думка гэтая адыграла сваю станоўчую ролю ў асуджэнні твораў бесканфліктных, дзе станілі, дэталі, гектары і гатункі пшаніцы і бульбы засланялі людзей, характары. Аднак пасля тэзіс гэты давялі да абсурду, да супрацьлегласці. І гэта адцягвала ўвагу пісьменнікаў ад галоўнай сферы дзейнасці чалавека — вытворчай, ад яго вытворчых адносін. Некаторыя крытыкі дагаварваліся да таго, што, маўляў, толькі быт чалавека ўяўляе каштоўнасць для мастака. І пайшла паласа бытавізму і ў прозе, і ў драматургіі, а з ёй — дробязнасць канфліктаў і характараў.

Адводзіла крытыка пісьменнікаў ад галоўных канфліктаў і залічэнні шумам вакол пошукаў новай формы. Часам паэме з разбураным сюжэтам, раману ў эцюдах і без характараў, п'есе, наватарства якой заключалася толькі ў тым, што яна напісана ў адной дзеі, прысвячаліся лёз не манатрафіі, а пісьменнікі, якія аддавалі ўвесь свой творчы час, усю энергію пошукам новага жыццёвага матэрыялу, новых жыццёвых сітуацый, адкрыццю новых характараў, зусім амаль не заўважаліся крытыкай. Забывалася ленінскае палажэнне аб прымаце зместу над формай і адпаведнасці формы зместу.

Проза яшчэ можа жыць мінулым, гісторыяй. Тэатр, кіно, тэлебачанне на гістарычных творах, нават выдатных, доўга не працягнуць. Сучаснасць — душа драматургіі, без яе яна змарнее. Падмошкі ж нашых тэатраў у апошнія гады пачало запаланняць драбнатэме. Сям'я, любоў, выхаванне дзяцей — тэмы вечныя і заўсёды

можа быць, па форме яшчэ і не дэдаваны, але па задуме, тэме, матэрыяле, вобразам, па ідэі — «функцыянальна мэтазгодныя».

На апошнія тры гады нашага жыцця мелі свой жыццятворны ўплыў значнальны падзеі — 50-годдзе Кастрычніцкай рэвалюцыі, 50-годдзе БССР і 100-годдзе з дня нараджэння У. І. Леніна. Падрыхтоўка да гэтых дат, правядзенне іх як усенародных свят павышалі працоўны энтузіязм рабочых, сялян, вучоных, мастакоў. Правамерна, што кожнаму хацелася зрабіць больш і лепш.

Безумоўна, задача заключалася не ў тым, каб стварыць нейкія асаблівыя юбілейныя творы. Партыя, народ ставілі перад намі, мастакамі, шырокую задачу: паўней адлюстравіць і ленінскі геній, і мудрасць партыі, і гераізм народа — ратны і працоўны; пры гэтым асабліва падкрэслівалася неабходнасць стварэння вобразаў нашых сучаснікаў.

Натуральнымі былі спадзеваны, што за гэтыя гады папоўніцца і беларуская Ленініяна, якая дагэтуль у нас бедная.

У гэтым плане нямаюча зроблена ў выяўленчым мастацтве, у музыцы, у паэзіі, што-нішто з'явілася ў прозе. Але, на вялікі жаль, вельмі мала ў драматургіі і кіно. Пра тэлебачанне гаварыць цяжка: сваю тэлевізійную Ленініяну беларускае тэлебачанне, канечне, не стварыла, але шырока паказала ўсё тое, што створана раней ва ўсім савецкім мастацтве.

У драматургіі для тэатра, па сутнасці, з'явілася толькі адна п'еса — гісторыка-рэвалюцыйная драма старэйшага нашага драматурга Кастуся Губарэвіча «Брэсцкі мёр».

Мне, на жаль, не ўдалося паглядзець спектакль у Брэсцкім тэатры. Але той варыянт п'есы, які апублікаваны ў «Польмі», скажу шчыра, шмат у чым не задавальняе. Ад драматурга з такім стажам, для якога

У перапынках паміж пасяджэннямі. І. Шамякін, А. Салынскі і А. Макаёнак.

А. Дзялендзік і К. Крапіва.

Фота Ул. КРУКА.

500 ТАМОЎ РОДНАЙ ЛІТАРАТУРЫ

ЧАСОПІС, канечне, не газета, але ўсё-такі выданне перыядычнае. Мінаецца час, да падпісчыкаў прыходзіць чарговая кніжка, і старая, прачытаная, як і учарашняя газета, адыходзіць у нябыт. Стэвіць на кніжную паліцу гадовыя камплекты часопісаў не так не прынята, ім адводзіцца больш сціплае месца — у цесных бібліятэчных сховішчах ці пыльных і цёмных календарных кнігалюбаў. Ды толькі дзіўная рэч: чым большы час аддзяляе нас ад гэтых запыленых, пажаўцелых камплектаў, тым большую вагу яны набываюць. Успамінаю, з якім хваляваннем браў у Ленінны ўпершыню ў рукі, будучы студэнтам, тоненькія, сціплыя кніжкі «Маладняка» і «Маладога аратэга», са старонкамі якіх павяла духам і водерам таго незабыўнага і незвычайнага часу...

Вось прыгадуў кніжачкі «Маладняка», а сам думаю — пра «Полымя». Пра юбілейнае — толькі што выйшла ў свет ягоная ПЯЦСОТАЯ кніжка.

Пяцьсот кніжак «Полымя»... Цікава, ці ёсць дзе

такі кнігалюб, у якога маюцца ўсе гэтыя пяцьсот кніжак? Няўжо ёсць такія багаці? Гэта ж — найпаўнейшы і найцікавейшы збор, уся пяцідзесяцігадовая (амаль пяцідзесяцігадовая!) гісторыя беларускай савецкай літаратуры — ад самага яе пачатку да сённяшніх дзён высокага ўзлёту.

«Полымя»... Яно ўспынула ў далёкім ужо для нас 1922 годзе, таксама ў снежні. Гэта быў цяжкі для нашай краіны час. Толькі што ацілі фронты грамадзянскай вайны, толькі што Беларусь (на жаль, не ўся, толькі палова) была ачышчана ад замежных інтэрвентаў. Толькі што пачынаўся вялікі, геральмічны этап будаўніцтва — палітычнага, гаспадарчага, культурна-

га, і памагачь, садзейнічаць гэтай стваральнаму будаўніцтву, перш за ўсё культурнаму, было заклікана «Полымя» — першы ў нашай рэспубліцы літаратурны часопіс.

Так, менавіта ў гэтым — прыцягнуць да беларускага культурнага будаўніцтва сяродомыя і здаровыя сілы народа — бачылі задачу часопіса яго стваральнікі Янка Купала, Якуб Колас і Цішка Гартны, першы палыміянскі рэдактар. А яшчэ ў тым, каб заклікаць і натхніць чытачоў на барацьбу за новае, сацыялістычны лад, на барацьбу за новага чалавека. Менавіта таму першым жа сваім нумарам «Полымя» апускала і сцвярджала, што яно будзе даваць шырокую дарогу тым беларускім пісьменнікам,

якім «навявае мелодыі муза вызвалення працоўных грамадаў».

Гэтым сваім заветам «Полымя» (яго ў розныя часы ўзначальвалі такія выдатныя прадстаўнікі нашай літаратуры, як П. Галавач, народныя пісьменнікі Беларусі Міхась Лынькоў, Пятрусь Броўка і Максім Танк) заставалася верным праз усе гады. Заўсёды яно ішло крок у крок з жыццём краіны, натхнялася гэтым жыццём, радавалася і змагаўся за яго жыццё. І, пэўна ж, свой сённяшні высокі аўтарытэт, вялікую павагу і любасць чытачоў «Полымя» здабыло тым, што заўсёды было прынцыповым, бескампрамісным у адстойванні і сцвярджэнні праўды новага веку — веку, азорага неўміручымі ідэямі Леніна, тым, што заўжды аддавала свае старонкі лепшым здыбкам роднай літаратуры.

Каб пераканацца ў гэтым, пагартаем толькі бліжэйшыя да нашага сённяшняга чытача палыміянскія кніжкі пяснявенных гадоў. На іх старонках знойдзем: «На

ростанях» і «Рыбакову хату» Якуба Коласа, «Векпомныя дні» Міхася Лынькова, «Глыбокую пльню», «Сэрца на далоні» і «Снежныя зімы» Івана Шамякіна, «Людзей на балодзе» і «Плодх наваліны» Івана Мележа, «Калі зліваюцца рэкі» Пятруся Броўкі, «На парозе будучыні» і «Гарадок Устрынь» Міколы Лобана, «Сустрэнемся на барыкадах» і «Серадзібор» Пліпа Пестрака, «У Забалодзі дзее» і «Птушкі і гнёзды» Янкі Брыля, «Засценак Малінаўка» Аркадзя Чарнышэвіча, «За годам год», «Вясеннія ліўні» і «Нямлігі крывавага берагі» Уладзіміра Карпава, «Расстаемся ненадоўга» і «Расце мята пад акном» Аляксея Кулакоўскага, «Каласы пад сярпом тваім» Уладзіміра Караткевіча, «Тартак» і «Мсціжы» Івана Пташнікава, «Апошнія і першыя» Барыса Сачанкі, раманы, апавесці і апавяданні Янкі Скрыгана, Рамана Сабаленкі, Алеся Савіцкага, Ільі Гурскага, Міхася Машары, «Колас расказвае пра сябе» і «Дэацэпацыя вясельных вогнішчэй» Максіма Лужаніна, «За-

гядку Багдановіча» Міхася Стральцова, дакументальныя апавесці Івана Навікава, п'есы Кандрата Крапівы, Андрэя Макаёнка, Кастуся Губаровіча і Аркадзя Маўзона, вершы і п'есмы Аркадзя Куляшова, Максіма Танка, Пімена Панчанкі, Васіля Вітка, Канстанціна Кірэнікі, Аляксея Пысіна, Сяргея Дзяржы, Аляксея Русецкага, Анатоля Вялюгіна, Міколы Лўрамчыка, Антона Бялевіча, Анатоля Вярцінскага, Рыгора Барадуліна, нарысы Янкі Сіпакова, Веры Палтаран, Ігната Дуброўскага, Валяціна Мысліўца...

Пералічыць усё немагчыма — гэты пералік зойме вельмі шмат месца.

А «Полымя» — гэта ж не толькі мастацтва нашага прыгожага пісьменства.

«Полымя» — гэта лепшыя старонкі беларускай публіцыстыкі.

«Полымя» — гэта на-радзіўнае і развіццё беларускай мемуарыстыкі.

«Полымя» — гэта най-больш яркія старонкі нашага літаратуразнаўства і крытыкі.

«Полымя» — гэта змястоўная кніга пра гісторыю

поспех. Гэта — выбар галоўнага героя.

Літаратура, тэатр, кіно за чвэрць стагоддзя стварылі няглыбкі яркія запамінальныя вобразы палкаводцаў, афіцэраў, партызанскіх камандзіраў, падпольшчыкаў разведчыкаў. А нававіце мне вобраз радавога салдата, партызана, проста селяніна-патрыёта, які запамніўся б нам гэтак жа, як славытыя разведчыкі? Назавіце: Андрэй Сакалоў! А больш?

Цярэшка Калабок стаяў на самай нізкай ступені сацыяльнай лесвіцы — ён прасты пастух. І ён, гэты тыповы беларускі селянін даваеннага часу, прайшоў такую сілу патрыятызму, якая дазваляе нам паставіць гэты вобраз побач з шлохаўсёнім Сакаловым.

«Дарога праз ноч» (конкурсная назва «Людзі, нелюдзі і смерць») Аркадзя Маўзона таксама аб патрыятызме савецкіх людзей — аб маладых падпольшчыках Віцебска.

Матэрыял падпольнай барацьбы дае магчымасць будаваць сюжэт дынамічны, востры, які захваляў бы гледача. Маўзон так і пачаў, але ў дрэ яго бы не хапіла цяпершняга і часу. Кампазіцыя разрылася. Спраба аб'яднаць элементы драмы пры дапамозе «жанчыны ў белым» — вядучай, не дала плённага эфекту ні ў літаратурным варыянце, ні на сцэне. Можна было б не выказваць гэтых заўваг, каб А. Маўзон быў малады драматург, каб мы не ведалі яго магчымасцей — магчымасцей аўтара выдатнай драмы «Канстанцін Заслонаў».

Пра геральмізм савецкіх жанчын — ваенных лётчыц, у прыватнасці, пра нашу зямлячку Галіну Дакутовіч, расказвае п'еса Ул. Мехавы «Палёт». Хачу адзначыць імкненне Ул. Мехавы і ў прозе і ў драматургіі стварыць вобразы канкрэтных людзей, якія пакінулі прыкметны след у гісторыі рэвалюцыі, Айчынай вайны. Яго першая п'еса «Чырвоны губернатар», пастаўленая тэатрам юнага гледача, была прыхільна сустрэта і гледачом, і крытыкай. У ёй быў адзін недахоп — людзі, якія дэталёва не вывучылі гісторыі, а тым больш вучням; многія сітуацыі цяжка было зразумець.

Увогуле жыццё, барацьба выдатных дзеячоў нашай гісторыі — удзячны матэрыял для драматургаў і тэатраў. Рыхтуючыся да даклада, я прачытаў трагедыю Ул. Караткевіча «Смерць і неўміручасць Кастуся Каліноўскага». Рэч напісана з веданнем прадмета, у рамантычным стылі, сакавітай мовай, уласцівай гэтай самабытнаму пісьменніку. Ёсць, праўда, драматургічныя пралікі.

Верны сваёй тэме, Алесь Махнач напісаў п'есу для дзяцей «Маленькі салдат Брэсцкай крэпасці». Твор увакраснае незабыўнае старонкі велічнай эпопеі змагання савецкіх людзей у першы, самы цяжкі, месяц вайны.

Варта сказаць яшчэ некалькі слоў пра драматургію для дзяцей. Калі мы гаворым пра адставае дарослай дра-

матургіі, то пра дзірчычу ўвогуле часта маўчым. У гэтай галіне не толькі тэматычнае адставае, але і колькаснае таксама: мала, вельмі мала пішам мы для дзяцей. Гэта проста-такі недавальна. Бо больш удзячнага, больш уважлівага гледача, як дзеці, няма. І нікому так не патрэбны непасрэдныя зносіны з жывым акцёрам, як дзецім, нішто так не выходзіць іх гуць. Іх цягу да прыгожага. Дзецім трэба тэатр у добрым разуменні гэтага слова. У нас толькі два прафесійныя дзіцячыя драматычныя калектывы. А таму лічу, што ўсе іншыя тэатры абавязаны мець у сваім рэпертуары па некалькі спектакляў для дзіцей усіх узростаў!

На апошнім конкурсе адзначаны тры п'есы на сучасную тэму, дзве з іх — камедыі. Ведаю, што некаторых тэатральных работнікаў трохі здзіўляе такая ўвага да камедыянага жанру. А мне здаецца, што гэта вельмі натуральна і аднавідае традыцыям нашай нацыянальнай драматургіі — традыцыям Дуліна-Марцінкевіча, Я. Купалы, К. Крапівы, аптымістычнаму духу народа, які заўсёды, у бядзе і радасці, умеў і ўмее хараша пасмяяцца.

«Амністыя» Міхалы Матукоўскага толькі што пастаўлена ў Акадэмічным тэатры; спектакль не пакінуў абыхаваць нашу грамадскасць, і многія з удзельнікаў пленума ўжо яго паглядзелі.

М. Матукоўскі хараша, з пачуццём меры, добраазычліва, часцей сродкамі гумару, чым сатыры, хоць ёсць і сатырычныя сітуацыі і вобразы, высьмеяў некаторыя з'явы, якія маюць месца ў рабочых калектывах і якія народжаны менавіта нашым часам — у перыяд дэмакратызацыі ўсіх звянаў кіравання, форм грамадскай работы. На чыстага, але бурнай плыні непазбежна ўсплывае бруднаватая пена, нахабны салавейчы, «добраўны» божапутавы, бесхрыбетныя прасячкі і выканаўцы чужой волі кічкэйлы. Дарэчы, вобраз Кічкэйлы ў выкананні Кармуціна і вобраз Ягадкі ў выкананні Арловай, па-мойму, самыя яркія ў спектаклі, гэта — бесспрэчныя ўдачы.

Я зрабіў бы М. Матукоўскаму толькі дзве заўвагі. Першая: залішне шырока расцягнуў аўтар свой невад і ў яго набілася многа розных праблем і праблемак. Гэта проста некананомная трата творчых назіранняў, можна было б што-нішто пакінуць для будучай камедыі.

Другое. Я не трымаюся тае думкі, што ў камедыі абавязкова павінен быць станоўчы герой. Але калі ён ужо ўведзены, то павінен быць героем. Гэтага не атрымалася з Ізабелай Дрозд. Праўда, гэта больш адносіцца да спектакля, дзе ігра актрысы не толькі не ўзняла гэты вобраз, а яшчэ больш прынізіла яго.

Камедыя П. Харкова «Спадчына і спадчынікі» («Рэпартаж з пекла») у журы не атрымала такой адзінадушнай падтрымкі, як «Амністыя». Але мне асабіста гэта рэч спадабалася незвычайна і дасціпнасіца сітуацыяй, яркасіца камедыяных вобразаў, добра рускай мовай, што здараецца рэдка: па-руску ў нас пішуць многія, але мова гэтых твораў часта рэжа вуха.

Міхалі Герцык упершыню выступіў у драматургіі. Яго п'еса «І-вечны бой» не была дасканалай, у ёй 126

старонкаў гэта нават для часоў Астроўскага многа. Але ў п'есе дэталёва, з веданнем справы напісаны сцэны жыцця і працы будаўнікоў, савецкай інтэлігенцы — і гэта схіліла шалі конкурсных вагаў у карысць аўтара. З адной толькі сітуацыяй я, ды і некаторыя іншыя таварышы, не можам пагадзіцца.

Ёсць у п'есе вобраз маладога беларускага паэта (між іншым, месца дзеяння дакладна акрэслена — Мінск). Хлапчына гэты нізкапаклонічае перад Захам і німа паклікаўшыю кнігу, перадае яе ў ФРГ, пасля едзе туды турыстам і застаецца там.

Я ведаю, што такое выдумка, фантазія, без якой няма творчасці. Смешным і даўным здаюцца «крытыкі», якія аўтара, што напісаў адмоўны вобраз прафсаюзнага дзеяча, абвінавачваюць у паклёпе на савецкія прафсаюзы і г. д. Але ў нас адзіная пісьменніцкая арганізацыя, не вельмі вялікая, і дзякуй богу, у ёй і блізка не было ды і не магло быць чалавека, падобнага на персанаж п'есы Герцыка. Дык ці варта гэта выносіць на сцэну?

Драма А. Маўзона «Усяго адно жыццё» з поспехам ідзе ў тэатры імя Горкага, у іншых тэатрах БССР і за межамі рэспублікі. Па форме, дынамічнасці сюжэта, выразнасці ідэі — гэта адна з лепшых п'ес Маўзона. Аднак у ёй праглядаюцца некаторыя літаратурныя рэмінісцэнцыі.

Тэатр імя Янкі Купалы заканчвае працу над пастаноўкай новай драмы А. Дзялендзіка «Начное дзяжурства». Я прачытаў п'есу ў рукапісе і не магу не падзвіліцца радасцю за драматурга, якога мы па інерцыі называем маладым. Не, «Начное дзяжурства» — твор сталега майстра, рэч сур'ёзнага, філасофскага, а галоўнае — праўдзівага ва ўсім. Я падумаў: як гэта важна, калі пісьменнік дасканала ведае прадмет, які выбраў аб'ектам даследавання. Кожная сітуацыя, кожная рэалія, кожны рух, фізічны і духоўны, — усё праўда. А ў выніку і характары вылеплены рэальна, аб'ёмна. Жывыя людзі, нашы сучаснікі, якіх жыццё сутыкае з сур'ёзным і нялёкімі праблемамі. І яшчэ адна якасць: месца дзеяння незвычайнае — псіхатрычная балюца, але ў А. Дзялендзіка ўсё зроблена з вялікім тактам. П'еса прасяпнута сапраўдным гуманізмам.

Дэбютаваў у драматургіі Ал. Петрашкевіч. Яго камедыя «Адукуль грэх?» з поспехам ідзе на сцэне акадэмічнага тэатра. Прыемна, што аўтар паказваў ужо тэатру першы варыянт новай камедыі на тэму сучаснасці.

У свеце ідзе жорстка барацьба паміж лагерам сацыялізма і прагрэсу і лагерам імперыялізму, неакананізму і цемрашальства. Але скажам шчыра: пішам мы на гэтыя тэмы недавальна мала. Вось чаму камедыя Андрэя Макаёнка «Зацэпаны апостал» з'яўляецца цікавай з'явай нашай драматургіі.

А. Макаёнка не вызначае, у якой краіне адбываецца дзея. Ён нават імёны сваім героям дае агульначалавечыя: Тата, Мама, Малыш, Дачка, Дзядуля. Але гэты прыём дазволіў яму з найбольшай сілай стварыць аб'ёмны вобраз буржуазнага грамад-

ства, выкрыць яго праданнасць, здрадніцтва, здзека са святых ідэалаў, ханжства, боязь праўды, жывога слова, аналізу навакольных з'яў; такому грамадству не патрэбны вундэркінды, якія да многага могуць дайсці сваім розумам, яго больш задавальняюць бяздумныя аўтаматы. Па жанры «Зацэпаны апостал» — філасофская трагікамедыя, жанр амаль небыўлы ў нашай драматургіі. Магчыма, гэтая арыгінальнасць, незвычайнасць і падохала некаторых нашых тэатральных дзеячоў.

Побач з арыгінальнымі п'есамі ўсё часцей і часцей на сцэне выступае іх малодшая сястра — інсцэніроўка праўдзівых твораў, у апошні час і паэтычных. «Людзі на балодзе», «Сэрца на далоні», «Руіны страляюць ва ўпор», «Рудабельская распуліка», «Твой высокі поўдзень» у значнай меры дапоўнілі, пашырылі, а, магчыма, і паглыбілі нацыянальны рэпертуар. Я не разбіраю гэтыя спектаклі. Але хачу паставіць некалькі пытанняў перад тэатральнымі, мастацтвазнаўцамі, крытыкамі. Што такое інсцэніроўка? Што ад яе патрабуюць? Якой яна павінна быць? Што мае права рабіць інсцэніроўшчык і чаго не мае? Якія асаблівасці ўласаблення вялікага празаічнага паэта на сцэне?

Ёсць асобы від драматургіі — опернае і балетнае лібрэта, від складаны, цяжкі. Аднак пра аўтараў лібрэта мала пішуць і гавораць, бо нават на афішах іх засланяюць кампазітары і выканаўцы. Але мы ведаем, што без літаратурнай асновы і ў оперным тэатры нічога не народзіцца.

На сённяшнім пленуме варта самым добрым словам адзначыць працу пісьменнікаў-лібрэтыстаў. Першы сямігод іх — Алесь Бачыла, які назменна і плёна працуе ў гэтым жанры. Тыдні два назад урачыста, як святая, прайшла прэ'ера новай нацыянальнай оперы на яго лібрэта «Зорка Венера» (музыка Ю. Семаніна), твора дарагога нам тым, што на опернай сцэне ўласоблены вобраз Максіма Багдановіча. Не бяруся гаварыць пра музыку, але слухаў я оперу з вялікай цікавасцю і хваляваннем. Праўда, у лібрэта хацелася б больш драматызму.

У жанры опернага і балетнага лібрэта не без поспеху выступалі Пятрусь Броўка, Яўген Рамановіч, Эдзі Агняцвет, Анатоль Вярцінскі, Міхась Калачынскі. Шкада, што некаторыя з іх адышлі ад гэтай высакароднай працы. А паэты маладзейшага пакалення чамусьці не прыцягваюцца да стварэння лібрэта. Я не ведаю, хто павінен праўдзіць найбольшую ініцыятыву. Відаць, не самі паэты. Напэўна, у большай меры — тэатр, кампазітары, аддзел Міністэрства культуры.

Некалькі слоў пра «малую драматургію». Не ўдаючыся ў дэталі, канстатуем сумны факт: яна ў нас занепадае з году ў год і — самае дзіўнае — усё мы абыхаваемся да гэтага.

Яшчэ не вельмі даўно аднаактоўкі пісалі Макаёнка, Дзялендзік, Губаровіч, Рылько, Махнач, Зуб і многія іншыя. Ва ўсякім разе, маляў п'есы з'яўляліся ў часопісах, у «ЛіМ» і ў іншых газетах. Але ўжо колькі гадоў іх не відно нідзе. Між тым «маламетражная» п'еса пра нашым развіццё самадзейнасці патрэбна, як паветра,

роднага краю, па гісторыі навукі, культуры і мастацтва нашага народа.

Урэшце, «Полымя» — гэта духмяны букет «кветак з чужых палёў», багатая і прадстаўнічая анталогія паэзіі і прозы літаратур іншых краін і народаў на роднай мове.

Вось чаму выхад пяцісотга нумара «Полымя» не толькі свята для яго ўдзячных чытачоў, але і свята ўсёй нашай грамадскасці...

У чытачоў — свята, а ў супрацоўнікаў «Полымя» — напружаныя рабочыя будні. Вычытваецца карэктура 501-га нумара, рыхтуюцца да здачы ў набор матэрыялы 502-га, у аддзелах рэдакцыі прыкладваюцца і ўдакладняюцца планы наступных палымянскіх кніжак.

Пра гэтыя планы я прапачу сказаць некалькі слоў галоўнага рэдактара часопіса П. Кавалёва.

— Пра планы гаварыць заўсёды цяжка, — усміхнуўся Павел Нічыпаравіч. — Таму скажу толькі пра тое, што з'явіцца на старонках «Полымя» ў бліжэйшых нумарах. Гэта — працяг паэмы на-

роднага паэты рэспублікі Аркадзя Куляшова «Далёка да акіяна», новыя паэмы Васіля Зубенка, Аляксея Русецкага і Рыгора Барадуліна, цыклы вершаў народных паэтаў Беларусі Пётруся Броўкі і Максіма Танка, новыя творы Кастуся Кірзенкі, Еўдакіі Лось, Ніны Тарас, Аляксея Пысіна, Міколы Аўрамчыка, Хведара Жычкі... З прозы — раманы «Непрыкаянны маладзік» Аляся Асіпенкі і «Кастусь Каліноўскі» Аляся Якімовіча, кінааповесць Івана Шамякіна «Эшалон у Германію», аповесці «Падарожжа ў Рослікі» Рамана Сабаленкі і «Туман над стэпам» Рыгора Няхая... Цікавымі, нам здаецца, абяцаюць быць і раздзелы нарысаў, навукі, гісторыі, літаратурна-разнаўства і крытыкі...

Пажадаем жа палымянам і надалей добрага настрою, бадзёрасці і творчага імпульсу — каб шугала, не блякла наша «Полымя», каб святліла яно далёка і шырока. Думаю, што да гэтага пажадання далучацца ўсе чытачы штотыднёвіка «Літаратура і мастацтва».

Мікола ГІЛЬ.

Учора нашы фотакарэспандэнты М. Крук зайшоў да суседзяў «ЛІМ» у рэдакцыю часопіса «Полымя» і зрабіў гэтыя здымкі будняў палымянаў. На здымку ўверсе — галоўны рэдактар П. Кавалёў, намеснік галоўнага рэдактара А. Русецкі і адказны сакратар А. Бачыла абмяркоўваюць мэтэ на-ступнага 501-га нумара часопіса. На другім здымку — загадчык аддзела паэзіі Р. Барадулін (злева) гутарыць з маладым паэтам Ул. Скарыніным — адным з многіх аўтараў, што наведлі ў гэты дзень рэдак-

АЛЯКСАНДРУ ГУТКОВІЧУ — 50 гадоў

Спаўняецца 50 гадоў драматургу Аляксандру Залманавічу Гутковічу Прадаенне Саюза пісьмемнікаў Беларусі накіравала юбіляру прывітанне, у якім гаворыцца:

«Дарагі Аляксандр Залманавіч! Ад шчырага сэрца вішнем Вас з нагоды Вашага 50-годдзя з дня нараджэння».

Вы прыйшлі ў літаратуру сталым, былым чалавекам. І гэта вярнула прывітанне ў Ваших п'есах, напісаных сумесна з іншымі літаратарамі: «Праўда і шчасце», «Юныя мсціўцы», «Справа не жыцця».

Вашаму яму належыць рад інсцэніровак, якіх напісаных ў сааўтарстве: «Уласнасць» (па раманы К. Чорнага «Трэце накаленне»), «Калі завіваюцца рэкі» (па раманы П. Броўкі), «Трывожнае шчасце» (па кнізе І. Шамякіна) і іншым. Многа і павіна працуеце Вы як рэжысёр студыі Беларускага тэлебачання. За пастаноўку тэлеспектакля «Людзі на балоне» Вам нададзена званне лаўрэата Дзяржаўнай прэміі БССР.

Жадаем Вам, дарагі Аляксандр Залманавіч, добрых поспехаў у творчай працы, здароўя, шчасця ў жыцці».

Рэдакцыя штотыднёвіка «Літаратура і мастацтва» далучаецца да гэтага вішання».

як вада, як хлеб. Напісаць аднаактоўку, якую схвалілі б усе калектывы, гэта што напісаць песню накіштат «Ручнікоў» Веры Вярбы.

Ненармальнае становішча з малой драматургіяй адчулі і ў Маскве. СП і Міністэрства культуры СССР абвясцілі конкурс на лепшую п'есу для самадзейнасці.

На ўсесаюзным пленуме многа гаварылася таксама пра арганізацыйныя пытанні — пра надрукаванне п'ес, адносіны драматургаў з тэатрамі, органамі культуры. Вострай праблемай з публікацыяй у нас няма. Па ўказанні ЦК КПБ нашы літаратурна-мастацкія часопісы і нават газеты друкуюць лепшыя п'есы. І выдавецтва «Беларусь», хоць са срыптам, але выдае драматургічныя зборнікі.

Што ж датычыць адносінаў драматургаў з тэатрамі, то тут нельга не ўстрымацца. Яны, адносіны гэтыя, ва ўсіх іх правах, не становяцца лепшымі, больш творчымі, чым былі раней.

Раней, працягваючы традыцыі Купалы, Чорнага, Коласа, Крапівы, пісьмемнікі на-сапраўднаму сябравалі з нашымі нацыянальнымі тэатрамі. Новыя спектаклі ў тэатрах Купалы і Коласа з'яўляліся падзеямі для ўсёй літаратурнай грамадскасці.

Пасля таго, як пакінулі сцэну Саннікаў, Платонаў, Глебаў, Ільінін, Мазалеўская, Дорскі, нешта як бы абарвалася. Акцёры тэатра Купалы нядаўна паскардзіліся мне, што яны вельмі рэдка бачаць пісьмемнікаў на спектаклях. Пісьмемнікі ж выказваюць крыўду, што цяпер ніхто іх на здычы спектакляў, іх прамеры не запрашае.

З Міністэрствам культуры ў Саюзе пісьмемнікаў па афіцыйнай лініі адносіны бездакорныя. Драматэатры канфліктаў не бывае. Але ці так ужо гэта добра? Без канфлікту няма руху, дынамікі.

Я, напрыклад, не магу зразумець, чаму некаторыя п'есы актыўнага беларускага драматурга Андрэя Макаёнка спячаты і ставяцца ў Маскве, Кіеве, Вільнюсе, Харкаве, а пасля ўжо прыходзяць на сцэну родных тэатраў? Хіба такія факты можна занесці ў актыўны клопатаў пра развіццё драматургіі і тэатральнага мастацтва? Драматургі скардзяцца, што ўсё цяжэйшым робіцца шлях п'есы да сцэны. Чаму? Каму гэта на карысць?

II.

Перад Усесаюзным пленумам у «Літаратурнай газете» быў апублікаваны артыкул кінарэжысёра С. Герасімава, які называўся: «Літаратура — старэйшая сястра». Артыкул С. Герасімаў пачынаў словамі: «Пры ўсёй выразнай самастойнасці кінамастацтва, якую ён заваяваў да сямідзесятых гадоў нашага веку, лічыць яго вызваленым ад рашаючага ўплыву літаратуры было б несур'езна».

Старэйшы кінадзеец, рэжысёр і сцэнарыст, які перажыў усе перыяды гісторыі савецкага кіно, усе моды і захапленні, прыйшоў да простага, але адзіна правільнага высновы.

У апошнія два-тры гады агульная карціна робіцца больш радаснай. Пасля пошукаў на ўзбочыне маладыя рэжысёры вяртаюцца ў шырокае і глыбокае рэчышча традыцый савецкага

кіно, у рэчышча рэалістычнага адлюстравання велічных спраў народа. І са старэйшай сястрой сваёй — літаратурай — нічо больш пачало радніцца, ласкавай гарніцца да яе.

Усё гэта мае пэўнае дачыненне і да студыі «Беларусьфільм», да нашай нацыянальнай кінамастацтваграфіі.

Колькі гадоў назад сумесныя нарады, сустрэчы кінадзельцоў і пісьмемнікаў, як правіла, прывялі да вываду ўзаемаадносін, узаемным папяркам. У апошнія гады адбыўся прыкметны становачы зрух у нашых адносінах з кіно.

Па ўказанні ЦК КПБ Камітэт па кінамастацтваграфіі ўвёў у сцэнарна-рэдакцыйную калегію некалькі вядомых пісьмемнікаў, драматургаў. Зараз калегію ўзначальвае Максім Лужанін. У ёй актыўна працуюць А. Куляшоў, А. Макаёнак, А. Дзяллендзік, Ю. Лакербая. Дагэтуль галоўную сцэнарную працу ўважліва давалі сцэнарысты Масквы, Ленінграда, Адэсы. Яны «выручалі» студыю і, між іншым, і студыю і камітэт былі ім удзячныя, хоць шэдэўраў, зробленых па гэтых сцэнарыях, ніхто з нас не помніць. Гледзчы помніць «Чырвоныя лісце», «Гадзінік спыніўся апоўначы», «Дзяўчынка шукае бацьку», «Трэцюю ракету», «Альпійскую баладу», «Маскву — Геную». Аднак гэтыя малавядомыя, але прафесійныя сцэнарысты збоку сапраўды часта выручаюць (без двухосся) студыю, яны выдатна ведаюць вытворчыя магчымасці і падкідаюць з кінамастацтваграфічна пункту гледжання гатовыя сцэнарыі яркага жа тады, калі той ці іншай групе нагарае прастая. А студыя — гэта фабрыка, якая стаяць не можа, і запускаецца яшчэ адзін фільм, падобны на дзесяткі іншых, зробленых на іншых студыях. І ўся нацыянальная асабліваць гэтага фільма толькі ў тым, што панарамна здымаецца наш новы цудоўны кінагенічны Мінск. Дарэчы, «праасоўванню» такіх хадавых сцэнарыяў моцна памагалі куратары з Усесаюзнага Камітэта.

Не скажу, што сцэнарная калегія ўжо зрабіла пераварот на студыі, не ўсё ад яе залежыць, але, паўтараю, зрух і ёсць у справе прыцягнення беларускіх пісьмемнікаў да стварэння сцэнарыяў.

Вось карціна за апошнія тры гады. У 1968 годзе выйшаў, па-сутнасці, толькі адзін фільм па сцэнарыі нашага пісьмемніка — «Жыццё і ўзлісненне Юрася — Брагчыка» (сцэнары — Ул. Караткевіч). Другі фільм — кароткаметражны па апавяданні Я. Брыля «Надлісся зруб».

У 1969 годзе ўжо здымаюцца тры фільмы: «Ствары бой» па сцэнарыі Ю. Лакербая, «Сны Ідуць у бой» А. Адамовіча і «Я, Францыск Скарына» М. Садковіча. У 1970 годзе выйшлі і запущаны ў вытворчасць: «Чорнае сонца» К. Кісялёва і А. Спецняева, «Шчаслівы чалавек» Ф. Конева, «Неспадзяванае каханне» Г. Бекарэвіча і Ф. Конева, «Паланез Агінскага» К. Губарэвіча, «Пяцёрка адважніц» А. Асіпенкі, «Магіла льва» Ю. Лакербая, «Рудабельская рэспубліка» М. Фігуроўскага (па кнізе С. Грахоўскага), «Вацька Мінай» Р. Шмірнова і Ф. Конева.

Знаходзіцца ў партфелі сцэнарыі В. Вольскага і А. Грыгар'яна «Тры

годы Янкі», Г. Бураўкіна «Брат Фелікса», К. Губарэвіча «Лісныя браты», І. Новікава «Рыжая Галка», А. Макаёнка «Не пакінеш мяне?», «У лясах над Вабруйскай» М. Фігуроўскага (як працяг «Рудабельскай рэспублікі»), «Капітан Наленка» А. Дзяллендзіка і М. Круно, «Хроніка ночы» А. Спецняева, «Эшалон у Германію» — мой.

Як бачыце, па колькасці і па складзе аўтараў карціна амаль радасная. Але зноў-такі, як і ў драматургіі для тэатра, пэўную трывогу выклікае тэматычны змест выпушчаных і будучых фільмаў. З усёго гэтага пераліку толькі два сцэнарыі — пра сучаснасць.

III.

Пераходжу да апошняга і самага цяжкага для мяне раздзела — драматургіі тэлебачання.

Спрэчкі аб тым, што такое тэлебачанне, па-мойму, скончыліся, адшлі ў нябыт. Цяпер ужо ніхто не стане даказваць, што тэлевізійны спектакль не адрозніваецца ад тэатральнага, і тэлефільм ва ўсіх кампанентах падобны на фільм для звычайнага экранна. Не, гэта даволі розныя рэчы.

Нарэшце, заўсёды, пры зборы любой тэлевізійнай з'явы, трэба ўлічваць адну надзвычайную асаблівасць — масавасць аўдыторыі, масавасць каласальную.

Гэта, між іншым, стварае шэраг сур'езных праблем; такая масавасць мае і свае адмоўныя бакі. Ва ўсялякім разе, наўрад ці навучыліся мы мовай мастацтва гаварыць з такой вялікай аўдыторыяй.

Наш абязка — задумацца, як уплывае тэлебачанне на развіццё другіх відаў мастацтва і, у прыватнасці, літаратуры. Безумоўна, адно: яно забірае ў нас чытачоў. Чытаюць мастацкую літаратуру ўсё менш і менш — па меры павелічэння колькасці тэлевізараў, пранікнення іх у самыя глухія і аддаленыя куткі краіны.

Вось чаму мне сёння хочацца заклікаць самога сябе і ўсіх маіх калег: давайце заваюем тэлебачанне! Давайце заваюем тэлегледача! Тэлебачанне дапаможа нам дайсці да сэрцаў, пацучыць мільёнаў чытачоў усіх узростаў і прафесій. Ужо зараз ёсць пямала форм удзелу пісьмемнікаў ў тэлевізійных перадачах. На жаль, мы іх не ўсе выкарыстоўваем. Але, напэўна, самыя цікавыя, самыя дзейсныя і самыя патрэбныя і гледзчы, і нам, пісьмемнікам, формы яшчэ не адкрыты.

Сёння ж належыць закрануць толькі адну праблему: што такое тэлевізійная драматургія? Якой яна павінна быць? У чым яе прынцыповае адрозненне ад тэатральнай і кінадраматургіі?

Безумоўна, часта тэлевізійная драматургія, якая набывае самастойнасць і сталасць на сусветным блакітным экране і пачынае афармляцца на ЦТ, у нас знаходзіцца ў эмбрыянальным стане. Развіццё яе пакуль што стрымліваецца штучна самім тэлебачаннем, неўпарадкаванай сістэмай аплаты.

Нарэшце, вельмі важна высветліць, якой павінна быць тэлевізійная пастаноўка?

лоце» ў пастаноўцы А. Гутковіча. Але, на маю думку, гэта яшчэ не цалкам тэлевізійны твор: тэлебачанне яўна не выкарыстае сваіх магчымасцей. І сама інсцэніроўка, і яе пастаноўка былі ў поўным палоне чыста тэатральнага законаў, прыёмаў, рапэнтнаў. Гэта ж адносіцца і да «Векапомных дзён», і да «Жыта», «Вогненнага азміута», і да «Тартака», «Апошніх і першых».

На маю думку, больш свежасці ў інсцэніроўках паэзіі. Больш набліжаліся да тэлевізійнага відовішча «Крах» і «Трывожнае шчасце», але там ёсць свае пралікі. У «Трывожным шчасці» шмат што псавала нянаўнасць жанру — што гэта — тэлеспектакль ці тэлефільм?

Тэлебачанне ж, як піводзіп від мастацтва, дае магчымасць адыйці ад многіх умоўнасцей, непазбежных на сцэне, нават у кіно. Экранная мінута, як заўважыў адзін крытык, часта змяняе ў сабе цэлыя дзесяцігоддзі чалавечага жыцця. Тэлебачанне ж можа стварыць ілюзію часовай безумоўнасці. Вось чаму я далкам згодзен з тымі, хто лічыць, што тэлебачанне можа ўвасобіць на сваім экране ўсе элементы рамана, усю яго вобразную структуру. Але гэта павінна рабіцца не па законах тэатра ці кіно, а па сваіх, тэлевізійных законах.

Думаю, што і «Вайна і мір», і «Ціхі Дон», і «Векапомныя дні», і «Новая зямля», і «Людзі на балоне» яшчэ чакаюць чыста тэлевізійнай формы працятання, увасоблення на экране. А тэлебачанню не ў меншай, а магчыма яшчэ ў большай меры, чым кіно, тэатру, патрэбна сучаснасць, патрэбны той герой, які пасля напружанага працоўнага дня не толькі адпачывае перад экранам, але вучыцца жыццю, вучыцца ў сваіх таварышаў, якіх бачыць у рэпартажах і нарысах, вучыцца ў герояў мастацкіх твораў, якія павінны несці не толькі інфармацыю, але і глыбокую філасофію жыцця — камуністычную філасофію.

Для гэтага патрэбны добрыя арыгінальныя п'есы, спектаклі. Наша задача — даць іх. Толькі трэба стварыць такую атмасферу, каб на студыю тэлебачання пісьмемнікі заходзілі гэтак жа часта, як у літаратурныя часопісы, у выдавецтва.

Я не меў магчымасці сказаць пра крытыку. Але крытыка сама не павінна маўчаць. Ёй адкрыты ўсе трыбуны, у тым ліку і сённяшняя — трыбуна пленума. Хачу таксама надтрымаць думку, узятую «ЛІМам», — аб неабходнасці ў рэспубліцы калі не асобнага часопіса, то хаця б «Штогодніка тэатра, кіно, тэлебачання».

Таварышы! XXIV з'езд КПСС вызначыў новыя велічныя задачы, якімі будучы кіравацца партыя, увесь народ. З яго, гэтага гістарычнага з'езда, пачнецца новы этап у стварэнні матэрыяльна-тэхнічнай і духоўнай базы камунізму. Дазвольце выказаць упэўненасць, што мы, пісьмемнікі, мастакі, пад кіраўніцтвам нашай роднай партыі будзем у першых шэрагах стваральнікаў духоўнай базы камунізму.

ЗАКЛІК ТРУБЫ І ПЯШЧОТА ЖАЛЕЙКІ

НАРОДНАМУ АРТЫСТУ БССР
М. І. АЛАДАВУ — 80 гадоў

ПА ВЫГЛЯДЗЕ Мікалай Ільіч з вялікімі запарожскімі вусамі, заўсёды засяроджаны, запараволены ў хадзе — паважаны чалавек, які жыве ў свеце філасофскага роздуму. А паслухаеш яго музыку, дзе ззяе вяселька гукаў усімі колерамі радасці і светлага смутку, і адчуваецца дзёрзкая маладосць кампазітара, чулага да характава прыроды і чалавечай асобы. Пералічы эмацыянальнай сповядзі сучасніка нясуць на сабе адбітак часу, захоўваючы ў музыцы і нешта адвечнае, — паэтычна акрыленую надзею, гатоўнасць змагацца за шчасце, прагу любові, трыжожны роздум пра імклівы бег гадоў, у якім губляецца тваё дзяцінства і юнацтва, палка радасць пераможнай квецені ў прыродзе... Стан і перажыванні сталага чалавека набываюць пад пяром Мікалая Аладава характар узбуджана перададзены мастаком пачуццяў сучасніка, захопленнага жыццём не спрышчаным, а складаным і супярэчлівым, з адчуваннем хады гісторыі.

Глыбокі філасофскі сэнс маюць сімфоніі кампазітара, прысвечаныя тэме станаўлення нашага сучасніка. У сімфоніях — гэта чалавек, які прайшоў працяглы жыццёвы шлях, пераадолеў мноства нягод і зацвердзіўся ў светлым успрыняцці рэчаіснасці. Такія тэмы Чацвёртай, Пятай, Сёмай і Восьмай сімфоній М. Аладава. Магчыма, яны аўтабіяграфічныя, іх нават можна расцэніваць як своеасаблівы музычны сповядзі масцітага мастака. Але — парадаксальна! — Восьмая сімфонія, створаная ў 1965 годзе, намнога больш прасветленая, прымі-

раная, чым Чацвёртая, створаная на 12 гадоў раней. Як быццам час даў М. Аладава рухаецца назад, і кампазітар стаў маладзейшы! Менавіта ў Восьмай сімфоніі больш ярка, чым у іншых яго творах, прадстаўлены «ўвесь Аладаў» — філасоф-аптыміст, чалавек-люб, стаіна перакананы ў перамоце праўды, у трыумфе справядлівасці.

Можна, вядома, назваць і творы М. Аладава, звязаныя з карцінамі з працоўнага быту, народнай вясёлсці, з лірычнымі героямі, з дзецьмі. Аднак нехта не спыніцца на самых натхнёных старонках творчасці кампазітара, якія ён прысвяціў стваральніку Савецкай дзяржавы — Уладзіміру Ільічу Леніну. Яшчэ ў 30-я гады, у сувязі з 10-годдзем з дня смерці правадыра, М. Аладаў піша драматычную сімфонію п'яму «Мацней за смерць». Тэма У. І. Леніна, строга і натхнёная, якая гучыць у паэме, была створана кампазітарам пад непасрэдным уражаннем вядомай карціны А. Герасімава «Ленін на трыбуне». Яна становіцца вядучай тэмай Ленініаны М. Аладава і гучыць таксама ў яго кантаце «Сціплы і просты», прысвечанай 90-годдзю з дня нараджэння У. І. Леніна, у сімфонічнай паэме «Народ і правадыр». З вобразам Леніна звязана і кантата «Сорак гадоў», і араторыя «Па шляху барацьбы і перамогі», і разгорнуты хор а капэла «Песня пра Леніна».

М. Аладаў — кампазітар, творчы партфель якога папаўняецца няспынна. Ён аўтар твораў самых разнастайных жанраў — дзевяці сімфоній, сімфаньеты, сімфанічных сюіт, фантазій, уверцюр, паэм, канцэртаў

для скрыпкі і для флейты з аркестрам, дзвюх опер, пяці кантат і араторый, камерных твораў для розных інструментаў і для ансамбляў (дуэты, трыо, квартэты, квінтэты, секстэт, нанет), твораў для беларускага народнага аркестра, хораў, рамансаў, песень, апрацоўвак нацыянальнага фальклору і інш. Стварыў ён і балет «Змей-Кашч», але рукапіс яго прапаў у вайну.

М. Аладаў пераважна кампазітар-сімфаніст, і гэта выяўляецца ў самім метадазе раскрывання музычных вобразаў, у спраўды сімфанічным развіцці тэматычнага матэрыялу. Як прыклад можна прывесці оперу «Андрэй Касценя», вакальна-сімфанічныя творы і камерна-інструментальныя ансамблі.

Для раду праграмных сімфанічных і камерна-інструментальных твораў М. Аладава характэрная драматычная напружанасць, якая дасягае трагічнай кульмінацыі. Часта драматызм спалучаецца з героікай, з глыбокай стрыманай лірыкай. Такая яго незаслужана забытая сімфанічная балада «У суровыя дні», якую народны артыст БССР А. Багатыроў на пленуме беларускіх савецкіх кампазітараў (1947) адзначыў у сваім дакладзе як твор, які стаіць на адным з першых месцаў у беларускай сімфанічнай музыцы. Героіка і драматызм таксама ўласцівыя і оперы «Андрэй Касценя» — аднаму з першых у Беларусі твораў для музычнага тэатра з ярка-канфліктнай музычнай драматургіяй.

Аладаў — выхаванец рус-

кай класічнай школы (яго настаўнікам быў вучань М. Рымскага-Корсакава кампазітар і этнограф Я. Прохараў). Гэта добра паспрыяла яго любві да народнай песні. Ён не толькі запісаў узоры нацыянальнага музычнага фальклору, але і старанна вывучаў яго і выкарыстоўваў у сваёй творчасці. Вялікае месца займаюць у творчасці кампазітара апрацоўкі народных песень для голасу, а таксама хору ў суправаджэнні фартэпіяна. І тут з асаблівай сілай адчуваецца блізкасць да традыцый «кучкістаў». Гэта выяўлена ў імкненні раскрыць унутранае значэнне слоўна-паэтычных і музычных вобразаў песні, захаваць своеасаблівае яе музычнае мова, у вялікай ролі фартэпіянага суправаджэння, якое паглыбляе песенны вобраз.

Часта кампазітар стварае харавыя апрацоўкі ў выглядзе інсцэніровак, г. зн. як бы распісвае народныя песні «па асобах» — прыём, які ідзе ад народных традыцый.

Народны напеў у творчасці М. Аладава ў поўным і няменным выглядзе з'яўляецца часцей у раннія гады і ў якасці апорнага праграмнага пункта. Асабліва шмат напеваў кампазітар уключыў у сваю Другую сімфонію, прысвечаную беларускай сялянцы дакастрычніцкага часу, у фартэ-

3 МІЛЬЁНА ПРЭТЭНДЭНТАЎ

Больш мільёна школьнікаў на працягу года прыняло ўдзел у рэспубліканскім аглядзе «Творчасць юных». У гэтым спаборніцтве свае веды і ўменне дэманстравалі танцоры і спевакі, аматары выяўленчага мастацтва і тэхнікі, кіна- і фотааматары, натуралісты. Прэзідэнтамі выступалі калектывы і гурты, асобныя юныя ўмелцы і выканаўцы.

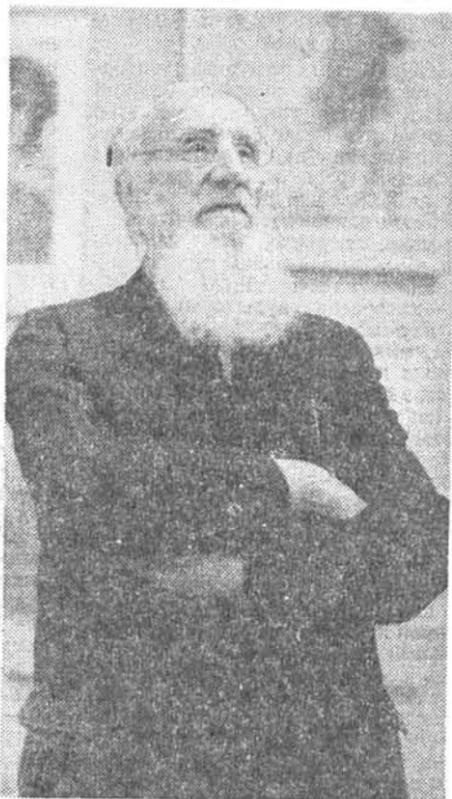
У школах, дамах і палацах піянераў, клубах і палацах культуры прафесіянаў на выстаўках выяўленчай, прыкладной, тэхнічнай творчасці экспанавалася некалькі дзсяткаў тысяч работ. У аглядзе прыняло ўдзел больш тысячы розных па жанрах калектываў мастацкай самадзейнасці.

Надзелены вынікі агляду. Пастановай прэзідыума Беларускага рэспубліканскага Савета прафесіянаў, бюро ЦК ЛКСМБ калегій Міністэрства асветы і Міністэрства культуры рэспублікі названы пераможцы. 35 калектываў узнагароджаны дыпламамі першай ступені Рэспубліканскага аргкамітэта агляду і грашовымі прэміямі. Сярод лепшых — Аршанская станцыя юных тэхнікаў, кінастудыя 30-й сярэдняй школы Віцебска, сярэдняя школа юных інтэрнацыянальных студыя выяўленчага мастацтва Мінскага палаца піянераў і школьнікаў, балетная студыя палаца культуры Беларускага рады аркестраў, ансамбляў, танцавальных груп і тэхнічных гуртоў. У ліку дыпламантаў — агіттэатр «Юнацтва» палаца культуры Мягілёўскага завода штучнага валакна.

74 калектывы адзначаны дыпламамі другой і трэцяй ступені. Удзельнікам калектываў мастацкай самадзейнасці, гуртоў і асобным выканаўцам, узнагароджаным дыпламамі першай ступені, уручаюцца памяцныя медалі рэспубліканскага агляду «Творчасць юных».

Некалькі сот узораў выяўленчай і тэхнічнай творчасці беларускіх школьнікаў накіраваны ў Маскву на першую ўсеагульную выстаўку «Творчасць юных».

БЕЛТА.

НЕЎТАЙМА- ВАНАСЦЬ

НАРОДНАМУ МАСТАКУ БССР
А. П. МАРЫКСУ — 80 гадоў

АСКАРУ ПЯТРОВІЧУ МАРЫКСУ споўнілася восемдзесят гадоў.

У памяшканні Саюза мастакоў БССР разгорнута выстаўка яго твораў. Народны мастак рэспублікі трымае справядзачу за шэсцьдзесят гадоў творчасці. У экспазіцыі — нязначная частка створанага за гэты час. Але паказаныя работы даюць яркае ўяўленне і пра асноўныя этапы яго творчасці, і пра асноўныя яе напрамкі. Тут — віртуозны, вытанчана жывапісу, такі ўраўнаважаны кампазіцыйна, такі паэтычны партрэт жонкі, памечаны 1920 годам, і выкананы ў тэхніцы чаканкі, скомпанаваны на адмыслова таніраванай пліце партрэт Карла Маркса, памечаны сёлетнім годам... Тут «эскізы да эскізаў» тэатральных дэкарацый і касцюмаў, дэкарацыйныя плаціны, вітражы, работы станковага характару.

Першае, што адчуваеш, разглядаючы адну работу за другой, — нейтайманасць мастаковай душы. Гэта нейтайманасць і ў варыянтах сцэнаграфічнага вырашэння тых ці іншых твораў драматургіі, і ў пейзажах «для сябе», і ў чаканках апошніх гадоў, і ў многіх варыянтах «графічнага вытлумачэння» вобразаў скарынінскай эпохі. Сярод апошніх — некалькі разнастайных партрэтаў першадрукара, вобразы яго сучаснікаў.

Калі глядзіш сцэнаграфію Марыкса да рускай і замежнай драматургіі — пераконваешся ў тонкім умельстве Марыкса перадаваць дух твора драматурга, дух эпохі і сутнасць харак-

тараў, адлюстраваных у ім.

А што ўжо гаварыць пра сцэнаграфічнае вырашэнне Марыксам беларускіх п'ес! Гэта класіка нашай нацыянальнай сцэнаграфіі. Спашлюся хача б на эскізы да Мірвічавага «Кастуся Каліноўскага». На выстаўцы, напрыклад, паказаны той, які звязаны з атмасферай трагічнага канца паўстання. Сціплымі сродкамі, але красказна перададзены тут не толькі дух тагачаснай Вільні. Сімвалізавана трызога. І не толькі трызога. У паветры старога горада быццам разліты той жах, які скоўваў царскіх сатрапаў нават перад знявольнымі Каліноўскім і яго аднадумцамі. Можна ўявіць сабе, наколькі здольныя былі памалчы такія дэкарацыі Крыловічу!

Так, беларускі тэатр, яго станаўленне, яго складаную творчую гісторыю немагчыма сабе ўявіць без Марыкса. Ён даў сцэнічнае аблічча на беларускіх падмостках такім спектаклям, як «Мяшчане» М. Горкага, «Яўгеній Анегін» П. Чайкоўскага, «Беспасажніца» А. Астроўскага, «Салавей» Зм. Бядулі, «Нашэсце» Л. Ляонава, «Судоўная дудка» В. Вольскага, «Заложнікі» А. Кучара, «Мяшчэ» Д. Фурманова, «Фронт» і «Платон Крэчат» А. Карнейчука, «Мост» Я. Рамановіча, «Шчасце» П. Паўленкі. Ды хіба пералічыш усё — іх больш двухсот, спектакляў, аформленых Марыксам на беларускай сцэне.

Але было б няправільна абмежаваць значэнне творчасці Марыкса толькі яго ўкладам у беларускую сцэнаграфію. Нямала значнага, вартага самай пільнай увагі, створана ім і па-за работай для тэатра. І пра гэта красамоўна сведчыць выстаўка. Неват калі вынесці за «дужкі творчасці» зробленае Марыксам для тэатра, ён

паўстане перад намі мастаком вельмі своеасаблівым. Мастаком ярка выяўленага нацыянальнага характару. Мастаком нястомнага творчага пошуку. І гэта ўсё праявілася ў яго на свой, марыксаўскі, лад. Выразна выявілася своеасаблівае, адмысловае бачанне мастаком простых праяў рэчаіснасці ў шматлікіх станковых работах Марыкса. Простых, але па-філасофску глыбокіх. Што ж датычыць нацыянальнага, дык яно ў Марыкса не ў адным толькі этнаграфічным элеменце. Яно ў Марыкса — у той, умоўна кажучы, «няўлоўнасці», разлітай ва ўсім творы, няхай гэта пейзаж, архітэктурная замалёўка або партрэт. «Няўлоўнасць» гэтая, мабыць, лепш за ўсё можа быць акрэслена такімі словамі, як дух твора, занаваны на трывалым заваенні нацыянальнага фальклору, зразумела — не толькі выяўленага. Фальклору, дастасаванага да інтарэсаў сучаснага прафесіянальнага мастацтва. Вось, напрыклад, «Паданне пра Машэку». Чаканка ў адмысловай драўлянай раме. Байцы-чырвонаармейцы грамадзянскай вайны слухаюць народнага спевака-слыяра... Тут нацыянальнае не ў адной толькі тэме, але і ў характары пластычнага мыслення.

Калі гаворым пра Марыкса як пра мастака нястомнага творчага пошуку, мусім улічваць, што прыкметы творчага пошуку не ляжаць у яго творах на паверхні. Бо пошук гэты ў Марыкса — не так у самой выяўленчай мове, не так у стылістыцы, як у нюансах вобразнага ладу яго твораў. Прыгадаем, напрыклад, яго пейзажы гістарычнага цыкла. Такія, як «Нясвіжскі за-

НА ЎЗЛЁЦЕ

п'яны квінтэт, у камічную оперу «Тарас на Парнасе», створаныя ў другой палове 20-х гадоў.

Ужо з сярэдзіны 30-х гадоў М. Аладаў усё больш творча пераасэнсоўвае народныя напевы, а часцей за ўсё стварае тэмы, блізкія да народных па сваіх інтанацыйных і рытмічных рысах. Такія яркія тэмы яго Сімфанеты, «Лірычная сімфонія», «Танцавальная сюіта», полькі-гумарэскі «Вясельнікі» для своеасаблівага інструментальнага ансамбля — кларнет, скрыпка, баян.

Побач з нацыянальным народным меласам творчасць М. Аладава арганічна ўвабрала ў сябе і напевы рэвалюцыйных і масавых песень савецкай эпохі. Рэвалюцыйная песенная творчасць шырока выкарыстана ў кантатах, араторыях, у сімфанічнай паэме «Мацінай за смерць» і ва ўверцюры «Зары насустрач», прысвечанай 15-годдзю Кастрычніка. Інтанацыйная актыўнасць оперы «Андрэй Касценя», кантаты «Над ракой Арэсай», ўверцюры-фантазіі «Дума пра пагранічніка Лагоду», партызанскіх песень, сімфоній, пачынаючы з Чацвёртай, і іншых твораў, з'яўляецца вынікам выкарыстання кампазітарам папэвак савецкіх масавых песень.

Творчасць М. Аладава не толькі эмацыянальная, але і самабытная па сваёй музычнай мове. Яна характэрная толькі Аладаву ўласцівым «пачыркам», стаіць на цвёрдай прафесійнай аснове. Кампазітар свабодна валодае аркестравай палітрай і піша адрозна ў партытуры. Ён імкнецца да «чыстых» тэмбраў, часта выкарыстоўвае саліруючыя выступленні інструментаў.

Умела выкарыстаны ў М. Аладава розныя поліфонічныя прыёмы выкладання — ад народна-харовай падгалоскавай структуры да самых складаных прафесійнальных пабудов — fuga, фугата і інш., якія надаюць музыцы вялікую дынамічнасць.

Адзначаючы творчасць М. Аладава, варта таксама памятаць, што з першага дня свайго творчага шляху кампазітар вёў вялікую педагогічную работу. Ён быў адным з арганізатараў прафесійнай музычнай адукацыі ў Беларусі. Пры яго ўдзеле ствараліся першы ў рэспубліцы музычны тэхнікум (цяпер Мінскае музычнае вучылішча імя Глінкі) і Беларускае дзяржаўнае кансерваторыя. Ганаровую і адказную работу прафесара кафедры кампазіцыі (а ён раф гадоў быў дырэктарам і загадчыкам кафедры) М. Аладаў вядзе і цяпер. Ён не належыць да катэгорыі педагогаў, якія старанна з чырвоным алоўкам выпраўляюць работы сваіх вучняў (хоць і гэта бывае), а выступае як сапраўдны настаўнік, які накіроўвае на пошук, абуджае ў сваіх вучанцаў думку. І нават не варта ставіць пытанне, хто яго вучні. Хутчэй за ўсё варта спытаць, хто з сучасных музыкантаў у яго не вучыўся, бо вучыліся ў яго ўсе, хто шукаў яго дапамогі і сяброўскай парадзі, — ці то яго аспірантка, а цяпер кандыдат навук Г. Куляшова, ці масціты кампазітар або музыкантаўца.

Вялікі ўклад унёс М. Аладаў у рэдакцыйна-выдавецкую работу нашай рэспублікі. Пад яго кіраўніцтвам выйшлі песні, сімфанічныя партытуры і музыказнаўчыя

даследаванні. Вядомы ён у Беларусі і як буйны грамадскі дзеяч — быў старшынёй і шмат гадоў членам праўлення Саюзу кампазітараў, прымаў удзел у шэфскай рабоце ў часцах Савецкай Арміі, аказвае дапамогу самадзейным кампазітарам.

За натхнёную працу на карысць народа М. Аладаў удастоены звання народнага артыста Беларускай ССР і ўзнагароджаны двума ордэнамі... Звычайна такімі словамі заканчваюць юбілейныя артыкулы, але ўсё ж хочацца яшчэ дадаць некалькі радкоў. Усе, каму вядомы Ільіч чом на працягу многіх гадоў, аднадушна цэняць у ім вялікую, сапраўдную чалавечнасць, крышталёвую сумленнасць і прыныповаць.

Мікалая Ільіча называюць у музычным асяроддзі «маэстра». Ён мае права на гэта — кампазітар, выхавальнік творчай змены, дарэчы калег па мастацтву, грамадскі дзеяч і шчыры чалавек, які на працягу многіх гадоў служыць высокім ідэалам свайго часу. І разам з тым ён вельмі прости ў штодзённым жыцці, як кажуць, «даступны». З ім радасна сустракацца і гаварыць пра тое, што хвалюе цябе сёння, — Мікалай Ільіч падтрымае «тэму», стрымана і ярка дасць сваю ацэнку. Ён унутрана вельмі гасцінны чалавек. Гэта і адчуваецца, між іншым, у яго лірыцы. І вітаючы кампазітара Аладава з 80-годдзем, мы жадаем яму, каб ніколі ў яго душы не гасла святло гэтай гасціннасці, каб знамя нам аладаўскае ўсмешка заўжды ззяла на яго твары.

С. НІСНЕВІЧ.

мак», «Брацкі сабор у Магілёве», «Гарадзішча. Стары Полацк», «Мірскі замак», трыпцік, прысвечаны старо-му Мінску, «Нясвіж. Вежа з гадзіннікам» і іншыя. Старыя гарады, старая архітэктура Беларусі ўбачаны вачыма нашчадка колішніх творцаў, вачыма сённяшняга мастака. Убачаны і, калі так можна сказаць, перажыты ім. У работах Марыкса мы ўспрымаем помнікі як бы «ў атмасферы мінулага». А сённяшні пагляд мастака на іх выяўлены роўна настолькі, наколькі неабходна, каб работы не выглядалі архаічнымі. На дзівя тонкае адчуванне стылістыкі кожнага помніка, яго «душы жывой»!..

А вазьміце пейзажы і нацюрморты Марыкса. Гэта цэлы свет вельмі тонкіх пачуццяў. Дастаткова тут назаць, напрыклад, яго «Хрызантэмы» або «Іней». Гэта ж сапраўды «лірычныя маналогі» мастака. Але колькі ў аналагічных «лірычных маналогіх» яго велічэнага, эпічнага. Такімі ўяўляюцца мне пейзажы Марыкса «Абрыў над Нёманам» або «Нясвіжскі парк».

Настолькі ж гарманічна лірыка і эпас спалучаюцца і ў чаканцы Марыкса апошніх гадоў. Гэта датычыць і прыгаданага вышэй «Падання пра Машэку», і «Лірыка», і «Скарпыны». Увогуле, гаворачы пра чаканку Марыкса, нельга не адзначыць яго глыбокага разумення сутнасці гэтага старажытнага мастацтва, ведання ўласцівага матэрыялу. Так, «Лірыка», напрыклад, чаканены па сталі. І колькі выяўленчых магчымасцей гэтай самай сталі дэманструе нам мастак. Але не дзеля самой дэманстрацыі прыёму — кожны ўдар чаканка падпарадкаваны сутнасці вобраза, які папярэдне дэталёва выяўляецца ў эскізах графічных.

Бадай, найбольш часта, разглядаючы работы Марыкса, прыгадваеш такіх мастакоў, як Рэрых, Чурлёніс, Урубель. Чаму? Справа, зразумела ж, не ў нейкіх чыста знешніх асацыяцыях, якія могуць узнікнуць. Справа — у настолькі ж тонкіх адценнях пачуцця і думкі. Гэтая тонкасць дасягаецца па-свойму, хаця і не без уліку творчага вопыту памянёных мастакоў. Ды ці толькі іх!..

Як творы сапраўднага мастацтва, работы Марыкса вытрымліваюць самы доўгі разгляд гэтак жа, як вытрымліваюць самае складанае для твораў мастацтва выпрабаванне — выпрабаванне часам. Уражае тая ўнутраная сувязь паміж усім, што робіць у мастацтве гэты творца. А аб'ядноўвае ўсю разнастайнасць ягоных творчых парыванняў і здзяйсненняў сапраўднага народнасці і сапраўднага грамадзянскасці. Ён сапраўдны рэаліст, мастак надзвычай шырокага творчага дыяпазону. Творчасць яго развіваецца паслядоўна, прыносячы ўсё новыя здабыткі. Ён глыбока разумее, што галоўнае для мастака — зразумець душу народа і выказаць яе ў сваіх творах. І яму даражыцца зведць шчасце барацьбы і сподыч творчай перамогі. Да яго бліскача стасуюцца словы паэта: «баец паходнага палітадзела...» Такім ён быў у гады грамадзянскай, калі працаваў у чырвонаармейскіх тэатрах, і пасля грамадзянскай, калі супрацоўнічаў з К. Елісеевым, К. Ціханавым, Е. Міровічам, Ц. Сяргейчыкам, К. Саннікавым і з многімі іншымі вядомымі дзеячамі Беларускай культуры. Яму

першаму ў Беларусі пашчасціла ажыццявіць афармленне спектакляў на ленынскую тэму: «Чалавек з ружжом» М. Пагодзіна і «Сям'я» І. Папова.

Высокаадукаваны чалавек, мастак па прызыванні, мастак высокай творчай культуры, мастак высокай творчай волі, які працуе нават тады, калі, здавалася б, тварыць немагчыма (прыгадайце яго творы «для сябе», датаваныя гадамі вайны, — яны таксама ёсць на выстаўцы), Аскар Пятровіч Марыкс — гэта ўзор паводзін у мастацтве. Няма ў яго дня, які не быў бы адзначаны творчасцю або роздумам, аб творчасці.

І ён сапраўды народны. Не толькі ў тым сэнсе, што зразумелы народу. Але і ў тым, што творчасць яго выявіла многае істотнае для народнай душы на працягу тых дзесяцігоддзяў, што прайшлі пасля Вялікага Кастрычніка. Народ жыві рэвалюцыйнай, жыві тварэннем новага жыцця, новым асэнсаваннем свайго мінулага, прадбачаннем будучыні. Народ жыве гэтым сёння. І ўсім гэтым жыві і жыве мастак. Усё гэта адбілася ў творчасці Марыкса, у розных яе праявах.

Так, сапраўды, нават па гэтай невялічкай экспазіцыі бачыш, як многа зрабіў Аскар Пятровіч Марыкс — адзін з заснавальнікаў Беларускага савецкага прафесійнага мастацтва. Ён — нястомны працаўнік у мастацтве па сёння. Ён трымае сваю творчую справаздачу перад народам з пачуццём высокай годнасці. Ён шмат чаго сказаў. І яму яшчэ ёсць што сказаць.

Уладзімір БОЙКА.

Маладзечанічына. Як многа мясцін звязана тут з імем вялікага песнера беларускага народа Янкі Купалы! Зімаўчыся з творчасцю Янкі Купалы, маладзечанічыны лепш пазнаюць мінулае свайой Айчыны, вучацца яшчэ больш любіць народ, яго мову, культуру, звычкі, яго багатыя рэвалюцыйныя традыцыі. А некаторыя з землякоў вялікага паэта і самі спрабуюць сілы ў літаратурнай творчасці. Такія людзі звычайна гуртуюцца вакол мясцовых перыядычных выданняў.

На працягу апошняга дзесяцігоддзя пачынаючы аўтары Маладзечанічыны робяць свае першыя крокі ў літаратурнай творчасці на старонках газеты «Свято камунізма». Хочацца зазначыць, што вельмі вялікую дапамогу маладым аўтарам аказвалі ў свой час нашы землякі прэзідэнт Аркадзь Чарнышэвіч, які жыў у Радзешчынах, настаўнік адной з сельскіх школ Маладзечанскага раёна драматург Іван Козел, паэт Уладзімір Варно.

І зусім не даўна тое, што некаторыя члены літаратурнага аб'яднання пры рэдакцыі абласной, а потым аб'яднанай газеты, як, напрыклад, Мікола Гроднеў, Рыгор Семашкевіч і іншыя, робяць цяпер пярэднія крокі ў літаратуры.

У сваёй рабоце літаратурнае аб'яднанне абавязана да аўтараў, якія пішуць не ад выпадку да выпадку, а рэгулярна. Та-

кія людзі — не рэдкія тэсы на пасяджэннях літаратурнага аб'яднання, а пазнавальныя гаспадары. І вельмі прыемна, што гэта людзі маладыя, у якіх, як ужо казвалі, усё жыццё перадае. Менавіта да такіх членаў літаратурнага аб'яднання трэба аднесці настаўніка Лебядзёўскай сярэдняй школы Галіну Асіповіч, інжынера з Маладзечаны Марата Баскіна, слесара паравознага дэпо Уладзіміра Зянько, васьмікласніка сярэдняй школы № 4 Антанію Няпера.

Маладыя аўтары, натуральна, адчуваюць вялікую патрэбу ў дапамозе, і яны атрымліваюць яе ад добрага знаўцы Беларускай літаратуры, былога выкладніка Маладзечанскага настаўніцкага інстытута Мікалая Іванавіча Ермаловіча. Прыемна бачыць, як радуецца ён кожнаму ўдалому радку маладога паэта або прызіка!

Асобныя творы Галіны Асіповіч і Марата Баскіна друкаваліся ў рэспубліканскіх газетах і часопісах, вершы Антанію Няпера і многіх іншых членаў нашага літаратурнага аб'яднання яшчэ не выйшлі з мых раёна. Аднак пра ўсіх гэтых маладых людзей можна сказаць, што яны знаходзяцца на ўзлёце. І хочацца пажалодаць ім моцных крылаў для творчага палёту.

М. ПУЖЭВІЧ,
старшыня літаратурнага аб'яднання пры рэдакцыі газеты «Свято камунізма».

Яўген КАШКАН

КАЛІ ЗНОЎ ЗАКАРЦІЦЬ У ВЯЗЫНКУ

Калі зноў закарціць мне у Вязынку, Дзе Купалавых песень настой, Я вазьму свае вершы — адрозна Панясу нацянькі пехатою.

У хаціне староў над рачулкай Не апошні раз і не першы З прастаго і любасцю гулка Прачытаю я новыя вершы.

Прамаўчыць мне хаціна нямая, Глянуць шчырасцю вочы з партрэта, Я пачую — кагосьці гукое Сіратлівае ў Вязынцы лета...

Тоня НЯВЕРА,

вучаніца 8 класа СШ № 4.

АДЛЁТ БУСЛОЎ

На небе зара разлілася, Туман над ракою растаў, Чародка буслоў узнялася — Сядзіб Беларускіх краса.

Апошнюю ноч начавалі, А зараз — у вырай іх шлях. Пад імі — бязмежныя далі Ды вецер у чыстых палях.

У небе высокая, высокая Іх клёкат самотных дубёна. А там, на радзіме чалёнай, Галінкай махае ім клён.

Уладзімір ЗЯНЬКО

АСЕННІ МАЛЮНАК

Восі і восень прыйшла, Апусцела шумлівае поле, І апошняй красой Адцілілі ў барах верасы, І халодным вятрам Для гулянікі даволі раздолля, Зрэдку муцаць спакой Пералетных гусей галасы.

У задуме — цар-дуб. Прызаціх ля сівога кургана, Як вячысты асілак У адзенні сталёвым сваім, Успамінае сяброў, Што ў магіле ля ног пахаваны, Іх спакой сцеража, І чакае з падмоглы жывых. А на схіле гары Ліст дрыготкі раняюць асіны, — Сцелюць з золата Чырванню ткану абрус. Ды з нябёс далагае Песня-крык жураўліны — Ты жыві, не сумуй, Дарагая для нас Беларусы!

Галіна АСИПОВІЧ

МАЦІ

Зноў хвіліны развітання ў хаце. Моўчкі мы прысели ля стала, І прымоклі вочы зноў у маці — Па шчацэ слязінка папыла.

Не журыся, любая матуля, Разлучацца нам не ўпершыню. Прыйдзе час, і зноў мяне прытуліш, Зноў адчухе ласку, цэпленню.

Памаўчым па звычаю староў. Вузел успамінаў укладу. Колькі іх ужо, дарог ад дому, Колькі яшчэ новых пракладу.

Вячаслаў ШНУРКЕВІЧ

ЧЫТАЮЧЫ «НОВУЮ ЗЯМЛЮ»

Каторы раз бяру я ў рукі томік. Ледзь першую старонку адгарну — Здаецца, нібы сам у нізкі домік, У леснічоўку тую зазірну.

І ажывае ўсё тады ў той хаце: На печы дзедці не падзеяць штось, Ля печы, як заўжды, таўчыцца маці, За стол садзяцца бацька і Антось.

У бацькі твар няветлы, спяхмурнелы: Ляснічы зноў натачылі чытаў, Абляяў, каб ён свет не ўбачыў белы, А вось за што — каб ты яго спытаў.

А выгляд дзядзькі досыць зухваты: — Паснедалі! То працаваць пара! Падняўся ён. Паволі рушыў з хаты, За ім шыбуе следам дзетвара...

Загорнута апошняя старонка. Паэма скончана. Жыццё — яе працяг. О Беларусы! О родная старонка! Нясі вышэй паэту горды сцягі!

П'ятычняя паверка

Марк СМАГАРОВІЧ

МАЙСКІ ВЕЦЕР

Ён не шуміць, ляціць паціху,
Нібыта лашчыць родны край,
Прыносіць адусюль да слыху
Пчаліны гуд, птушыны грай;

То пахне ліпаю, то дубам,
То дыша свежасцю расы,
А то рукой дзяўчыны любай
Перабірае валасы.

ДЗІЧКА

Гарбее дзічка ў лясной гушчы,
Навокал—дрэў магутных кражы.
Яе ў пару ў цяністай пушчы
Садоўнік дбалы не заўважыў.

Ёй між сябровак на раздоллі
Вясной квітнець бы ў пазалоце,
А так, не ўзнаўшы лепшай долі,
Павольна сохне ў адзіноце.

Яна гатова між ляшчынак
У роспачы к зямлі прыпасці,
Як тая гордая дзяўчына,
Якую абмінула шчасце.

РАЧУЛКА

Рачулка любая мая,
Прываблівы твой летні плёс.
Адпачываю часта я
У засені цяністых лоз.

А галасіць пачне ўдавой
Завяе сумна за акном,—
Пад коўдрай пышнай снегавай
Ты засынаеш моцным сном.

І хоць на вуліцы яшчэ
Зіма, а ты ўжо сніш вясну.
Ледзь толькі сонца прыпячэ,
Ты прачынаешся ад сну.

Стараешся сарваць масты,
Абшары затапіць лугоў...
Бязлітаснай бываеш ты,
Калі выходзіш з берагоў!

САПЁРЫ

Яміна. Дрыжаць на небе зоры.
Сэрца ўстрывожаны стук.
Не, ужо не выпускаць сапёры
Бомбу іржавую з рук.

Хоць яна цяжкая, нібы гора,
Ды ў іх упэўнены крок.
Можаш спаць спакойна, родны
горад,
Смерць свой не спусціць курок!

Пот змачыў сапёраў за час гэты,
Скончылі працу яны...
Вырваны яшчэ адзін з планеты
Корань мінулае вайны.

МЯНУШКА прыстала да яго з маленства. Тады, перад вайной, улюбёным месцам нашых дзіцячых забаў была адыра, дзе летам заўсёды ляжала сена. Тут мы гулялі ў вайну, хрумталі моркву ці рэпу, назапашаную «разведчыкамі» па чужых гарадах, расказвалі ўсялякія гісторыі і прыгоды. А найлепш было, калі на сене з'яўляліся «дзеўкі»—мае старэйшыя сёстры з сяброўкамі. Да іх часам прыходзілі сюды і хлопцы—ім было ўжо тады па шаснаццаці-семнаццаці. Яны звычайна читалі ўголас кнігі—«Айвенга», «Копніка без галавы», «Віцязя ў тыгравай шкуры», «Рабінона Круза» або перакладалі прычтанія рапей захапляючыя гісторыі пра каханне, падарожжы. Мы, малыя, —ціхенька, каб не прагналі,—уладкоўваліся паблізу і слухалі, забіўшыся на ўсе нашы забавы і клонаты. Уладзік Трышкін, на год ці два маладзейшы за нас, не ўсё, мабыць, і разумее ў гэтых рамантычных прыгодах, таму ўвесь час пытаўся: «А чаму ён не схаваўся? А навошта яго кінулі аднаго?» І лез проста ў самы круг да дарослых.

Аднойчы читалі кнігу пра знакамітага капітана Кука. Назола Уладзік падпоўз да маёй старэйшай сястры Гэты, якая читала. Яна перанілілася:

— Ну, чаго ты лезеш? Усё роўна ж нічога не разумеш. Пра што я читала, памятаеш?

— Як гэты... Кука хацеў некуды плысці, а яго не пускалі...

— Эх, ты, Кука...

З таго часу і пайшло—Кука ды Кука. Мянусішак у яго было многа, мы, хлопчункі, любілі выдумліва адзіна аднаму мянусішкі. Але з цягам часу ад усіх яны паадпадалі, забыліся, толькі ён так і застаўся Кукам.

Вёска наша стала вялікім пасёлкам. Пабудавалі два заводы—цементны і аўтарамонтны. З'явілася многа цагляных будынкаў—два клубы, дом культуры, цэлы рабочы квартал каля завода, школы, магазіны, рэстаран, пошта, вялікая бальніца, аўтавакзал. Нашы хаты—ужо не хаты, а высокія, пафарбаваныя, як дачы, сучасныя дамы—апынуліся ледзь не ў цэнтры, на перакрываванні дзвюх галоўных вуліц.

Шмат новых людзей жыўе цяпер у пасёлку. З нашых аднагодкаў многія параз'ездзіліся, паканчалі інстытуты. Хіба толькі летам, у час адпачынку, сустрачеш каго з сяброў маленства. Адзін Кука застаўся ў пасёлку назаўсёды.

Ходзіць ён у цёмнай, быццам выцвілай, кашулі, толькі на святых абрацае памытуго, белую, у якой выглядае некалькі называў, дзіўнавата. Узвешы чарку, любіць пахваліцца, колькі зарабляў, калі працаваў шафёрам. «Дый пасля, калі забраўшы правы, слесарам меў нямаля. Зробіш некаму машыну—дзясцяты ў кішэнні».

Апошнім разам, калі я быў у маці, убачыў Куку прыгорбленага, з ніякім—схаліў—радыкуліт. Але расказвае пра сваю хваробу з ахвотаю, нават быццам ганарыцца ёй.

— Сёлета быў у санаторыі, лячылі нейкімі ваннамі—праўда, лягчэй стала. Але мне сказаў—трэба гарача прыкладзец. Я некалькі разоў спрабаваў, нагрэў цагляніну, закручу ў анучку—лягчэй быццам. А што ў тых санаторыях? Бацькі нашы ніколі туды не ездзілі, а заўсёды здаровыя былі. Чарку возьме каторы—і як рукой здыме... Парода ў нас, мабыць, не тая...

— Відась, прастудзіўся?

— Відась. Летась, увосень, «Масквіча» рамантавалі. На мінскай шашы паляцеў у аднаго задні мост. А дождж, як з вядра. Ехаць чалавеку трэба—ён да нас. Любыя грошы дае. Па пятнаццаці рублёў з яго ўзялі. Трэба ж чалавеку дапамагчы. А халадэча была. Тады на наступны дзень і схпіла.

Мы з сябруком сядзелі за апусцелым сталом, на якім стаяла недапітая пляшка гарэльні, астыляя закуска. Ён прышоў, калі мы ўжо збіраліся вылазіць з-за стала...

— Вось так і хаджу трэці месяц. Нават гарэльні ў рот не браў.

— Дык цяпер, відась, можна?

— Кажуць, яшчэ не. Ну то, можа, палі, паспра-

Апавяданне

Анатоль

ШАЎНЯ

бую... Давай лепей у гэтую—выг'ем адразу і ўсё. Я не люблю кілішкамі падзіць...

Прыбгае яго жонка—прыгожая, па-вясковому крэпкая, шырая кабета.

— Рубель свой даў ці прынесці?

— Не трэба... Гэта мы так, з прыездам,—тлумачыць ён і кладзе відэлец. Каб даць эраўмець, што ён толькі ўзяў на зуб, «за кампанію».

Я зірнуў на яго і раптам зусім нечакана ён нагадаў мне свайго бацьку. Няўжо магчыма, каб падобнаства выяўлялася так раптоўна, праз трыццаць гадоў?

Хата іх, як я памятаю, стаяла побач з нашай, хоць маці і гаворыць, што яны аднекуль прыехалі пазней, калі ў вёсцы было ўжо некалькі вуліц. Але хутка бацька яго пасадзіў сад—пяць ці шэсць яблынь, малінік, які з часам перайшоў да нас і буяў нават лепей, чым у іх. Мы, хлопчункі, часцінкам латашылі ў іх яблыні, бо садоў тады было ў вёсцы мала, а жылі ўсе беднавата, часам яблык быў найсмачнейшым ласункам.

Дзядзькі Пятра, Кукавага бацькі, мы баіліся, бо за адзін яблык ён, бывае, так надзяра вусны, што пасля цэлы тыдзень смаяльці. Ды яшчэ і маці паскардзіцца. Куку ён таксама не дужа даваў ласаватца. Таму хлопцы заўсёды гарнуўся да нас—да мяне і майго малодшага брата. Мы ніколі не былі без ласункаў—то гароху нарвем, то морквы, то яшчэ чаго—маці нам ніколі не забараняла. Ды і чужых не дужа лаяла, калі хто струк гароху вышчыкне. Таму хлопчункі часцей у нас і збіраліся. А ў дзядзькі Пятра гурка лішняга не в'ясі, нават маліну трымаў на ўліку. Увесь час ладкаваў плот, затыкаў шчыліны, каб, крый божа, кураняты да яго не залезлі. Нават ушчуваў часам маю маці: «Глядзі, Наста, зноў твае кураняты ў маліне сядзяць!» Маці заўсёды адмахваўся: «А бог ты мой, ідзі маёй наабірай, калі яны табе так нашкодзілі!»

Ён браў міску і шоў рвань нашу маліну. Пасля з поўнай міскай заходзіў у хату і зноў скардзіўся:

— Каб жа толькі паклявалі, а то ж і спляжылі, здратавалі...

Неяк цётка Ліза, наша языкатая сваячка, здзіўлася:

— Гэта піскляты цэлую міску маліны ўмалолі? Ты ж цэлы дзень тырчыш у садзе. Хіба не ўгледзеў?

— А табе што, шкада чужога? — вызверыўся той.—Ты, можа, садзіла яе?

Бацька мой сварак не любіў і спыняў іх:

— Кінь ты, хопіць тае маліны, усё роўна ападае.

Дзядзька Пятро адразу супакойваўся і разважліва заключав:

— То падзаўбуць, можа, яшчэ калі. Я лішняга не забару.

Маліны мы не шкадавалі. Было яе многа—увесь участак асеразаны малінікам.

Толькі дзядзька Пятро дрыжэў над усім. Ён прадаваў нават яблыні-ападкі. Збярэ, захавае недзе да Новага года, а тады—на базар.

От за гэта мы яго і не любілі. І таму, можа, не прапускілі выпадку залезці да яго ў сад. Кука на дурасці нават дамагаў нам.

Памятаю, сядзім мы некалькі на сене ў пашай адырыне. Дождзжк церушыць, халаднавата. У такі час дужа хочацца пагрызці яблык. А дзе ўзяць? Толькі ў дзядзькі Пятра. А ён дома сядзіць, угледзець можа. От і прыйшла нам думка. Ведалі мы, што дужа любіць дзядзька Пятро пачаставацца за чужы кошт. А дзядзька Лявон, што праз дзве хаты ад нас, заўсёды мае выпіць і сам любіць, калі да яго хто зойдзе ў госці. От і падвучылі мы Куку. Ідзі, скажы бацьку, што Лявон кліча. Той, дурань, і пабег. Праз некаторы час глядзім—тэпае міма нашай хаты дзядзька Пятро, да Лявона заварочвае. А мы—па яблыні. Надаганылі поўныя залазухі. Ох, і дасталася тады Куку. Але пра нас ён нічога не сказаў. Крычаў, як разаны, але не сказаў.

Памёр дзядзька Пятро адразу пасля вайны, цягаючы з калгаснага поля бульбу. Той восенню калгас дазволіў выбіраць бульбу на працэнты—дзевяць кошыкаў у калгас, а дзясцяты—сабе. Да ночы ён, дзень у дзень, прападаў на тым полі, так некалькі вечары і памёр на мяшкі. Нашлі яго толькі раніцай, бо вяртаўся ён з апошняй ношчай позна, ужо была ноч. Сэрца схпіла. Паміналі яго так сабе: быў ён чалавек ні добры, ні дрэнны, нікому ні добра, ні зла не рабіў,—жыў сам сабе.

І от Кука стаў так надобны на яго. Спачатку я заўважыў шчыліны пазатыканы калкамі плот—якраз як рабіў дзядзька Пятро, ратуючыся ад нашых куранят. І гэтак жа ўшчуваў сына, калі бацьку ў яго ў руках яблык:

— Ты дзе гэта ўзяў? Ян у цябе лезе?

— Во, у цёткі Насты парваў, яна дазволіла.

— Ну, калі дазволіла...—спайняў ён.

І растлумачваў нам:

— Не шкада таго яблыка, няхай возьме—дома вунь іх колькі, учора ападкаў вядро набраў. Але як яны стараюцца самы лепшы ўхапіць, ды абавязкова з дрэва, быццам не ўсё роўна, якое есці.

Можа, ён і не шкадаваў. Яблыкаў цяпер ва ўсёх было роўна. Такія сады завялі, ого-го! Няма куды падзець восенню тых яблык. Толькі Кука некалькі захоўвае іх да Новага года, а пасля шуруе на рынак.

А ўлетку... Улетку ён прыйдзе да нас, сядзе на лавачку побач з маёй маці, цёткай Лізай ды яшчэ якой-удавой суседкай і, закурывшы, хваліць наш сад.

— Добрыя ў вас, цётка Наста, яблыні. Куды вы будзеце іх дзяваць? От каб дзеўкі вашы прыехалі ды павазілі на рынак. І вам бы капейчына, і сабе зарабілі б на суценкі.

— Ат, трэба ім! І мне яны не дужа. Пенсію даюць, ды дзеці яшчэ прысылаюць.

Падбяжыць яго хлопеч, стане ля бацькі—такі ж кірпаты, лапавухі, з хітрымі вачамі, як некалі сам Кука. Бацька загадае:

— Ідзі, сарві вунь той яблык, пакаштуем, якія ў цёткі Насты сёлета яблыні.

І калі той залезе на яблыню, камандуе:

— І вунь тое, што ніжэй... Ці ў цябе вачэй няма! Вунь, чырвоная. Усё роўна хутка пераспе... Або абтрасуць падшыванцы, у нас дык абтрасаюць.

Маці адмахваўся:

— Ды чаго іх шкадаваць! Хопіць.

— Вам адной, капечне, не даць рады.

І, смачна хрумстаючы сакавітае яблык, паклаўшы некалькі штук у кішэнні, падумаўся.

— Кука і ёсць Кука,—праводзіла яго вачыма цётка Ліза.

КАЛІ ТЫ ЛЮБІШ ТЭАТР...

«ТЭАТР!.. Ці любіце вы тэатр, як я люблю яго, гэта значыць усёмі сэрцамі душой нашай, з усёй энтузіязмам, з усёй апантанасцю, на якую толькі здольная палка маладосці, прагнага і страйнага да ўражання прыжыжача?» — гэтыя словы Бялінскага хваляюць кожна і новае пакаленне моладзі, якія выбралі тэатр... 25 гадоў таму пачаўся Беларускі тэатральны інстытут. Тады гэта было амаль неперасадна. Мінск яшчэ ляжаў у руінах, не хапала хлеба, не было дзе жыць... І ў такі час — рэнтам тэатральны...
Набралі першыя курсы, якія цяпер мы з навагай называем першым выпускам. Дарэчы, у гэтым інстытуте — гэта і быў курс акцёраў — юнакі і дзяўчаты, якія прыйшлі сюды па закліку сэрца. У многіх з іх за плячыма ўжо былі фронт, партызанскія атрады...

Пазней тэатральны інстытут быў пераўтвораны ў тэатральна-мастацкі з двума факультэтамі і шматлікімі аддзяленнямі. Сёння тэатральна-мастацкі інстытут занарыцца сваімі выхаванцамі, якія працуюць ва ўсіх тэатрах Беларусі, на тэлебачанні і радыё. Каля 400 акцёраў, рэжысёраў, тэатразнаўцаў, больш як 300 мастакоў выпусціў інстытут Трэцяя частка Саюза мастакоў БССР — яго выхаванцы.
Многія былыя студэнты атрымалі ганаровыя званні заслужаных і народных артыстаў рэспублікі, заслужаных дзеячоў мастацтва. Можна без перабольшвання сказаць, што няма зараз ніводнай галіны мастацтва, дзе б не працавалі выхаванцы Беларускага тэатральна-мастацкага інстытута. З тым большым задавальненнем адзначаем мы сёння яго 25-годдзе.

— Эльвіра Патройна, вы выпускніца гэтага інстытута, і калі можна так сказаць, былі «сведкай» таго, як змяняўся студэнт. Што, па-вашаму, адрознівае студэнта сённяшняга ад студэнта ўчорашняга?

— Па-першае, — гэта інтэлектуальны ўзровень. Сённяшнія хлопцы і дзяўчаты прыходзяць у інстытут даволі-такі адукаваныя. Яны, безумоўна, у свае 19—20 гадоў больш ведаюць, чым ведалі мы ў гэтым узросце. Яны прыходзяць да нас са сваімі адносінамі да тэатра, жыцця, літаратуры. Яны катэгарычныя і больш рацыянальныя за нас. Так мне здаецца. Ну, а мы — мы прыйшлі ў інстытут з невялікім жыццёвым вопытам. Гэта таксама нешта значыць. На нашу долю выпала вайна, цяжкія першыя пасляваенныя гады, адсюль, натуральна, пэўная абмежаванасць у ведах, хаця імкненне ведаць было бяжэжэ. Было цяжка. Іншы раз даводзілася пачынаць з азоў... Не, не, я не супрацьпастаўляю... Проста парознаму мы раслі, і я вельмі рада, што ім жыццё лепш, чым нам, хаця гэта зусім не азначае, што ў іх няма сваіх праблем, цяжкасцей, нявырашаных пытанняў. Няхай вайна, голад, хлэб па картачках застануцца для іх гісторыяй. Але хай яны памятаюць, што такое было.

— Скажыце, як адбыліся на падрыхтоўку студэнтаў — акцёраў, мастакоў тыя змены, якія адбыліся ў мастацтве ў апошнія гады? Ну, напрыклад, пераасэнсаванне мхатаўскіх прынцыпаў, у прыватнасці, у практыцы «Современника» і тэатра на Таганцы, аднаўленне «ў правах» спадчыны Мейерхольда, Таірава, шукальні Ахлопкіна і г. д.?

— Асноўныя прынцыпы выхавання студэнтаў засталіся нязменнымі: мы, калі можна так сказаць, пакланяемся

ПРАЗ ГАДЫ...

НА ПЫТАННІ НАШАГА КАРЭСПАНДЭНТА АДКАЗВАЕ РЕКТАР БЕЛАРУСКАГА ТЭАТРАЛЬНА-МАСТАЦКАГА ИНСТЫТУТА Э. ГЕРАСИМОВІЧ

Станіслаўскаму, а гэта значыць, шукаем. Веліч Станіслаўскага, неўміручасць яго творчых прынцыпаў у тым, што яны даюць прастору для нараджэння новых прыёмаў, форм. І сёння мы разумеем, што ўспрымаць сістэму Станіслаўскага інакш немагчыма. Ідуць гады, мяняецца мова тэатра. Натуральна, што цяпер тэатр не такі, які ён быў 20—30 гадоў таму. І, натуральна, узнікае шмат новых задач, якія трэба вырашыць у працэсе выхавання маладога артыста. Сапраўдны педагог той, хто кожны дзень удасканальвае сваю метадалогію ў адпаведнасці з усімі аб'ектыўнымі заканамернымі працэсамі, што адбываюцца ў мастацтве. Мы эксперыментуем і ў рэпертуарнай пошуку. У вучэбным рэпертуары побач з традыцыйнымі імёнамі з'явіліся Дастаеўскі, Булгакаў, Сараян... Гэта, безумоўна, спрыяе раскрыццю акцёрскіх індывідуальнасцей, пашырае магчымасці будучага артыста і ўзбагачае яго.

Само сабой, аналагічныя задачы рашаюцца і пры падрыхтоўцы будучых мастакоў.

— Якія праблемы вас, як рэктара інстытута, асабліва хваляюць?

— Іх многа, гэтыя хваляючыя праблемы. Адна з іх — праблема «тройкі». Няма горшай адзнакі, на мой погляд, чым тройка. Калі чалавек атрымаў двойку — дык, мабыць, ён не падрыхтаваўся, нешта здарылася — не паспеў, а можа няздольны, і трэба

яму падумаць аб перамене прафесіі. Тройка — адзнака нібыта станоўчая. За яе не выключалі, нават часам даюць стыпендыю... Але ўявіце сабе артыста альбо мастака, у якога тройка па спецыяльнасці. Артыст і мастак павінны быць яркімі, незвычайнымі індывідуальнасцямі, добра адукаванымі людзьмі ў розных галінах ведаў. А тройка — адзнака шэраці і пасрэднасці. Наогул, адзнака паспехаў студэнтаў у мастацкіх навучальных установах уяе сённяшнім выглядае не можа задаволіць і патрабуе некай рэформы.

— Мне здаецца, што ў такіх інстытутах, як тэатральна-мастацкі, і выкладчыкі павінны быць асабліва...

— Мы стараемся, каб нашы педагогі не толькі добра валодалі прадметам, метадалогіяй, але і былі патрабавальнымі выхаванцамі, добрымі сябрамі студэнтаў, каб да іх звярталіся за парадамі, каб ім давяралі, каб перад імі раскрываўся чалавек. У асноўным у нас вопытныя, і я б сказала, апантанія педагогі. Каля дваццаці гадоў працуе ў інстытуце былы выхаванец яго, кандыдат мастацтвазнаўства, выкладчык майстэрства акцёра Аляксандр Іванавіч Бутакоў, мастакі Уладзімір Паўлавіч Сухаверхаў і Хаім Маісеевіч Ліўшыц. Мы лічым для сябе ганарам, што ў нас працуюць Вера Паўлаўна Рэдліх, Іван Осіпавіч Ахрэмчык, Андрэй Ануфрыевіч Бембель. Зараз да нас прыйшла вялікая група моладзі —

выхаванцаў інстытута, на якіх мы ўскладаем вялікія надзеі.

Часта дыскутуецца пытанне, хто павінен выкладаць будучым артыстам і мастакам — артысты і мастакі альбо педагогі з вялікім жыццёвым вопытам і педагогічным дарам. Мне здаецца, і тыя і другія. Бо яны, безумоўна, могуць няблага дапоўніць адзін аднаго.

— Скажыце, калі ласка, чым цікавяцца студэнты, што чытаюць, аб чым спрачаюцца...

— Цікавяцца літаральна ўсім. Хэмінгуэй, Маякоўскі, Еўтушэнкам, Раждзественскім, Быкавым, Панчанкам, Брылём, Шамякіным. І спрачаюцца. Востра, прынцыпова, па-маладому дзёрзка...

Канечне, наведваюць кожную мастацкую выстаўку, вываюць на прэмерых. Іншы раз так разбіраюць спектакль альбо мастацкі твор — крытык пазайздросціць. Больш, канечне, адвараюць, чым прымаюць, — такая, відаць, прырода маладосці.

— І апошняе. Ці лічыце вы, што кожны, хто канчае, ну, напрыклад, акцёрскі факультэт, павінен стаць артыстам? Ці можна назваць усіх астатніх наўдачнікам? Вось з вашага выпуску, напрыклад, артыстамі сталі толькі тры.

— Не, не, не... Я не лічу, што мы наўдачнікі. Па-першае, ніхто з нашых — і я гэтым ганаруся — не пайшоў з мастацтва.

У кожнага чалавека свой лёс. І стаць альбо не стаць артыстам — залежыць іншы раз ад многіх абставін. У ідэале, канечне, хочацца, каб кожны, хто канчае інстытут, стаў сапраўдным артыстам, мастаком, рэжысёрам, мастацтвазнаўцам. Няхай кожны знойдзе сваё месца ў мастацтве.

З будучымі акцёрамі вядзе заняткі загадчык кафедры акцёрскага майстэрства і рэжысуры, даніст Ул. Маланкін.

Пільнае вонка ў выхаванца жыццяў мастака М. Данігін!

Уменне танцаваць патрэбна і драматычнаму акцёру. Фота Ул. КРУКА.

СЛОВА ПРЫВІТАННЯ

...3 МАГІЛЁВА

Кожны раз, калі я бываю ў Мінску і правяздаю міма няпераняна будынка тэатральна-мастацкага інстытута, з незвычайным хваляваннем успамінаю, як мы пачыналі свой шлях у мастацтва.

Успамінаю... Мы займалі дзве аўдыторыі ў педагогічным інстытуце. Было холадна і няўдальна. Але ніхто з нас гэтага не заўважаў, бо мы ўсе былі ўлюбеныя ў інстытут, лекцыі, рэпетыцыі, настаўнікаў, ва ўсёмі свет.

І, вядома, заўсёды ў такіх хвілінах успамінаю ўсіх нас, маіх былых аднакласнікаў: Аляксандра Бутакова — спякоўнага, ураўнаважанага, мэтанакіраванага, у нязменнай вайнавай форме; нястомнага, гатовую прыйсці на дапамогу кожнаму, хто трапіў у бяду, Эльвіру Герасімовіч; заўсёды надзіраўнага і нечым закланчанага Валодзьку Станкевіча; улюбёнага ў жыццё Ілью Эйдэльмана (Ілью Курганна), які ў любую хвіліну быў гатовы спяваць, ваяваць раней, чым яго аб гэтым прасілі; паголеную пасля перанесенага тыфу Ларысу Федчанка з такім зарадам веселасці; Іяго ханала на ўсіх нас, Інстытуткіна; Віктара Карнілава — элегантнага, крышку таняшага ў талі, чым цяпер; цікага, настэрнага Аляксандра Гутковіча і шумную, неспакойную Тамару Старасценка...

Многа было цяжкасцей, але нішто не перашкаджала нам, мы памятаеце, сябры? Наадварот, гэта нас аб'ядноўвала. Мы былі нібы адно цэлае.

Жыццё — складаная штука. Яно раскідала нас, і бачымся мы вельмі рэдка. Але я ўпэўнена, што ў кожнага заста-

лося тое добрае, чаму так настойліва вучылі нас: умненне радаванна паспеху таварыша, не ведаць зайздасці, быць добразычлівым, сумленна ставіцца да сваёй работы, не баяцца цяжкасцей і галоўнае, быць увесы час у творчым пошуку.

Сёння я звяртаюся да вас, мае дарагія аднакурснікі: давайце ў гэты дзень яшчэ раз з удзячнасцю ўспоміць нашых настаўнікаў. Канстанціна Мікалаевіча Міроўна, Канстанціна Мікалаевіча Санікава, Дамітрыя Аляксеевіча Арлова, Вольгу Уладзіміраўну Галіну і многіх іншых.

А вам, хто цяпер вучыцца, хачу пажадаць, каб вайна гарэў у вашых сэрцах агеньчык любві да тэатра, каб ён разараўся ў вялікае пошчы сапраўднага апантанасці і адданасці мастацтву.

З навагай да вас
Раіса САКАЛОВА,
актрыса Магілёўскага абласнога драматычнага тэатра.

...3 БРЭСТА

Нядаўна ў нашым тэатры адбылася прэм'ера спектакля па п'есе Л. Малюгіна «Старыя сябры». Мой герой Шурка Зайнаў гаворыць: «Заўтра ў нас выпуск калі ўдумацца, дык гэта сумнаваты вечар... бо ўсе мы вельмі сябравалі. Мне хацелася б, каб і далей мы ўсе былі разам і настаўнікі з намі».

Я ўспоміў гэтыя словы сёння, таму што і мне вельмі хацелася б, каб мы, тыя, што закончылі гэты тэатр, назаўсёды засталіся разам, духоўна разам. І нашы педагогі, якім мы многім абавязаны, з намі.

М. КІРЫЧЭНКА,
артыст Брэскага абласнога тэатра Імя Ленінскага камсамоля Беларусі.

...3 КІЕВА

— Ало! Мінск! На провадзе Кіеў, Шпаклава слухае. Гаварыце.

— Добры дзень. Дзіна, Прабачце, што мы да вас звяртаемся, як у добры стары час, па імені.

— Калі ласка, мне вельмі прыемна.

— Мы вас вітаем з 25-годдзем тэатральнага інстытута, вашага інстытута.

— Дзякую. Ён сапраўды мой — бо ў любі час, пры любым пастроі бёць у маім сэрцы кукот, куды пабочным асобам уваход забаронены — там заўсёды я захоўваю памяць аб маіх настаўніках, сябрах. Ніколі не забуду ніцата першага настаўніка Еўсепія Афінагенавіча Міроўна, чудовага чалавека і рэжысёра.

— А як вашы рабочыя справы?

— Працую ў Кіеўскім тэатры юнага глядача. Спачатку мне гэта вельмі бянтэжыла... Я ж пачынала ў тэатры Імя Якуба Коласа, потым працавала ў купальскім тэатры. А цяпер надабаецца... Тэатр добрых і злых чараўніц, мам, настаўнікаў. Сяброў з дзямі, зараджаюся ад іх веселасцю і бадрасцю...

— Што б вы хацелі перадаць студэнтам 1970-га?

— Дай ім божа так сябраваць, як мы сябравалі, так дзімагаць адзін аднаму, як мы дапамагалі, так любіць тэатр, як мы любілі! Гэта — капітал, які потым не забудзец, — толькі ў студэнцкіх гадах...

— Дзякуем, Дзіна. Спадзяёмся, што яны працягнуць вашы пажаданні ў галіне і прымуць іх.

...3 МІНСКА

Калі я ваступаў ў інстытут, нас, абітурьентаў, было чалавек пяць-шасці на месца. І кожны, канечне, лічыў сябе вар-

тым заняць месца ў аўдыторыях. Увяду, як цяжка было нашаму начальству выбіраць...

Але потым нашым настаўнікам было наўдальна, не лёгчай — вельмі ж мы былі гарачыя, патрабавальныя не так да сабе, як да іншых.

З «вышнімі» сваёй сённяшняга вопыту я разумю — мы шукалі сябе. Шукалі з юнацкай настойлівасцю і няўраўнаважанасцю. Даўно скончыны інстытут, але пошук працягваецца. Нам, мне і маім сябрам, многага яшчэ не хапае, многаму неабходна вучыцца.

Можна зараз студэнтам лёгчай: склаўся ўжо пэўныя традыцыі выкладання, прыйшлі вопытныя настаўнікі, з'явіліся прасторыя, прыставаўны майстэрні... Але ўсё ж я не зайдзешу ім — у кожнага свой шлях, свае ўспаміны, свае надзеі...
Г. ЦІХАНОВІЧ,
мастак.

...3 БАБРУЙСКА

Ніжкі наклон нашай alma mater, якая ўпершыню за сваю гісторыю нарадзіла і выхавала цэлы калектыў — Магілёўскі абласны тэатр драмы і камедыі. Спадзяёмся, мы — першыя, але не апошнія.

Па даручэнні калектыву выхаванцаў Беларускага тэатральна-мастацкага інстытута, галоўны рэжысёр тэатра В. КАРАЛЬКО.

Яшчэ ў школе Валерына Андрэйчанка з захапленнем іграла ў драмгуртку. Пасля сканчэння Слуцкага прафесіянальна-тэхнічнага вучылішча яна атрымала накіраванне на малочны завод у Валожын. І тут яна — адна з самых актыўных удзельніц драматычнага калектыву гарадскога дома культуры.

Фота В. ДУБІНКІ.

ВОДГУКІ, АДКАЗЫ

ЖЫВАЯ ВАДА РЭСПУБЛІКІ

Міністэрства аховы здароўя БССР павярджае факты, выкладзеныя ў артыкуле «Жывая вада рэспублікі», надрукаваным у газеце «Літаратура і мастацтва» 30 кастрычніка г. г. Органамі санітарнага нагляду рэспублікі была арганізавана праверка санітарна-тэхнічнага стану свідравін мінеральнай вады. Пры гэтым устаноўлена, што большасць свідравін, якія эксплуатацыйныя, з'яўляюцца геалагаразведвальнымі, не пераабсталяванымі належным чынам у эксплуатацыйныя, што зніжае надзейнасць ізаляцыі мінеральных вод. Свідравіны мінеральных вод не маюць акруг горна-санітарнай азовы.

Аб гэтым было дакладзена Беларускаму рэспубліканскаму Савету па ўпраўленні курортамі прафсаюзаў, які згодна з Палажэннем аб санітарнай ахове курортаў і мясцовай лекавага значэння праводзіць усе мерапрыемствы па санітарнай ахове курортаў.

Міністэрства звярнулася ў Савет з просьбай неадкладна прывесці ў парадак свідравіны мінеральнай вады, даць заданне практычным арганізацыям на распрацоўку акруг санітарнай аховы курортаў, наладзіць сістэматычны лабараторны кантроль за якасцю мінеральнай вады.

Г. КАРДАШ,
намеснік міністра аховы здароўя Беларускай ССР.

Я ПРЫХОДЖУ сюды, як усе. Перад парогам здымаю шапку, адчыняю дзверы маленькай утульнай залы, саджуся за стол — калі свабодны, дык канцавы, ад сценкі, — разгортваю кнігу.

У чытальні я не адзін. Сюды, прыкмеціў, што вечар наведваецца малады сумнаваты чалавек: гартае часопісы. Заўсёды, чамусьці, «Огонёк». Абклаўшыся кніжкамі, другі вечар запар нешта старанна выпісвае ў сшытак дзяўчына гэтак восьмага-дзевятага класа. Мабыць, карпее над хатнім сачыненнем. Тамара Васільеўна, загадчыца бібліятэкі, казала ж мне, што вучні старэйшых класаў прызвычаліся тут, у чытальнай зале бібліятэкі, пісаць сачыненні: «...Тут ім лацвей. І мы пасабляем падбіраць літаратуру. У нас жа на паліцах трыццаць чатыры тысячы тамоў...»

Цёплае святло лямпакач льецца на сталы, кнігі, твары. Здаецца, яно праменьціць ад саміх кніг, твараў.

Дзверы прыадчынены і, адарваўшыся ад старонкі, я чую: нехта з жанчын-бібліятэкарак выдае кнігі на абанеменце. Можна Раіса Паўлаўна Плоткіна? Разважлівы, прыціхлы голас. А можа Клаўдзя Аляксандраўна Сапрыца? Ці Марыя Абрамаўна Гарбатава наведлася пасобіць? Яна, старэйшыя бібліятэчныя работнік, на пенсіі, але мне казалі, што часцяком прыходзіць сюды, становіцца на абанемент, каб пасобіць сваім малодшым калегам па прафесіі. Асабліва ў гадзіны «пік», калі чытачоў збіраецца шмат і ўсе спяшаюцца.

Гэтак сеўшы за стол і прыслухаўшыся да жыцця ў бібліятэчных сценах, заўважаеш адразу, як любяць рагачоўцы сваю бібліятэку. Вось і ў гэтай ціхай размове:

- Валя, колькі табе гадоў?
- Шаснаццаць.
- Так позна запісваецца?

КНИЖНЫМ СЛОВАМ...
І НЕ АДНЫМ ІМ

З ЛЮБВІ ДА ЧЫТАЧА — ЛЮБІЦЬ І ВЕДАЦЬ КНИГУ. ● СВОЙ ТВОРЧЫ ПОШУК. ● АДКУЛЬ ПРЫХОДЗІЦЬ МАСАВЫ ЧЫТАЧІ ● ПЕРШЫ БІБЛІЯТЭКАР — ЯК ПЕРШЫ НАСТАЎНІК. ● У АТМАСФЕРЫ ДАВЕРУ І РОЗДУМУ НАД КНИГАЮ, НАД ЖЫЦЦЁМ.

- А мы нядаўна пераехалі ў Рагачоў...
- Твае любімыя пісьменнікі?
- Талстой, Чорны...
- Есць і любімы герой?
- Наташа Растова. Яна нечым блізкая нам, сённяшнім дзяўчатам. Няхай тады не так адзяваліся, жылі, але душою... У мяне ёсць сяброўка, вылітая Наташа...

Для мяне, чытача, староньяга чалавека, размова гэтая можа і здалася выпадковай, але там, на абанеменце, яна вельмі звычайная. Гэта я заўважыў пазней. Такія размовы вопытнага бібліятэчнага работніка з маладым чытачом, які першы раз пераступае парог бібліятэкі, — частая.

— Каб чытач любіў і ведаў кнігу, мы павінны любіць і ведаць чытача. Ніякага прымусу тут быць не можа, — кажа мне Тамара Васільеўна Любогашчава. — Ведаць яго па ўзросце, начытанасці, адукацыі, схільнасцях.

Чытач і кніга... Колькі проблем за гэтымі словамі! А па ліні: чытач — бібліятэкар? Не меней. Адна з іх — сарыентаваць чалавека ў моры кніг, навін, ведаў. Сёння адно ў Рагачоўскай раённай бібліятэцы 34 тысячы тамоў, тысячы чытачоў. А па раёне? Аж 15 перасоўных бібліятэчак працую ад райбібліятэкі ды каля 50 сельскіх, клубных, і з кожнай —

Д АШНЯЯ эстэтычная праблема — праблема чалавечнасці мастацтва — з асаблівай вострынёй выступіла ў сучасных эстэтычных дыскусіях, у творчых шуканнях мастакоў розных краін і розных ідэйных арыентацый. Спрэчка аб чалавеку, аб лёсе чалавечтва, аб сутнасці і гістарычнай ролі мастацтва ўнутрана звязана з проціборствам палітычных і філасофскіх канцэпцый. Гуманізм мастацтва — гэта не толькі пытанне «чыстай» эстэтычнай тэорыі, гэта вострая праблема мастацкай практыкі.

Не так ужо рэдка даводзіцца сутыкнуцца з фактамі дзіўнай аднабаковасці бачання, калі сэнс чалавечага быцця, сутнасць чалавека раскрываецца мастаком з пазіцыі татальнага ігілізму, у якім пафас адмаўлення не асветлены гуманістычным пафасам сцвярдзення.

Аднак было б вельмі наіўна сцвярджаць (хоць гэта іншы раз і робіцца), нібы гуманізм мастацтва абавязкова звязаны з мажорнымі вобразамі або што ўсякае адступленне ад, скажам, «лагічнай» правільнасці ў паказе чалавека — гэта дэгуманізацыя. Сутнасць, зразумела, не ў тым, што мастак трансфармуе факты і прадметы рэчаіснасці (без такога пераўтварэння мастацтва растварылася б у натуралізме), а ў тым, менавіта, які лад пачуццяў і ідэй ён сцвярджае выбраным ім спосабам.

У апошнія гады актыўна прапаводуюцца канцэпцыі, якія прэтэндуюць на новае разуменне гуманізму наогул і ў мастацкай творчасці ў прыватнасці. Гэта «новы гуманізм» спрабуе ў палітыцы проціпаставіць сацыялізму Маркса і Леніна «гуманны» і «дэмакратычны» сацыялізм па рэцэптах Шына і Гольдшюкера. У эстэтыцы ж прапануецца замест канкрэтна-гістарычнага падыходу карыстацца тэорыяй «рэалізму без берагоў» рэвізіяніста Гардзі або прыняць «плюралізм думак» яго калегі Эрнста Фішэра. У рамках гэтай ідэйнай плыні праводзіцца тэзіс, згодна з якім гуманізм з'яўляецца творчасцю любога мастака, бо эстэтычная дзейнасць па самой сутнасці сваёй заўсёды з'яўляецца дэманстрацыяй чалавечнасці чалавека. Гэты погляд, які фарміруецца пад непасрэдным уплывам «негуманістычных» ідэй сучаснай буржуазнай філасофскай антрапалогіі, ігнаруе канкрэтны ідэйна-мастацкі змест твора мастацтва, яго рэальную функцыю ў гістарычным працэсе, у ідэалагічнай барацьбе класаў. Самае дзіўнае тут, што пазагістарычны, а значыць, і някласавы падыход да мастацкай творчасці спрабуюць апраўдаць аўтарытэтам... Карла Маркса.

Так, напрыклад, Драган М. Ярэміч

у сваёй рабоце «Гуманізм мастацтва» спасылкаецца на «Эканамічна-філасофскія рукапісы 1844 года» Маркса, каб даказаць, быццам камунізм як ідэальны грамадскі лад толькі рэалізуе тыя гуманістычныя прынцыпы, якія спачатку ўласцівыя ўсялякай мастацкай дзейнасці. Паводле Ярэміча, мастацтва заўсёды з'яўлялася ідэальным вырашэннем супярэчнасцей, яшчэ не пераададзеных у рэальнай рэчаіснасці.

Абстрактная, пазагістарычная трактовка мастацтва прыводзіць аўтара да сцвярдзенняў, адвольнасць якіх не мае патрэбы ў асаблівых абвяржэннях. На самай справе, Ярэміч лічыць, напрыклад, што ў мастацтве індывідуальная цікавасць «заўсёды супадае з грамадскім інтарэсам», бо мастак творыць «для ўсіх людзей і прыносіць сапраўдную асалоду ўсім без разбору». У такім ідэальным чалавечным і чалавечым прымірэнні супярэчнасцей» бачыць аўтар неаб-

НА ЧЬЙ МЛЫН ЛЬЕ ВАДУ
«НОВЫ ГУМАНІЗМ»?

АБ ГЭТЫМ АРТЫКУЛ,
ЯКІ ПРАПАНУЕЦА ВАШАЙ УВАЗЕ

ходнасць гуманістычнага значэння ўсякага мастацтва.

Але ж менавіта Маркс, адзінваючы справу ўсяго свайго жыцця, падкрэсліваў, што галоўнае яго дасягненне — канкрэтна-гістарычны аналіз дыялектыкі класавых адносін у сферы матэрыяльнай, а потым і духоўнай вытворчасці. Ці патрэбна абмяжоўвацца паняццем мастацтва «наогул», калі Маркс спецыяльна і не раз заяўляў, што ў тэорыі цывілізацыі можна выйсці за межы агульных, безмястоўных, пошлых фраз толькі пры ўмове, што замест «усеагульных», пазагістарычных катэгорый даследчык будзе разглядаць сувязь паміж матэрыяльнай і духоўнай вытворчасцю (значыць, і мастацтвам) «у пэўнай гістарычнай форме»? У Ярэміча ж якраз наадварот, найбольш дзейснай з'яўляецца тэндэнцыя разглядаць нейкую пазагістарычную сутнасць эстэтычнай дзейнасці, якая не залежыць ні ад ідэйна-мастацкага зместу твораў, ні ад іх сацыяльнай функцыі ў пэўнай грамадскай структуры.

Як вядома, упершыню «Эканамічна-філасофскія рукапісы 1844 года» былі апублікаваны ў 1932 годзе. У тым жа годзе з каментажамі да іх выступіў шэраг буржуазных і сацыял-дэмакратычных інтэлігентараў марксізма. Ужо тады ў рабоце Г. дэ Мана «Навола адкрыты Маркс» сцвярджалася, што неабходна аддзяліць «гуманістычны марксізм» ранняга

віцкую сельскую бібліятэку загадчыцы перасоўным фондам Раісы Іванаўны Ілюковай. Канкрэтныя рэкамендацыі: «Аформіць картатэку літаратуры на тэму аб XXIV з'ездзе партыі», «Прачытаць наведвальнікам бібліятэкі агляд навінак беларускай мастацкай літаратуры», «Сумесна з партыйнай і камсамольскай арганізацыямі калгаса наладзіць вусны часопіс «XXIV з'ездку КПСС — нашы дасягненні». Есць парады, метадычныя, арганізацыйныя, па рабоце з чытачамі і кнігамі.

Супрацоўнік раённай бібліятэкі — сяла... Работа Рагачоўскай бібліятэкі ў гэтым напрамку даволі цікавая. Адметная рыса — не выпадковыя наезды, а развіццё сістэматычных творчых сувязей. Скажам, краіна жыла векавым ленынскім юбілеем, і ўсім бібліятэкам была аказана метадычная дапамога з раёна, усе яны актыўна ўдзельнічалі ў грамадскім аглядзе. Але актыўнасць — яшчэ не галоўнае. Бадай, самае важнае тое, што амаль кожная сельская бібліятэка знайшла за час агляду свой творчы почырк у рабоце. У Гадзілавічах, напрыклад, быў цікавы праведзены конкурс на лепшага чытальніка мастацкіх твораў аб Леніне. У Балатнянскай бібліятэцы цэлы вечар гучала любімая музыка Ільіча. Былі напісаны вясковыя хронікі, летанісы калгасаў і саўгасаў, афармліліся тэматычныя стэнды, выстаўкі.

«Вучыцеся любіць зямлю!» Такі вечар адбыўся ў Курганскай сельскай бібліятэцы. Амаль усю вёску сабраў. Усхваляваў.

У каго вучыцца? Ды ў бацькоў, у тых старэйшых вясковых хлебарабаў, якія садзелі на гэтым вечары на самых пачэсных месцах.

Каму вучыцца? Ды тым маладым людзям, што сабраліся, папрыходзілі амаль з кожнай вясковай хаты разам з бацькамі.

Не было сумна. Было святочна і ўрачыста. Размова ішла пра родныя палетак, луг, лес, пра свае фермы, школу, хаты, Але не казінна, не тра-

Маркс ад «матэрыялістычнага марксізма» часоў «Капітала» і «Крытыкі Гюккай праграмы». Адамі з найбольш актыўных членаў фальсіфікатараў марксізма Герберт Маркузе, аўтар антыкамуністычнай кнігі «Савецкі марксізм», тады ж, у 1932 годзе, заявіў, што талюціны дэбэлінасць «Рукапісаў...» азначаеца тут наогул тым, што чалавек разглядаецца тут іпагул як чалавек па-за гістарычны кантэкстны і класавы адносіны. З таго часу сярод рэвізіяністаў стала адзінай добрага тону супрацьпастаўляць «Эканамічна-філасофскія рукапісы 1844 года» асцяпні спазначэнне Маркса і перш за ўсё яго наступным работам, грэміраваць. Маркс пад ліберальнага буржуазнага гуманіста. Аналагічная работа робіцца і ў галіне эстэтыкі.

Значэнне «Эканамічна-філасофскіх рукапісаў» для эстэтычнай тэорыі вызначасца перш за ўсё тым, што Маркс разглядае тут, у прыватнасці, праблему ўсебаковага, у тым лку эстэтычнага, развіцця чалавечай асобы. Буржуазнаму разуменню чалавек і чалавечы адносіны як тоесных адносінах куплі-продажу Маркс супрацьпастаўляе гуманістычную канцэпцыю чалавечых адносінаў, у якой знаходзяць сабе месца і некаторыя

уражанне, быццам у Маркавай канцэпцыі гуманізму знікаюць сацыяльныя адносіны, ігнаруюцца класавыя супрацьлегласці і застаецца «чалавек наогул». Зусім невыпадкова Ярэміч, які спецыялізуецца на «Эканамічна-філасофскіх рукапісах 1844 года», дае сваёй прабе характэрны падзаглавак — «Вопыт антрапалагічнага падыходу». Тым самым дэманструюцца свядомыя жаданне адмовіцца ад канкрэтна-гістарычнага метаду аналізу, падмаіць яго антрапалагічным.

Паводле Ярэміча, мастацтва ўяўляе дзейнасць, у якой людзі надаюць чалавечы сэнс сваім творам. Вуха і вока чалавек здольныя ўспрымаць толькі адносна невялікую колькасць гукавых і светлавых хваляў, таму музыка і жывапіс карыстаюцца адносна абмежаванай колькасцю гукаў і фарбаў. З гэтага пункту гледжання, гаворыць аўтар работы «Гуманізм мастацтва», відавочна, што калі б у жывёл існавала мастацтва, якасць яго была б іншая. Так, напрыклад, сысуны палічылі б за лепшае мастацтва складанне пахаў, бо, у адрозненне ад людзей, асноўным пацудоў для іх з'яўляецца нюх, а не слых і зрок. Та-

і «чалавечы», антрапалагічная эстэтыка ў інтэрпрэтацыі паняццяў радыкальна разыходзіцца з марксізмам. Як вядома, Маркс вызначыў сутнасць чалавек праз сукупнасць усіх грамадскіх адносінаў. З гэтага пункту гледжання нават у найбольш натуральных сваіх праявах, напрыклад, у формах задавальнення галаду і смагу, у адносінах паміж поламі і гэтак далей, чалавек, паводле Маркса, выяўляе сваю спецыфічную (сацыяльную) прыроду. Сярод усіх грамадскіх адносінаў, якія вызначаюць сутнасць чалавек, Маркс выдзеліў вытворчыя адносіны, ад развіцця якіх у канчатковым выніку залежыць стан астатніх сувязей паміж людзьмі. Толькі гістарычна канкрэтны аналіз дыялектыкі грамадскіх адносінаў даць даследчыку разуменне кожнага раз пэўнага (а ў класавых фармацыях — класавата) тыпу чалавек і чалавечай дзейнасці з шырокім спектрам яе значэнняў.

Неабгрунтаванасць прэтэнзій антрапалагічнай эстэтыкі лічыць у сваім актыве ранія працы Маркса відавочна і тым, што ў яго гаворка ідзе не аб усякай эстэтычнай дзейнасці, а аб такой яе форме, якая становіцца магчымай толькі ва ўмовах камуністычнага грамадства.

Жаданчы ўзяць Маркса па-за марксізм, антрапалагічная эстэтыка, зусім натуральна, не працягвае ніякага жадання супастаўляць «Эканамічна-філасофскія рукапісы 1844 года» з пазнейшымі працамі Маркса і Энгельса, у якіх былі ўдакладнены і развіты палажэнні, сфармуляваны ў ранніх работах. Вядома, што ўжо ў «Нямецкай ідэалогіі» (1845—1846 гады) Маркс і Энгельс, аналізуючы антрапалагічную канцэпцыю Феербаха, пісалі: «Матэрыялізм і гісторыя ў яго далкам адарваны адзін ад аднаго...» У гэтай жа работе падкрэслівалася, што «самабытнае і свабоднае развіццё індывідаў перастае быць фразай» выключна «ў межах камуністычнага грамадства». Паводле Маркса, дзейнасць людзей набудзе ўніверсальны характар толькі пры ўмове камуністычнай рэвалюцыі, пры высокім развіцці вытворчых сіл, якое складае эканамічную прадумову свабоднага развіцця ўсіх членаў грамадства. Таму гаворка можа ісці аб свабоднай, універсальнай творчай дзейнасці людзей, якія знаходзяцца «на пэўнай гістарычнай ступені развіцця, а зусім не аб любых выпадковых індывідах».

Менавіта ў гэтым пункце антрапалагічная эстэтыка выяўляе з асаблівай відавочнасцю сваю негрунтоўнасць у тлумачэнні праблемы гуманізму. Яна не лічыцца з тым, што аўтарам твора мастацтва з'яўляецца не чалавек наогул, а канкрэтная асоба, якая займае тую ці іншую пазіцыю ў эстэтычных, маральных, сацыяльна-

палітычных адносінах эпохі і праследуе тую ці іншую прыватную і агульную мэту. Мастацкі твор, як вынік творчых намаганняў гэтай асобы, становіцца элементом грамадскай свядомасці, якая ў класаво-антаганістычным грамадстве непазбежна адлюстроўвае непрымлімыя супярэчнасці сацыяльнай структуры. Гуманізм мастацтва працягваецца не ў тым, што твор — справа рук чалавечай істоты, а ў тым, што вобразы мастацтва становяцца духоўнай сілай у барацьбе за свабоду і годнасць асобы, за перамогу такіх грамадскіх адносінаў, якія сапраўды забяспечваюць гарманічнае развіццё кожнай чалавечай асобы.

Праблема гуманізму — арэна ідэалагічнай барацьбы. Ж. П. Сартр невыпадкова ў назву сваёй кнігі выносіць тэзіс, амаль лозунг: «Экзістэнцыялізм — гэта гуманізм». Сярод многіх іншых спроб пабудавання гуманістычнай тэорыі на немарксісцкай аснове — работы англійскага філосафа Дж. Хакслі з яго «гуманістычнай рэвалюцыяй», якая стала адным з тэарэтычных апраўданняў руху «хпі», працы французскага католіка Тэяра дэ Шардэна з яго «негуманістычным» эвалюцыянізмам. Аднак адзіна паслядоўная і сталая гуманістычная канцэпцыя, якая ўвабрала ў сябе дасягненні папярэдніх форм гуманізму, з'яўляецца камунізм. Гэта сапраўдная гуманістычная сістэма ідэй, якія знаходзяць не толькі філасофскае і сацыяльна-палітычнае, але і эстэтычнае выражэнне. Сацыялістычны гуманізм, заснаваны на ясным разуменні законаў грамадскага развіцця, прадугледжвае непрымлімую класавую барацьбу за пабудову бяскласаватага грамадства.

Ленінскія працы вучаць звязваць ідэю чалавечнасці з ідэяй барацьбы за сацыялізм. Для У. І. Леніна «чалавечы ўмовы жыцця» прадугледжваюць рэвалюцыйнае звяржэнне гнёту памешчыкаў і капіталістаў — аб гэтым можна прачытаць, напрыклад, у яго артыкуле «Л. М. Талстой», напісаным у сувязі са смерцю геніяльнага мастака. У гэтай і іншых сваіх працах, звязаных з праблемамі мастацтва, ён базлітасна выкрываў буржуазны характар ліберальнай і меншавіцкай крытыкі мастацтва з пазіцыі «чыста чалавечы», з выкарыстаннем безмястоўнага «агульначалавечага» фразёрства. Ленінскі ацэнкі творчасці Талстога і Бетховена, яго барацьба з пралетарыяцкімі скажонамі класаватага падыходу да мастацтва, яго перакананасць у тым, што камуністычная культура павінна з'явіцца заканамерным развіццём каштоўнасцей, выпрацаваных чалавечым, даюць цудоўныя ўрокі дыялектыкі ў эстэтыцы.

Аляксандр НОВІКАЎ,
кандыдат філасофскіх навук.
(АДН).

МАСТАЦТВА І ГУМАНІЗМ

Ідэя антрапалагічнага матэрыялізму Феербаха — перш за ўсё вучэнне аб адзінасце чалавек з прыродай. Тэорыя Маркса тут знаходзіцца яшчэ ў працэсе крышталазіцы, станаўлення, яна выступае яшчэ ва ўбранні феербахаўскай тэрміналогіі, не ўсе паняцці і фармуліроўкі ўдакладнены і паслядоўна вытрыманы ў духу гістарычнага матэрыялізму. Аднак і тут ужо відаць, як далёка адышоў Маркс ад антрапалагічнай метадалогіі Феербаха. Так, для аўтара «Рукапісаў...» адзінасце чалавек і прыроды выступае перш за ўсё ў працэсе грамадскай вытворчасці, якая вызначае ў сваю чаргу ступень развіцця «сутнасных сіл» чалавек. Чалавек тут — не толькі біялагічная, але і сацыяльна-гістарычная істота. Даследуецца не толькі праца чалавек, але і «адчуваная праца» — гэта значыць такая форма працы, якая звязана з прыватнай уласнасцю, з пэўнай фазай у развіцці чалавечага грамадства. Ва ўмовах буржуазнага ладу праца чалавек «творыць прыгажосць, але таксама і нявечыць рабочага».

Аднак некаторыя інтэрпрэтацыі лічыць за лепшае не забягаць таго, што аддзяляе гістарычны матэрыялізм Маркса ад антрапалагічнага матэрыялізму (і, значыць, ідэалізму ў тлумачэнні сацыяльных працэсаў) Феербаха. Яны срабуюць з ранніх работ Маркса выхадзіць такія словы і фразы, якія стваралі б

кім чынам, паводле Ярэміча, гуманізм мастацтва абумоўлены ўжо той фундаментальнай акалічнасцю, што твор мастацтва робіцца зразумелым толькі істотам, якія валодаюць такімі ж органамі пацуды, што і чалавек.

Аднак на справе праблема гуманізму наогул і гуманізму мастацтва ў прыватнасці не вырашаецца так проста. Хіба з таго, што дзеянне ажыццёўлена чалавекам і з выкарыстаннем форм і эродкаў, створаных людзьмі, непазбежна павінен выявіць характэрны характар гэтага дзеяння? Хіба нам невядомы многія рэчы, якія застаюцца выключнай, але трагічнай прывілеяй менавіта чалавечай гісторыі? Бо жывёльны свет не ведае ні канцэнтраваных лагераў, ні шавінізму, ні эксплуатацыі, ні рэлігійнага цемрашальства, ні фанатэрыстага эстэтызму. Усё гэта — з'явы, якія магчымы толькі ў чалавечым грамадстве. Ці не занадта жудасным сафізмам стала б сцвярджаць, што нацысцкія мастакі і паэты, якія ўслаўлялі крывавае злачынства гітлераўскіх «звышчалавек», паглыблялі гуманізм у мастацтве, бо гэтыя мастакі — людзі?!

Шчодр аснанчваючы свае тэарэтычныя выкладкі словамі «чалавек»

фарэтна, як, бывае, праходзяць часам такія вечары. Хоць бы пачатак узятц. Верш А. Твардоўскага «Хлеб». Яго чытала вучанца дзесятага класа Л. Сідарава. Было і весела і слухаць яе, маленькія выскочы талент, і ў той жа час сумна — ёсць што ўспомніць. Нотым падзяліліся думкамі мясцовы палывод Герой Сацыялістычнай Працы М. Арцёменка. Проста гаварыў, жыцця, як за бяседным сталом. Гаварылі аб сумленні хлебабожа, яго вярнасці роднаму полю, аб вайне, якая гэтак поле дратвала, аб цяперашнім дні, калі яно зарадзіла, як ніколі яшчэ раней. Сваё заповітнае выказаў аградам Л. Вінакур, сваё, не раз перадуманае — дырэктар саўгаса Г. Палюшанаў. Старэйшыя далі пагаварыць і маладым. Маладыя выслухалі старэйшых.

Вібіятэка... Звычайна, мы разумеем яе як свет літэратурных паліц, друкаванага слова. А вось работнікі раённай бібліятэкі ў Рагачове бачаць сваю работу значна шыроў. Не толькі кніжнымі словам яны выхоўваюць свайго чытача, але і вусным. Таму тут праводзіцца цікавая краязнаўчая работа, чытачы перапісваюцца з Народнай бібліятэкай чэхаславацкага горада Пракаціца, сюды нярэдка прыязджаюць пісьменнікі, земляр і не земляр (цікавыя сустрэчы былі з Андрэем Макаёнкам, Уладзімірам Караткевічам, Еўдакіяй Лось, маскоўскім паэтам, былым рэдактарам Сямёнам Бытвым), актыўна праходзяць чытацкія канферэнцыі па творах мастацкай літаратуры. І калі ў справаздачах бібліятэкі лічыць адны з лепшых у вобласці па колькасці чытачоў, па кнігавыдачах, захаванасці і росце кніжнага фонду, калі вяртаюцца лічыць праведзеных масавых мерапрыемстваў, дык за ім, знешне зусім нецікавымі, нават казённымі, сухім, хаваецца глыбокая творчая работа бібліятэкара з чытачом, іх суіснаванне не толькі ў сферы кніг, літаратуры, але і ў сферы шырокага грамадскага жыцця. Прынамсі, на гэтай пльні рагачоўскай бібліятэка

знаходзіць свайго масавага чытача. І гэты чытач, звычайна, вельмі актыўны, сапраўдны сябра кнігі, бібліятэкі.

Прыгадваю свайго першага бібліятэкара. Было гэта ў вайну, у валькім сьле на беразе Волгі. Яюга лоду толькі не збіралася там у хаце чытальні! Старыя прасідувалі ля вядзонага чорнага рэпадуктара-талеркі, слухаючы весткі з франтоў. Жанчыны за іх спінамі лустылі сланечнікі. Часамі наігрываў гармонік, гулялі ў карты і шахі. Шыліся па вуглах маляы. Прыходзілі на мыліцах, з падвезанымі рукамі франтавікі — толькі што, здавалася, з бою. Прыносілі і пісьмы ад сьмюю, мужоў, бацькоў. Да дзірак чытанья-перачытанья дома, тут яны чыталіся яшчэ раз — для ўсіх. І чытала іх сярэдніх гадоў жанчына, што выдала кнігі. Белы твар, мокрая сумныя вочы, ціхі, з перабоямі ад нейкае сухасці ў горле, голас. У сьле, памятаю, гэтай жанчыне кланяліся ніжэй, як каму іншаму, — усе. А з хаты-чытальні яна штовечар праводзіла сваіх, здавалася, далёкі ад кнігі, наведвальнікаў — з кнігамі. Кожны нёс кнігу дахаты. Хоць ніякага плана па кнігавыдачы і колькасці чытачоў ёй у той час не даводзілі ні зверху, ні знізу.

Не памятаю, як звалі маю першую бібліятэкару. Але памятаю яе белы твар, мокрая вочы і рукі на чымсьці пісьме. Яшчэ памятаю сваю першую бібліятэчную кнігу з яе рук: апіяданні пра савецкіх лётчыкаў, першых герояў у небе Вялікай Айчыннай вайны...

— А мая першая бібліятэкарка была ў Княжыхах, пад Магілёвам, — успамінае Тамара Васільеўна. — Бывала, не толькі бралі ў яе кнігі, але памагалі ёй падклеіць старыя выданні, абгарнуць... Першы бібліятэкар як першы настаўнік. Яна вучыла нас любіць кнігу...

Колькі ж такіх вольных сустрэч з бібліятэкарам адбылося тут, у сценах рагачоўскай бібліятэкі! Першых — і на ўсё жыццё. З Любагошчавай, Плоткінай, Сапрыка, Ілюко-

вай. З Гарбатавай і Палсай Маісееўнай Зыкавай... Праўда, у апошній, — сустрэчы, канечне, не першыя. Стары бібліятэчны работнік, член бібліятэчнага савета, яна выбрала сабе доволі нялёгкі абавязак: шукаць па катэдрах «штрафікоў», вяртаць кнігі назад у бібліятэку ад людзей, якія яшчэ не навучыліся паважаць кнігу, бібліятэку. Ёсць і такія. Але і сустрэчы з Палсай Маісееўнай запамітаюцца не аднаму «штрафіку». Запамітаецца суровы дакор у яе вачах і словах, яе — «крышачка маралі»...

Сустрэчы з бібліятэкай... Познім вечарам, калі канчаецца работы дзень і ў раённых бібліятэкараў, калі гасне святло на абамементным сталі, над стэлажамі, калі яго трэба ўжо гасіць і ў чытальнай зале, я закрываю кнігу і пакідаю гэты ўтульны, чысты і светлы куток Рагачова разам з апошнімі чытачамі. Затрымліваюся ля паліцы з рэкамендацыямі чытачу. Заглядаю ў кнігу водгукі чытачоў аб прачытаных творах. Дзесяткі водгукі аб творах пра Леніна... Шчырых, усхваляваных, узніслых...

Трэба ісці, і я кладу кнігу водгукі чытачоў на паліцу, не дачытаўшы, але ішоцьці яшчэ вельмі істотнае адкрыццё для сябе ў сценах бібліятэкі. Хто аўтары гэтых выказванняў? Вучанцы, гаспадыні ці работніцы камбіната бытавой абслугі? А можа служачыя? Не ўсе ўказваюць сваю прафесію, узрост.

Затое я адчуваю, адкуль гэта неабходнасць чытача выказацца ў бібліятэчным спытку. Напэўна, яна з'явілася не толькі таму, што кніга зацікавіла, усхвалявала. Відаць, пацудзі прышло яшчэ і ад сустрэчы з самай бібліятэкай, заўсёды пануючай тут атмасферай даверу і роздму, ад неабходнасці шыра падзякаваць бібліятэкару, які дапамог знайсці на шматлікіх стэлажах кнігу для сэрца, пераканаў узяць яе і прачытаць.

Так, чытач выхоўваецца самай кнігай... І не толькі кнігай.

В. ФІЛІМОНАУ.

ФІЛЬМ ПРА АФІЦЭРА-РАКЕТЧЫКА

«Адварты адлік» — так называецца кароткаметражны дакументальны фільм пра аднаго з тых, каму Радзіма даверала грозную зброю — ракеты. Капітан створана творчым аб'яднаннем «Летані» кінастудыі «Беларусьфільм». Спінарыст, у мінулым ваенны журналіст, А. Белашэў і кінарэжысёр А. Ястрабаў расказваюць у кінастужцы пра афіцэра, які ўвабраў у часную армію, свайго земляка інжынера-напалкоўніка В. Гудзіка.

...Камандзір падраздзялення прымае рапарт лейтэнанта, які прыбыў для праходжання службы. Кароткая гутарка. Нескладаная біяграфія ў маладога афіцэра: школа, ваеннае вучылішча, часць, і як яна не падобна на жыццё, што складалася ў старэйшага таварыша, які гутарыць з ім.

Армейскія будні. Вузавыя трыюга. Лічаныя мінуты ідуць на тое, каб калона баявых машын рушыла ў шлях. Дакладна працягваюць ракетчыкі на занятай пазіцыі. І вось — грозны пуск. Наўзліжны, магутны удар накіраваны ў вышыню ракеты.

Пачуцце гонару ахапляе, калі бачыш, што ля пускавых пультаў гэтай грознай зброі стаяць такіх людзі, як камуніст, інжынер-напалкоўнік В. Гудзік.

БЕЛТА.

Сюз пісьменнікаў БССР выказвае глыбокае спачуванне пісьменніку Івану Ралько з прычыны напаткаўшага яго гора — смерці маці.

Сюз пісьменнікаў БССР выказвае глыбокае спачуванне пісьменніку Івану Ралько з прычыны напаткаўшага яго гора — смерці сына.

Сюз пісьменнікаў БССР выказвае глыбокае спачуванне пісьменніку Паўлу Місько з прычыны напаткаўшага яго гора — смерці маці.

Калектыў рэдакцыі газеты «Літаратура і мастацтва» выказвае глыбокае спачуванне загінуўшаму адзалаку культуры Паўлу Місько з прычыны напаткаўшага яго гора — смерці маці.

УЛАДАРЫ СВЯТЛА

У КРЫХУ старамодным, рэспектабельным будынку, што стаіць на адной з цэнтральных вуліц Мінска, размясцілася ўстанова, якая называецца «Белгалоў-энерга». А пры ёй — галоўны дыспетчарскі пункт Беларускай энергасістэмы.

У яго пакой уваходзіць, як у кабіну зорнага карабля. Трэцюю частку пакоя займае паўкруглы шчыт са схемай ўсёй энергасістэмы. На схеме шыфры — ДРЭС-4, ДРЭС-7, ДРЭС-15. Знаёмыя назвы: Баранавічы, Орша, Лукомль...

Мігцяць лампачкі. Перад шчытом — пульт кіравання. Вакол — сродкі сувязі: тэлефоны, тэлевізійная сігналізацыя, рэгіструючыя прыборы. Словам, усе аtryбуты, якія звычайна маюць мастакі, калі афармляюць фантастычны кінафільм альбо раман.

Урачыстая, глыбокая, сапраўды касмічная цішыня, а за пультам — два пілоты... Выбачайце, дыспетчары!..

Але раптам цішыню прарэзалі трывожныя басконцыя званкі: дзынь! дзынь! дзынь!

— Дыспетчар слухае!
— Пешкода на лініі электраперадач Смалевічы — Орша!

Дыспетчар бачыць: мегаватметр (прыбор, які адзначае «ператок» магутнасцей) паказвае «0»!..

Яшчэ званок. Другі. Трэці.
— Лінія адключылася...
— Аўтаматычнае паўторнае ўключэнне паспеху не дало!

— Спажывец адключыў!
У галаве малаквата ўяўляецца карціна: спыніліся станкі на заводзе, застылі на вуліцах трамваі, недзе ў аперацыйнай

нерухомы стаіць хірург са скальпелем у руцэ, расчараваны глядзіць выходзяць з кінатэатра, — фільм абарваўся на самым цікавым месцы!..

А дыспетчар спакойны! Што ж гэта ён? Чаму марудзіць? Трэба ж неадкладна нешта рабіць, некуды кінуцца!..

Павольныя, упэўненыя рухі, на твары спакой. Каманды падаюцца па чатырох тэлефонах адначасова: «Адключальнікі раз'яднаць, уключыць паветраныя выключальнікі, уключыць непашкоджаныя ўчасткі!..»

— Так, — адказваюць дыспетчару, — ёсць! Зроблена!
А дыспетчар ужо нешта разлічвае па формуле.

— Віцебск, паслаць на ўчастак аварыйную брыгаду, дакладнае месца пешкоды ўказаваў!..

І дыспетчар уздыхае з палёгкай: проціаварыйная трэніроўка скончылася!.. Яна працягвалася ўсяго толькі 7 мінут, хоць тым, хто назіраў за гэтым збоку, здавалася, што праішлі гадзіны.

Зноў усё ціха, спакойна, неяк урачыста. Проціаварыйнай трэніроўкі цяпер доўга не будзе — яна адбываецца раз у тры месяцы. А звычайна дыспетчар пачынае сваю вахту з таго, што

прымае рапарты з месц. Рапарты — узор лакалізму, ніводнага лішняга слова. Дзве мінуты. І на лініі другая станцыя.

Дыспетчар рэгулюе рэжым энергасістэмы, кіруе магутнасцямі, ліквідуе аварыйныя сітуацыі, клапаціцца аб рэмонце на станцыях. А ў надзвычайных выпадках прымае агонь на сябе, гэта значыць, цалкам адказвае за прынятыя рашэнні. Таму ён не мае права памыляцца.

— Дыспетчар, як і мінёр, памыляецца адзін раз у жыцці, — гаворыць галоўны дыспетчар Д. Рашэтнікаў.

Але дыспетчарская служба гэта не толькі пульт кіравання.

— Мозг нашай службы, — зазначае галоўны дыспетчар, — гэта так званая група рэжыму. Тут працуюць электра- і цеплаэхнікі. Яны заняты складанымі разлікамі, статыстычнымі выкладкамі, прагназіраваннем.

Вось, бачыце — зводка са шматлікімі лічбамі. Гэта разлік энергамагутнасцей для ўсёй рэспублікі на заўтра.

А чым ён адрозніваецца ад сённяшняга?
— Ад сённяшняга не адрозніваецца, бо заўтра — звычайны будзённы дзень. І, здаецца,

футбол па тэлевізары паказваць не будуць. Не здзіўляйцеся, у перадачы, святонія дні, у канцы месяца, пры перападах надвор'я і нават у тых выпадках, калі бывае трансляцыя футбольнага матча, затраты электраэнергіі значна мяняюцца

Энергасістэма — надзвычай чуйны арганізм. У яго ёсць свой паказчык «здароўя»: кантрольны прыбор, устаноўлены на шчыце, павінен паказваць частату току ў энергасістэме, роўную 50 герц. Ні больш, ні менш. Калі на кантрольным прыборы, скажам, 49,5 герц — гэта надзвычайнае здарэнне. Таму што гэта адразу ўдарыць па вытворчасці. Скажам, у тых жа раптам без дай прычыны пачне рвацца нітка. Ад нармальнага «пульса» на дыспетчарскім пункце залежыць якасць прадукцыі.

— Наш абавязак, — працягвае галоўны дыспетчар, — даць роўна столькі электрычнай энергіі, колькі ў даны момант патрабуецца. Яе ж не пакладзеш на склад, не законсервуеш. Лішкі не прадаюць, іх мы аддаем сябрам з суседніх рэспублік. У 1961 годзе была створана Беларускай энергасістэма, праз тры гады яна была аб'яднана з прыбалтыйскімі рэспублікамі, кроху пазней склалася Паўночна-Заходняя энергасістэма з цэнтральным дыспетчарскім упраўленнем у Маскве. А зараз Беларусь падключылася да энергасістэмы «Мір», якая аб'ядноўвае Паўночны Заход Савецкага Саюза і сацыялістычныя краіны Еўропы. БССР — адзін з буйнейшых экспарцёраў электрычнасці.

Я слухаю гэты расказ, а сама гляджу на карту-схему, на якой паўстае і гел рафія, і гісторыя электрыфікацыі Беларусі. Крайсамойна гісторыя!

Энергетычны першынец рэспублікі — БелДРЭС. Год 1930-ы. Магутнасць — 32 тыс. квт.

Год 1961-ы. Бярозаўская ДРЭС. Магутнасць — 900 тыс. квт.

Год 1969-ы. Лукомльская ДРЭС. Магутнасць — 900 тыс. квт.

І як не ўспомніць што ў 1920 годзе, калі быў прыняты ленинскі план электрыфікацыі, электрастанцыі ўсёй Савецкай краіны давалі 12 тысяч «кват». Характэрныя гэтыя лічбы, У. І. Ленін 5 ліпеня 1920 года гаварыў на III кангрэсе Камітэра:

«Вельмі сціплы пазатак, Магчыма, іншаземец, як знаёмы з амерыканскай, германскай, шведскай электрыфікацыяй, з гэтай пасмяецца. Але добра смяецца той хто смяецца апошнім!..»

Прайшло паўвека з дня прыняцця ленинскага плана ГОЭЛРО, і наша краіна дасягнула 740 мільярдаў кілават! Семсот сорок мільярдаў! Цікава, якую ўсмішку выклікае гэтая лічба ў некаторых зладзіўшых іншаземцаў?..

— Ленінград? — гаворыць дыспетчар. — Прадчу падключыць Лукомльскі блок.

На дыспетчарскім пульце Беларускай энергасістэмы, у пакой, падобным на кабіну зорнага карабля, працягваюцца будзённыя вахты. Уладары святла кіруюць магутным патокам цудоўнай энергіі.

Р. БАКУНОВІЧ.

ГОСЦІ МІНСКА

Гэтымі днямі госцем нашага горада быў італьянскі дырэктар лаўрэат Міжнароднага конкурсу Карла Баньелі. Дзяржаўны сімфанічны аркестр Беларускай ССР пад кіраваннем К. Баньелі выканаў праграму з двух аддзяленняў. У першым аддзяленні прагучала увертура з оперы «Сідзі-ліская вичерія» Джузэпе Вердзі і «Аль-барата» Марыса Равеля. У другім — Пятая сімфонія Сяргея Пракоф'ева. Фота Ул. КРУКА.

ВОДГУКІ, АДКАЗЫ

КРЫТЫКА ПРЫЗНАНА СЛУШНАЙ

16 кастрычніка гэтага года ў № 55 «Літаратуры і мастацтва» надрукаваны артыкул А. Белавусава «Кода нездзіўленасці», пра арганізацыю выдання альбомаў і манатрафіяў на вывучэнне мастацтва і пра гандаль ім.

Дзяржаўны Камітэт на друку пры Саўеце Міністраў Беларускай ССР паветаму рэдакцыі, што артыкул гэты абмеркаваны на пасяджэнні камітэта. Факты, прыведзеныя ў ім, прызнаны дакладнымі.

Рэспубліканскім выдавецтвам і Упраўленню кніжнага гандлю рэспублікі даручана зварнуць асабістую ўвагу на збор заказаў і паліграфічныя выданні падрыхтоўкі і выпуску вывучальнай прадукцыі і літаратуры на мастацтва.

Дзяржаўны Камітэт БССР на друку разгледзеў і ўхваліў план мерапрыемстваў Галоўвыдату і групы галоўнага мастака на паліграфічны выпуск і распаўсюджванне вывучальнай прадукцыі і мастацтвазнаўчай літаратуры на бліжэйшыя гады.

Дзяржаўны Камітэт БССР на друку прапанаваў выдавецтву «Беларусь» прадставіць да 26 снежня прапановы на стварэнні сектара мастацтвазнаўчай літаратуры і вывучальнай прадукцыі, а Упраўленню кніжнага гандлю да 1 студзеня 1971 года — прапановы на стварэнні ў Мінску спецыялізаванага магазіна «Мастацтва».

Знаёмы ЛіМа

ВЫЙСЦЕ ТРЭБА ШУКАЦЬ

У НАШАП рэспубліцы кніжным гандлем займаюцца дзве гандлёвыя сістэмы: дзяржаўная ў гарадах і спажывецкая кааперацыя — у сельскай мясцовасці. Прычым, на долю спажывецкай кааперцыі Беларусі прыпадае амаль палова ўсёх прададзеных кніг. Для гандлю кнігамі ў сельскай мясцовасці рыхтуе кадры прадаўцоў Мінскі кааператыўны тэхнікум. З яго сцен штогод выходзяць дыпламаваныя спецыялісты — таваразнаўцы па кнізе. Прыступіны да працы, малады спецыяліст павінен пазнаць наступныя функцыі:

1. Атрымліваць інфармацыйныя матэрыялы для складання заказаў на кнігі, забяспечваць ім кнігагандлёвыя прадпрыемствы.

2. Арганізоўваць вывучэнне попыту насельніцтва на кнігі, прыцягваць да гэтай справы работнікаў кнігагандлёвай сеткі, грамадскіх распаўсюджвальнікаў, бібліятэкараў. Матэрыялы вывучэння попыту выкарыстоўваць для далейшай работы на фарміраванні асартыменту кніг у магазінах і складанні заказаў.

3. З удзелам кнігарняў, зацікаўленых арганізацый, актыўна пакупіцкай арганізоўваць прапрацоўку тэматычных планаў і іншых інфармацыйных матэрыялаў і г. д.

Аж цэлых дзесяць пунктаў уключае «Палажэнне аб таваразнаўцы па кнізе раіспажывецкага саюза». Але імя гэта падказвае новыя пункты, якія не ўваходзяць у «Палажэнне» і без якіх, у той жа час, немагчымы прагрэс у гандлі кнігамі. У прыватнасці, у ім няма пункта аб тым, што таваразнаўца павінен добра ведаць беларускую літаратуру, трымаць цесны кантакт з яе стваральнікамі — пісьменнікамі і

паэтамі, выдавецтвамі, таму што беларуская кніга займае, а дзе яшчэ не, то павінна заняць асноўнае месца на паліцах сельскіх кнігарняў.

Я падкрэсліваю — павінна, бо дасюль цеснага кантакту нашых выпускнікоў са стваральнікамі кнігі няма. Чаму? Ды таму, што яшчэ ў час вучобы ў тэхнікуме ў іх ведах утварыцца вялізны прабел, асабліва па курсах «Літаратура» і «Таваразнаўства кнігі». Віна, зразумела, у гэтым не толькі кааператыўнага тэхнікума. Заняткі ідуць па вучэбных планах Цэнтраюза, у якіх не ўлічваюцца асабліва кніжанага гандлю ў Беларусі.

Зараз, напрыклад, навучэнцы 35 групы па курсе «Таваразнаўства кнігі» праходзяць такі важны раздзел, як таваразнаўства мастацкай літаратуры. Карыстаюцца яны падручнікам У. Осіпава «Товароведение художественной литературы и изданий по искусству», уся праграма пабудавана на аснове гэтага падручніка. І атрымліваецца, што на рускую літаратуру адведзена чатыры раздзелы, а на беларускую і літаратуру народаў СССР — адзін. І то ў гэтым раздзеле беларускай кнізе прысвечана ўсяго адна старонка. Аўтар проста зазначае, што ёсць такія празаікі і паэты, як Янка Купала, Якуб Колас, Пятрусь Броўка, Іван Шамякін. І яшчэ ў двух радках заўважае, што да ліку найбольш вядомых сучасных пісьменнікаў Беларусі адносяцца Максім Танк, Аркадзь Куляшоў і Васіль Быкаў. І ўсё. Ні слова пра К. Чорнага, М. Лынькова, Э. Самуйлёнка, Я. Брыля, У. Караткевіча і многія дзесяткі іншых. З іхнімі кнігамі ўжо ў жніўні 1971 года на-

вучэнцам 35 групы прыйдзеца сутыкнуцца. А што яны ведаюць пра іх?

Калі выкладчык аргтэхнікі І. Алексіевіч запытаўся ў навучэнцаў групы, хто аўтар кнігі «Птушкі і гнёзды», то большая палова сарамліва апусціла вочы, а «смялейшыя» пачалі вярціць несусветную дурку. Проста ганьба, як мы кепска ведаем родную літаратуру. Жывём у Беларусі, займаемся ў сталінным тэхнікуме, а пра беларускую літаратуру маем толькі цямьянае ўяўленне.

З гэтага становіцца: трэба неадкладна шукаць выйсце. Хопіць ужо выпускаць спецыялістаў-калек! Час паважаць і дасканала ведаць багатую беларускую літаратуру!

Аўтар гэтых радкоў таксама займаецца ў 35 групе, выпускной групе. І можа не мая гэта справа — аспрэчваць вучэбныя планы, уносіць папраўкі, калі з ім ўжо зжыліся, калі яны сталі нормай, законам пры падрыхтоўцы таваразнаўцаў па кнізе.

Але менавіта нам, выпускнікам, і кідаюцца ў вочы недахопы. І чаму, зрэшты, пра лёс беларускай кнігі павінен клапаціцца нейкі дзядзька, а не кожны, каму дарагая беларуская літаратура?

Чаму б, скажам, не стварыць спецыяльны падручнік беларускай літаратуры для таваразнаўчых груп кніжніцкай кааператыўнага тэхнікума і дабніцца ў Беларускага саюза ўключэння гэтага курса ў вучэбныя планы? Прычым, у падручнік павінны ўвайсці не толькі сучасныя вядомыя беларускія пісьменнікі, але і Дунін-Марцінкевіч, Багушэвіч, Багдановіч, Цётка і шэраг іншых, а таксама зусім маладыя, якія выдалі свае першыя кніжкі. Бо гэта — не

школьны падручнік, кніга — гандлёвы работнік павінны ведаць літаратуру гэтак жа, як ведаюць добрыя гаспадыні, дзе, на якой паліцы ляжаць яе рэчы ў шафе.

Безумоўна, вялікую карысць прынеслі б нам будучым работнікам ідэалагічнага фронту, і сустрэчы з беларускімі майстрамі слова. За два гады майго навучэння ў тэхнікуме прайшло многа цікавых сустрэч з героямі рэвалюцый, войнаў, працы, артыстамі. Але... ні адной сустрэчы з беларускімі пісьменнікамі! Ці не парадокс? Праўда, вінаваты ў гэтым і мы самі — і студэнты, і выкладчыкі. Маглі ж запрасіць, у адным Мінску жыве шмат літаратараў. А мы, як ні сорамна, не пазнаемліліся ні з адным. А зрэбці гэта нам прыдаецца ўсё роўна — у час працы ўжо, арганізоўваючы сустрэчы пісьменнікаў з чытачамі, «тыдні беларускай кнігі» і г. д.

У вас, паважаемыя чытачы, мабыць, складалася прыкрае ўражанне аб нас, будучых таваразнаўцах кнігі. Не трэба думаць пра нас кепска. Хто мае сумленне і галаву на плячах, ліквідуе гэтыя прабелы ў ведах, як кажучы, самапасама. Па іншых жа прадметах, якія нам патрэбны ў будучай працы, справы ідуць добра. З задавальненнем вывучаюцца эканоміка, аргтэхніка, савецкае права і іншыя.

Хочацца ў заключэнне толькі пажадаць, каб нашы паслядоўнікі мелі ўжо спецыяльны курс беларускай літаратуры. Гэтага вымагае час, у гэтым залог будучага поспеху ў рабоце.

Пятрусь КАПЧЫК,
студэнт Мінскага кааператыўнага тэхнікума Беларускага саюза.

У ЦЯСНОЦЕ зялёнага дварыка цвітуць белыя і чырвоныя ружы. Там, дзе ашклёныя дзверы вялікай гасцінай раскрыты на поўдзень, сонечны сёння, пасля трох дзён кастрычніцкай нагоды. Ружы гараць, нібы і на змру не гаснучы з тых дзён, калі гаспадар, што любіў іх, пайшоў назаўсёды з дому.

Перад уваходам у гэты дом, цяпер ужо азначаны шыльдай «Музей Уладзіслава Бранеўскага», па-вясковому сціпла, амаль сарамліва стаяць плакучыя вербы — прыспунчанай зялёнай акалобных сцягоў. Пасаджаныя ім, пастандартны, пасумелны без яго.

Адеўнасць гаспадара і, разам з тым, прысутнасць яго адчуваюцца тут не разлучна.

Улетку пяцьдзясят другога года апошні саратар Талстога, В. Булгакаў, гаварыў мне ў Яснай Паліне, што

ён не хаваўся ад свежага ветру, ён тады многа ездзіў па Польшчы, многа выступаў сярод рабочых і моладзі, для большай раўнавагі духу правяралючы сябе на чытачу, несучы яму і сваю задуманую лірыку, і палымнае слова трыбуна.

...Зноў слухаю той верш — пра цішыню. З магнатофоннай стужкі, і той, і іншы. Да сёння ўрачыстае набажэнства паэзіі. Паэзіі, у якой цудоўна спалучана крынічна празрыстая, амаль зусім народная прастата і глыбіня, перамажана звязаная з жыццём, з роднай зямлёй, з лёсам працоўнага чалавека. Горды, наваг часамі кльвіны, задорны выклік венага — модзе, шчыры, светлая вера, надзея, любоў і маці іх — мударасць.

Па запісе я чуў Бранеўскага ўпершыню. І мне так здзіўна чуць яго, што хоча спытацца: наўжо гэта ён сам?

Купалю і Коласа, зменчаныя ў нашым друку ў сувязі з іх васьмідзесяцігоддзем, а таксама фотакопія яго запісу ў кнізе наведвальнікаў Купалаўскага музея.

«Аглядаючы гэты цудоўны, поўны абаяльнасці музей, мы адчуваем не толькі сардэчную дружбу да высакароднай асобы і творчасці Янкі Купалы, але, разам з тым, і вялікую павагу да таго клопату, да любові, якімі ўдзячны беларускі народ акружае памяць і спадчыну свайго вялікага паэта...»

Падпісы: Леан Кручкоўскі з жонкай і сынам (старанняя вучнёўская паракул), і дата: 2.VIII.1957 года — жыва напамінілі мне і той яго прыезд, на жаль, першы і апошні, і ажывілі ў сэрцы пачатак нашай блізкасці, далі магчымасць яшчэ раз падумаць пра тое, як прыгожа і сумна, і вельмі прыгожа на нашых вачах з часовага вышалушваецца тое, што павінна застацца.

Дзеля гэтага трэба будзе расставіць з пісьмамі Леана да мяне, таксама як і янаўна расставіць з пісьмамі Максіма Рылскага, расставіць, каб сустрэцца з ім у друку, захаванымі для гісторыі дружбы нашых літаратур.

Я ГАНАРУСЯ даволі бліжнімі адносінамі з яшчэ адным, значна старэйшым за мяне, выдатным польскім пісьменнікам. І ён, на жаль, ужо далучыўся да двух папярэдніх, застаўся толькі ў творах ды ў памяці сучаснікаў. Адбылося гэта ў апошні мой прыезд у Польшчу, у кастрычніку гэтага года.

Юліян Пшыбась, Шчупленскі, сціплы, культурны і шчыры пан Юліян. Тры гады таму назад ён нечакана, у складзе невялікай афіцыйнай дэлега-

у Гданьск, на з'езд пісьменнікаў, прысвечаны трыццацігоддзю пачатку другой сусветнай вайны. Разам ляцелі, разам потым жылі ў каютах легендарнага целахода «Баторы», ветэрана вайны, што супачыў каля прычала Гдыньскага порта.

Светлы і мілы — асабліва цяпер, ва ўспаміне — быў ён, Юліян, на нашым развіталым сядзенні, утрох за сталікам, з лагодным морам за агном.

— Як кантраст, змрочны кантраст да тое светласці — наша апошняя сустрэча.

Другі міжнародны з'езд перакладчыкаў польскай мастацкай літаратуры пачаўся, па традыцыі, з «контэйля знаёмстваў». Я ведаў, што Пшыбась моцна хварэў улетку, і таму, калі знайшоў яго ў нашым шумлівым ды мітуслівым інтэрнацыянальным на-тоўпе, благі і сумны выгляд Юліяна не спалохаў мяне нечаканасцю, хоць і засмуціў. Ды смутак гэты, загадзя прадбачаны, я, здаецца, не паказаў, а ён, здаецца, яго не заўважыў...

На дзвюх нашых папярэдніх сустрэчах у Польшчы я адчуваў іх, так сказаць, уступнасць, спалучаную з надзеяй, што воль мы пасля, неўзабаве сустрэнемся ды пабудзем разам даўжэй, пагаворым ды памажым. На трэцяй сустрэчы, сёлетняй, я быў зусім, — як заўсёды або часцей за ўсё бывае, — далёкі ад думкі, што гэта — сустрэча апошняя...

Пісалі ўжо і я пішу, бо гэта ў літаральным сэнсе дакладна, — Пшыбась памёр на свайм паэтычным пасту. Быў вечар польскай паэзіі на мовах народаў свету. Чыталі перакладчыкі. Прагучала нямецкая мова, чэшская, руская, прагучала японская... Юліян вёў гэты вечар. З прыгожым тактам, з натуральнай шчырасцю. Скажаў некалькі слоў маладому японцу, слоў, якія яму, безумоўна, запомніцца. Папрасіў нас, хто ў зале, паслухаць, як прагучыць польскае паэтычнае слова на мове французскай... І ўпаў за сталом.

Яго — малага, бледнага — вынеслі на руках, панеслі з залы пасяджэнняў на вышэйшы паверх. Наш устрывоканы інтэрнацыянал прыціснаны зашумеў і змоўк. Пасля пачуўся сігнал машыны хуткай дапамогі. Яго павезлі. Мы разрыўліся.

Амаль да поўначы была вліўнаўнасць, тэлефонны перазвон, а потым — паведамленне па радыё і, уранні, партрэт у чорнай рамыцы — трохі разгубленая, трохі, нібы сарамлівая ўсмішка...

Паэзія Пшыбася, як справядліва гаворыць адзін з найлепшых гісторыкаў польскай літаратуры Ю. Кржыжанкоўскі, «прычыняе многа цяжкасцей» яе чытачу, — яна перанасычана, загушчана, запатэксчана. Сам ён

РЭЖА

Янка
БРЫЛЬ

І яшчэ ўсё чакае... так, падеўска, міжвольна чакае, што воль ён, Леў Мікалаевіч, паказацца на лясной сцяжыне, падыдзе да дому і ўвайдзе... «І яшчэ ўсё чакае...» На сорах другім годзе раздзіў, як быццам не пабелены сівізнаю і сам, а яшчэ ўсё, як у дзіце, ужо даўно гістарычным «тады», захоплены, закаханы ў генія юнак.

Бранеўскага няма толькі дзевяты год. Веліч яго яшчэ, па-мойму, не адсталася ў часе. Яшчэ, здаецца, ледзь што не ўчора і я сядзеў, пры добрай хатняй каве, воль тут, у гэтым кутку гасцінай, дзе не бляеў яшчэ экран, на якім ён, гаспадар, зноў і зноў, кожны дзень цяпер узнікае перад вачыма наведвальнікаў музея.

Я не абражу светлай памяці выдатнага паэта і цудоўнага чалавека, сумна згадаўшы тое, што ўсе мы, хто з ім радзей ці часцей сустракаўся, ведалі яго бяду, якая мела свае горныя прычыны... Упершыню я зблізіўся з Бранеўскага ў Мінску і ў Навагрудку, на святкаванні стагоддзя з дня смерці Міцкевіча. Спачатку я ноччу, у адзіноце, доўга гартаў яго кнігу, а потым, з сябрамі, па свежым снезе ішоў на вакзал. У святочным настроі. Ад паэзіі, ужо надраўна мне вядомай, а ўсё яшчэ непражана свежай, ад сустрэчы, якая ачала нас. А першае, што мы пачулі ад нашага паважанага гасця, яшчэ з падножкі вагона, былі пацешна рускія ў яго вуснах і нечакана прыкрытыя словы, над аднаведным ізет двума пальцамі, расставленымі на вышыню запаветнага постула: «Я жаляю стопочку водкі»...

Праз два гады пасля гэтага, у той асенні вечар, калі і я, у невялікай групе польскіх і савецкіх пісьменнікаў, гасцяваў у яго, Бранеўскі быў зусім, нібы нават крыху ненатуральна цвярозым і ціхі нейкай зварушлівай ціхасцю. Гэтую ціхасць мне часта нагадвае адзін яго верш, а верш, у сваю чаргу, напамінае аўтара і той вечар. Адзін вядомы паэт, да сівізнай нястомны крыўку і паэзію, псаваў нам ціхасць таго вечара сваймі вершамі. Крычаў іх траскуча і многа — цэлы вялікі цыкл, па карэктурных лістах. Калі ж, нарэшце, можна было выкарыстаць паўзу і папрасіць гаспадара таксама штосьці прачытаць, Уладзіслаў звярнуўся да жонкі:

— Вандзя, падай, калі ласка, вунь дзе той томік.

Яна прышлася, ён разгарнуў на патрэбнай старонцы, нягучна прачытаў кароткі верш, загарнуў кнігу і папрасіў паставіць яе на месца.

— Дзякую, Вандзя.

«У цягніку» — так называецца той верш. Толькі шаснаццаць радкоў. Для сябе я бяру іх у арыгінале, а перадаць другім магу, на жаль, толькі прозаі. Перакажу заключную страфу:

«У сэрцы цішыня. Як жа лёгка яе спалохаць або атруціць. Вазьмі гэтую хвіліну ў далоні, як агеньчык, і заслані ад ветру».

На вачах у нас адбывалася так многа векапомнага, ствараліся старонкі і раздзелы гісторыі, а мы як быццам толькі зводзілі бачым гэта заўсёды і сумна ці радасна ўздрыгваем у душы, прагучваючы, здаецца, яшчэ большае... За вокнамі быў лістапад 1957 года, навокал яшчэ ўсё многа і гучна гаварылася пра свежы вецер у адносінах паміж нашымі краінамі і наогул. Свежы вецер бывае сподзёны, на ім прастандартна не толькі кволія. Мы сядзелі як людзі блізка, якім не трэба было мяняць, падганяць на патрэбу дня свае ўзаемаадносіны. Бранеўскі, рэвалюцыйны паэт, прыгожы і нялёгка лёс якога ўсе гады блытасна нацягваўся на крутыя перавалы гісторыі, чалавек ужо немалады, аберагаў сваю цішыню дзеля спраў найважнейшых. Гэта была не тая цішыня, калі байзліва ці хітра вычківаюць

Там молада, так здорава гучыць яго голас, нават запісаны за некалькі лічавых месцаў да дня, калі саркома заціснула яго да канца маладое, звонкае горла.

Пастарэлая ў сваёй адзіноце, але нястомная ў адданасці памяці мужа і друга, пані Ванда частуе нас — «па сямейнай традыцыі» — хатняй наліўкай, слівавым варэннем, чорнай кавай. Многа расказвае пра Уладзіслава, асабліва пра яго апошнія дні.

Ды мне, відаць, найбольш, назаўсё-

ЗДАЎСЁДЫ

ды запамінацца з яе расказаў тое, як ён чытаў свае вершы — вачыма толькі, як кнігу — амаль перад самым канцом. Правяралючы, што пакідае.

МАЛЫЯ любяць дружыць з дарослымі. Дый маладыя са старэйшымі таксама. Калі ў першым выпадку больш за ўсё імпаўне даросласць, хвалюе жаданне як найхутчэй вырасці самому. Дык у другім выпадку, у значна старэйшага падабаюцца не толькі яго вопыт, заступі, слава, але ж і маладосць душы, і прастата.

У тым успомненым лістападзе, калі мы гасцявалі ў Бранеўскага, мне было сорах. У параўнанні з двума найстарэйшымі сярод нас, ім было блізу па шэсцьдзесят, гэта... ва ўсякім разе не была яшчэ старасць. І блізкасцю з ім, старэйшымі, пачаткам дружбы я ганарыўся па-маладому.

Другі быў Леан Кручкоўскі.

Улетку таго ж пяцьдзясят сёмага года ён адпачываў у нас, пад Нараччу. Там не было яшчэ ніякіх санаторыяў ды турыстычных баз, і таму, каб прыняць паважанага гасця належным чынам, па ўрадаваму заданню ў сасняку каля даволі прымітыўнага дома адпачынку мінскіх друкароў, воддла ад яго быў збудаваны яшчэ адзін фінскі домік. Кручкоўскі пасяліўся там з жонкай і дванаццацігадовым сынам. Буйны дзяржаўны дзеяч братаў дзяржавы, ён меў права на ўвагу з боку кіраўнікоў нашай рэспублікі, аднак не толькі ў тым, даволі раскошным доміку, але і ў звычайнай вясковай хаце ён, сапраўдны пісьменнік і просты, шчыры чалавек, адчуваў сябе добра, нармальна. Ён гасцяваў у нас, беларускіх калегаў, у адной з вясковых хат, пасля ў дачным доме з непакрытых шалёўкай ці тынкам сасновых бярвенняў. Мы многа гутарылі і на сонечным беразе возера, і ў цішыні палыявой дарогі, паміж начнога аціхлага — ані шумочка — жыта. Калі я спытаўся, што ён хацеў бы, каб я пераклаў з яго твораў, ён сказаў не тое, што я спадзяваўся пачуць: назваў не славуэта «Кордыяна і Хама», а «Паўлінава пер». Калі ён прыслаў мне потым кнігу і я прачытаў гэты «вясковы» раман, мне стала яшчэ больш зразумелай шчырасць і мудрая прастата яе аўтара.

Мне падабаецца проза Кручкоўскага, я ахвотна і з намаганнем, калі не з цяжкасцю, што дае асаюду, перакладаў яе. Няшмат — адзін раман (удух з сябрам), адно аповяданне, адзін нарыс. Драматургію яго я не толькі люблю, але і зайдзросці яму, чытаючы «Немцаў», глядзячы на экране «Першы дзень свабоды» і «Сёння ноччу загіне горад».

Цяпер, калі пішу гэта, на малым сталё ляжаць яшчэ не адасланія ў Варшаву складальніцы тома публіцыстычна Кручкоўскага «Перадвіжні, яго пра-

цы, прыехаў у Мінск на святкаванне пяцідзесяцігоддзя Кастрычніка. Быў халодны, зольні лістапад, аднак мы не маглі не паказаць яму родных мясцін Міцкевіча, а потым яшчэ і Нарачы, і Вільнюса.

Даўная рэч! Паэт, усё жыццё зачараваны творчасцю і асобай вялікага Адама, аўтар грунтоўнага даследавання «Чытаючы Міцкевіча», Пшыбась толькі на шэсцьдзесят сёмым годзе жыцця сабраўся на радзіму свайго бога. Кажучы дакладней, збіраўся ён сюды даўно, амаль усё жыццё, ды ўсё яно неяк адкладалася, як гэта час-

САМНОЙ

та бывае, нібы ў надзеі на вельмі вялікі запас гадоў. Бывае... Было такое і з другім выдатным знаўцам і паклоннікам Міцкевіча, з Рылска, што ўпершыню наведваў Навагрудчыну толькі ў чэрвені пяцьдзесят васьмага года.

Алесь Бачыла, які суправаджаў Пшыбася ў Навагрудку і на Свіцязь, з разуменнем расказваў пасля, як ён, наш гасць, папрасіў там, над возерам, адпусціць яго праіцецца па беразе аднаго. Пахадзіў пад дубамі, пастаяў «над вялікай і чыстай вадой», як на малітве, з непакрытай сівізнаю.

У мяне захаваліся здымкі (на жаль, вельмі мала прыдатныя да друку), на адным з якіх шчупленскі, высакародна сціплы з выгляду чалавек ідзе абочынай гасцінца ў нашым наднарочанскім сасновым бары.

Ён умеў быць адзін.

Ён любіў быць з людзьмі.

Жыва памяцца нашы сямброўскія гутаркі ў дарозе і на прывалах, за рэстараным сталом і каля ляснога вогнішча; з Максімам Тапкам і Піменам Панчанкам мы часта ўспамінаем тое наша падарожжа.

Мы ўспаміналі яго з Пшыбасем удвух, хоць нашых сустрэч было пасля вельмі няшмат, толькі тры.

У чэрвені шэсцьдзесят васьмага года, перад ад'ездам з Варшавы ў Катовіцы, я назваў яму з Саюза польскіх літаратараў дахаты, толькі каб прывітацца. А ён прыехаў, мы пагутарылі, што называецца толькі перакучылі перад наступнай, ужо сапраўднай сустрэчай, калі я вярнуўся са службовай паездкі. І не змаглі сустрэцца. Наступным разам сустрэліся ў Шарамецьскім аэрапорце. З жонкай і маю дачкой. — той самай Утай, разам з якою (яе малюнк, яго вершы) напісана Пшыбасева, здаецца, апошняя прыжыццёвая кніга, — ён вяртаўся з адпачынку з Ядзі, а я з жонкай ехаў

быў значна прасцейшы за яе. Я больш люблю паэзію Бранеўскага. Аднак... Дзён праз некалькі, дома, чытаючы пра пахаванне Юліяна ў яго роднай вёсцы на Падкарпаці, мне сумна захацелася ў ёй пабываць, пахадзіць па тым полі, якое ён араў, у маладосці і ў дні гітлераўскай акупацыі, там, на родным грунце, пераносячы найвялікшае гора, словам і справай прымаючы ўдзел ва ўсенародным супраціўленні захопніку.

Днямі глядзеў яго кнігі, перачытваў пісьмы і аўтографы. За тры гады іх атрымалася няшмат. Прыгадаю адзін, на тытульным лісце «академічнага выдання «Пана Тадэвуша»:

«Дарагому... з гарачымі пачуццямі дружбы шлю гэта найнавейшае выданне са шчодрым прафесарскім каментарыем, які свірэпы — аднак! — не выясніў!..»

Дата — снежань шэсцьдзесят сёмага года. Напісанае — згадка пра наш дарожны смех з той архаічнай, але і жывучай стараннасцю, з якою некаторыя польскія даследчыкі творчасці Міцкевіча абыходзяць ды прыкрываюць беларускім у яго мове. У заўвазе да слова świerzop — свірэпа, што побач з золатам пшаніцы, серабром жыта і снежнай беллю грэчкі янтарылася на палях наваградскага Наднямонія, вучоны каментатар на цэлай кніжнай старонцы блятаецца паміж тым жоўценькім пустазеллем і культурным рапсам, rzerpaktem, ніяк не могучы асмеліцца прызнаць, што świerzop — гэта ўсё-такі

наша свірэпа, па-польску ogniska, што на чужыне, у сумоце па родным, магла, як дым айчыны, быць салодкім успамінам.

Гэты аўтограф для мяне — яшчэ адна мудрая, мілая ўсмішка старэйшага сябра, цяпер — ужо вельмі здалёк...

ПОЛЬСКІХ сяброў у мяне ня-мала. З кожнай новай паездкай іх больш. Праўда, і адсюль таксама. У тых выпадках, дзе не было сапраўднай узаемнай зацікаўленасці, дзе не дайшло да той шчырасці, што патрэбна для дружбы. Аднак, і засталіся многія. Што значыць — многія: колькі іх — дзесяць, дваццаць, сто? Ну, а навошта сто, нават і дваццаць? «Многія» тут у мяне не ад колькасці — гэта хутчэй не акрэсленне, а адчуванне, за якім не толькі ўсмішкі, словы, поціскі рук, брудэршафты, а за якім і шчырасць, што правярэцца часам і справамі, і веданне адзін аднаго, зацікаўленае пазнаванне таго свету, які пісьменнік і носіць у сабе, і паказвае ў сваіх творах. Багацце пісьменніцкіх светаў, іх населенасць жывымі вобра-замі, напоўненасць думкамі і пачуццямі — гэта якраз і дае мне падставу лічыць, што польскіх сяброў у мяне, сяброў-пісьменнікаў — такое адчуван-не — многа.

Былі на шмат старэйшыя, — пра-трох я гаварыў вышэй. Есць такія і сёння: нястомны палярнік Чэслаў Цанткевіч; пясняр рабочай Варшавы, нечым падобны да Бранеўскага Стані-слаў Рышард Дабравольскі; аўтар выдатнай кнігі пра Шаўчэнку Ежы Енджэвіч. Есць аднагодкі, салдаты трагічнага верасня трыццаці дзевята-га года, партызаны, удзельнікі вар-шаўскага паўстання, салдаты Войска Польскага, што разам з нашымі ішлі і дайшлі да Берліна. Войцех Жукроў-скі, Леслаў Бартэльскі, Тадэвуш Ру-шэвіч, Мацей Канановіч, Ян Гушча... З адным нямала, шчыра пагаворана, прозу другога ты чытаў, а сё-тое і перакладаў, а той перакладаў цябе. Есць і моладзь, і дружба з ім — ужо не знізу ўверх, як са значна старэй-шымі, і не на ўзроўні, калі не аднаго для ўсіх, дык вельмі падобнага міну-лага, але ж і не зверху, а проста з пачуццямі нашага ўзросту: як у на-многа старэйшага брата. Тут згадаю крытыка і перакладчыка Фларыяна Няўважанага, шчырага хлопца і дзейна-га друга ўкраінскай і нашай літа-ратуры; магутнага акіянскага рыбака, суровага і лірычнага наведніка Юры-ка Пахляўскага; энергічнага Збігнева Жакевіча, які ў сваю паэтычную прозу нямаля ўзяў успамінаў ваеннага і трохі пасляваеннага маленства на Бе-ларусі...

Многа сяброў. З аднымі дружба даўняя, выразная, з другімі толькі пачынаецца, у адносінах з інымі знаходзіцца недзе на мяжы прыязна-га знаёмства, з ухілам да большага. Зрэшты, таксама — і па ўзросце, і па блізкасці — сябры мае дзеляцца і дома, і ў некаторых іншых рэспублі-ках, перш за ўсё — рускія, украінцы, літоўцы, малдаване, латышы. І дружба з імі правярэцца таксама: шчы-расцю, веданнем, справамі.

Часамі пачынаецца ад шчырасці. Есць жа людзі, толькі сустрэўшыся, пазнаёміўшыся з якімі, упершыню па-гаварыўшы, амаль адразу здаецца, што ты яго ведаеш вельмі даўно, ба-дай, ад самага свайго пачатку. По-тым ты пачынаеш чытаць напісанае ім, і радасна пераконваешся, што ёсць прычыны, падставы для блізкасці, дружбы: вы з ім і думаеце і адчу-ваеце падобна. Толькі падобна, бо ў кожнага з вас — сваё, і адкрыванне гэтага свайго ў другім — кожнаму з вас патрэбна.

Бывае і наадварот. Спачатку ты яго ведаў па творах, там адчуў вашу блі-зкасць, а потым ужо пазнаёміўся, і знаёмства, як быццам, засведчыла, узаконіла, замацавала дружбу.

Бывала так, што знаёмства нічога не дадала да твайго ведання яшчэ ад-наго калегі, чалавека блізкага табе па яго самаадлюстраванні ў слове.

Бывала і найгорш — знаёмства рас-чароўвала, ты потым нават думаў, і не аднойчы, што лепш не ведаў бы яго ці яе асабіста, як чалавека.

Есць яшчэ адна патаемная горыч у дружбе, горыч, якая точыць цябе ад-чуваннем той няроўнасці, што ідзе не ад розніцы ва ўзросце ці ў значэнні, але ад розніцы ў веданні таго галоўна-га, з чаго складаецца яго і твая пісьменніцкая сутнасць. Словам, ты яго больш чытаеш, ён цябе менш, а то, і такое бывае, — зусім не чытаў...

Калі такое ёсць паміж сваімі, людзьмі адной мовы, або тымі, каму ўзаемаразуменне аблягчае яшчэ адна, вядомая абодвум мова, тады пра

дружбу, вядома, няма чаго гаварыць.

А вось у адносінах з прыязнымі чу-жэземцамі такая няроўнасць ва ўзаем-ным веданні здараецца даволі часта, і нават адчуванне яе часоваці не ро-біць горыч тваю лягчэйшай.

Такое бывае не толькі паміж людзь-мі, але — яшчэ горш — і паміж літа-ратурамі. Такая няроўнасць ёсць у ад-носінах паміж літаратурамі нашай і польскай, і горыч ад гэтага добра знаёмал не толькі мне аднаму. Праў-да, апошнім часам справа трохі па-лепшылася. Прынамсі ў прозе. Пера-кладзены: Колас, Лынькоў, Шамякін, Мележ, Быкаў, прычым — два апош-нія з арыгінала і добра. Горыч у паэ-зіі: толькі Купала і Танк, проста як на адчэпнае, ушанаваны маленькімі зборнічкамі, у якіх і падбор вершаў і якасць перакладаў далёкі ад патрэб-нага. Асабліва ў Купала.

У нас за нейкіх дзесяць год выдадзена па-беларуску: Міцкевіч (другі раз), Славацкі, Канапіцкая, Сыракомля, Бранеўскі, Кручкоўскі, Корчак, Бжэ-хва, Дабравольскі, Путранант, анта-логія сучаснага апавядання і сё-тое іншае. Многа вершаў і апавяданняў змяшчалі нашы часопісы і газеты. Некалькі кніг паэзіі і прозы плануец-ца на бліжэйшыя гады.

Ды я не наракаю хачу, бо ўжо аб-рыдла дый не гонар нам, — хачу ска-заць пра Гушчу і пра лодзінскіх сяб-роў.

Выпадкова, праездом, і сціпла, амаль незаўважана ён пабываў у нас, Ян Гушча, увосень шэсцьдзесят вось-мага года. Не любіць гэты чалавек ні гучных, ні салодкіх слоў, зусім абы-дзены быў ён нашай увагай як паэт і празаік. Ды вось прайшло два гады і, дзякуючы ініцыятыве і, я сказаў бы, сяброўскаму падбегу Яна Гушчы ў Лодзінскім (абласным!) выдавецтве выходзіць анталогія беларускай паэ-зіі, падрыхтавана да выдання кніга вершаў Багдановіча. Шмат беларус-кай паэзіі з'явілася апошнім часам на старонках польскай перыядыкі, шмат прагучала па радыё. За два гады... Вядома ж, Гушча не адзін рабіў гэта, яму дапамагалі і перакладаць, і дру-каваць у часопісах і газетах, знайшлі-ся кіраўнікі выдавецтва, якія захаце-лі выдаваць. Не толькі выдаць анта-логію і Багдановіча, а наогул выда-ваць нашу беларускую літаратуру, по-бач з літоўскай, азербайджанскай, ін-шымі літаратурамі савецкіх народаў, выдаваць — з высакародным намерам давесці польскаму чытачу, што савец-кае — гэта не толькі рускае, што ў СССР — вялікая сям'я народаў і літа-ратур. Дапамагалі Яну Гушчы пера-кладаць лодзінскія паэты Тадэвуш Хрусцалеўскі, Мацей Канановіч, Ігар Сікірыцкі; выдавецтва там узначаль-вае празаік і публіцыст Вяслаў Яд-жынскі; шмат беларускага публікуе лодзінскі літаратурны штогоднік «Odgłosy» («Водгудле»), які рэдагуе паэт Ян Капроўскі.

Сведчачы нашу ўдзячнасць і жа-данне дружбы таксама падзялаваму, беларускі часопісы даволі шчодра друкавалі сёлага паэзію і прозу Гу-шчы і яго сяброў-памочнікаў, а хутка будзе падрыхтавана кніга, падзага-лоўкам да назвы якое, яшчэ не зной-дзенай, будучы тры словы: «Паэзія чырвонай Лодзі». Ад Тувіма і Бра-неўскага — да нашых дзён, да самых малядых.

Няхай гэта будзе добрым пачаткам!

ПАННА ГРАЖЫНА, дачка майго польскага сябра, тры-мае каліва сціплай кветкі, што называецца па-іхнаму, здаецца, празаічна — дзюрэвец, а па-нашаму ледзь не грозная — зверабой. Мы ў ціхім светлым настроі, нібы на-ват рады, што прыпомнілі, удакладні-лі гэтыя назвы, больш, аднак, па той прычыне, што навокал нас — сонечны беларускі верасень, самы яго пача-так, а мы — талкавая, сімпагічная панна, яе малодшы брат, іхні бацька і я — сядзім на ўзлеску, у цёплай траве, каля бязрозак, толькі на палавіну ней-кую пажаўцелых.

Есць і яшчэ адна прычына нашай ціхасці, нашага ўрачыстага настрою, — мы толькі што абышлі Хатынь.

Ад хаты да хаты, ад брамкі да брамкі... Не! — ад котлішча да котлі-шча, ад коміна да коміна... Хрумсце-ла пад нашымі нагамі дзындра, ціха вызывалі бязладныя, трывожныя званы, з чорных табліц на комінах крычалі імёны спаленых...

Цяпер, адпачываючы на ўскраіне неіснуючай вёскі, не хочучы ісці ад-гэтуль, ад гэтых ціхіх хвілін, мы тро-хі гаворым пра ішоцьці прастае, не вельмі абавязковае, нібы дзеля таго-толькі, каб тлеў, перабягаў ад аднаго да аднаго агенчыцкай нашай супольнасці, у той час, калі над гэтай ціхай, не-шматслоўнай знешнасцю, у душы ў кожнага з нас — свая спакойная ці рас-травожаная глыбіння.

Пасля зверабоя і яшчэ чагосьці там я гавару пра тое, што адзін з ма-іх беларускіх сяброў правільна раіў на тую вунь ліпу, якая адзінока ўзвы-шаецца наводшыбе Хатыні, падняць

барану або кола, каб тут загізздзіўся бусел. Яго прысутнасць яшчэ больш падкрэсліла б жалобную самотнасць вёскі-помніка, яе трагедыю і, калі хо-чае, непераможнасць жыцця. Дзеці і кветкі, якіх тут так многа бывае, клё-кат з буслянкі і белыя крылы над зе-лёнай вільняй лясной палыны...

Гаворачы і слухаючы іншых, я ў-спамінаю, як храбасціць пад падошвай буйны жвір, вельмі выразаю чутны ў людзін шыны. Ён храбасціць над петаропкімі нагамі мноства маўклівых людзей, што папарна, урачыста ідуць да абеліска — помніка савецкім салда-там, вызваліцелям Польшчы, Ціха, стрымана б'юць барабаны. Хрумцен-не жвіру — як суровы гоман нейкай не-парыўнай плыні, а вуркатанне сал-дацкіх «вэрбляў» — барабанны пера-стук — як нейкая трывожная перасця-рога, заклік да нястомнай пільнасці. Жывыя кветкі, іх несмяротнае мноства, і дзеці на ганаровай варце, дзяў-чынка і хлопчык, сімвал нявіннасці, чыстаты, з чаго накіць, наздзеква-ца — найбольшае злачыства.

Каапіяса Рэвалюцый Рускай Шапкой да зямлі, Па-польску...

Гэтыя словы Бранеўскага, вядомыя раней, але п-новаму пачутыя на ўра-чыстым сходзе, напярэдадні, гучалі ў маёй душы, як хвалююча неадчэпны лейтматыў. Разам з хрумценнем жвіру і вуркатаннем «вэрбляў».

Лістапад пяцьдзесят сёмага года, саракагоддзе Кастрычніка, якое мне давялося сустракаць у Варшаве, — ужо і тое далёкі ўспамін.

«Ужо і тое...» Летась я быў удзель-нікам Гданьскага пісьменніцкага з'ез-да, прысвечанага трыццацігоддзю па-чатку другой сусветнай вайны. А ўжо і гэты з'езд спакваля становіцца ўспамінам, займае... ужо заняў сваё месца ў гісторыі.

Успамінаю кветкі, якія мы — літа-ратары польскія, савецкія, румынскія, венгерскія, славацкія, балгарскія, ня-мецкія, серба-лужыцкія, в'етнамскія — клалі каля помніка героям Вестар-плятэ, велічна-гордага помніка на-роднай славе, які ўзвышаецца над пе-далёкімі хвалямі мірнай і працавітай польскай Балтыкі.

Успамінаю «апэль палеглых» — пе-раклічка тых, што загінулі ў змаганні з фашызмам. Зноў старадаўняя краса паладаў і дамоў Доўгага Рынка, уз-нятых з руін да апошняй драбніцы дакладна. Жалезны, эlegantны строй ганаровай варты. Белыя галубіныя крыллі на фоне вярчэня зары. — га-лубоў растрывожылі залпы салюта. А перад гэтым над плошчай урачыста, хутчэй — сардэчна гучалі словы пасвіелага паэта, што прамаўляў і да прысутных, і да ўсіх, хто думае пра лёс людзей, пра чалавечы сэнс жыц-ця.

«Людзі добрай волі! Не падавай-цеся падману, не дазваляйце зара-жаць вас прапагандай нянавісці, рэ-ваншызму, захопніцтва! Сябры-пісь-меннікі! Пільна распознавайце атруту нацыяналізма, якая прасочваецца ў людскія душы — праз намаганні во-рагаў чалавечнасці!»

Выступаў тады Юліян Пшыбась. І я ўжо словы яго памятаю не толькі з таго выступлення, але і з кнігі пра той з'езд, прысланай мне вясною.

Па гэтай кнізе я правярэў сваю па-мяць, чытаючы яшчэ адно выступ-ленне, якое год таму назад уразіла мяне сваёю, зрэшты, вельмі простаю, незвычайнаю. Слова нямецкай пісь-менніцы Ганны Гайдэ Краэ, якая, апраўдваючыся перад калегамі з кра-ін сацыялістычнай садружнасці, чаму яна толькі пад канец антываеннай дыскусіі далучылася да яе, сказала:

«Я зразумела, нібы ўпершыню так глыбока, што мушу выступаць тут на мове, якая для ўсяго свету была ка-лісьці мовай жаху, мовай, якую не-навідзелі, бо ёю тады злоўжывалі гі-лераўскія нелюды. Нам, пісьменні-кам ГДР, нялёгка было вярнуць на-шаму роднаму слову яго гуманістыч-ны змест. Нам удалося гэта, — мы можам меркаваць так па тым, што вы вось палічылі нас вартымі запрашэ-ня на гэтую дыскусію, вартым ўдз-елу ў ёй».

...Залатая беларуская восень. Мы ўжо любілі ёю праз воіны «Волгі». Госці мае любуюцца, бо гэта новае для іх, а я — бо роднае, на што не наглядзішся.

І яшчэ адно адчуванне ў мяне: радасць гаспадару, якому ёсць што па-казаць. Вось яна вам, Беларусь! Колькі яе ні тапталі — жыве і квітнее!

СЯРОД далёкіх і блізкіх замеж-ных гасцей, якіх мне па служ-бе і дружбе даводзіцца супра-ваджаць у паездках па нашай рэспубліцы, найбольш пакуль што бы-вае палякаў. І дзе б я з ім ні быў, — амаль усюды і амаль у любым на-строі, у ранняй свежасці і ў вярчэ-няй стоме, у душы маёй не змаўкае патаемная радасць гаспадару пры жадаемых гасцях, сына свайго народа.

І госцем быць — таксама добра. За сем паездак у Польшчу я любав-ваўся ёю каля сотні дзён і начэй. Ха-

дзіў па вуліцах многіх гарадоў, боль-шых і меншых, зрэдку някранутых вайной, частцей абудаваных з руінаў і новых, ва ўсёй раскошы сучаснага будаўніцтва. Снаваў у шумным натоў-пе днём і ў любай адзіноце ноччу або раненька. Слухаў гоман кармацкіх рэк і пошум сонсаў над лебядзінымі мазурскімі азёрамі. Сядзеў, часамі ў знаёмай з дому сумоце, у прэзіды-умах высокіх сходаў. У родным домі-ку Шапана ўсхвалявана слухаў яго сардэчную, мудрую музыку. Люба-ваўся размахам новабудуляў над пе-сеннай Віслай, над морам, у дымнай Сілезіі. Любаваўся і экзатычнай кра-сою касцельнай і вясковай даўніны ў сонечным Ловічы, на слаўным хрэс-ным ходзе, а потым на сялянскім кір-машы. Бываў на пышных банкетах у былых магнацкіх палацах. Піў сяб-роўскую чарку ў вясковай карчме. Спяваў і спрачаўся на сямейным за-стоўлі. Зачаравана снаваў на залах музеяў, фотавыставак і праз акно машыны любавався васількамі і ма-камі ў густой і ціхай прыдарожнай збазьне...

Жыццё і сапраўды бяжыць. Чым далей жывеш, тым выразней адчу-ваеш, як хутка з'явы сённяшняга дня становіцца мінулым.

Што там казаць пра хатынскі пача-так верасня, тым больш — пра летап-ні гданьскі з'езд, калі ўжо і мой сё-летні кастрычнік, мая другая ў ад-ным годзе залатая восень, польская, здаецца, толькі ўчарашняя, цяпер, ка-лі пішу гэта ў снежні, — ужо таксама рэха перажытага.

Яно заўсёды са мною — водгулле фарбаў і гукаў, думак, пачуццяў і слоў.

Была яшчэ раз Варшава, у якой мне цяпер, як ніколі, пашанцавала на адзіноту. І ў ясны, ледзь не па-летня-му цёплы поўдзень, калі я адзін хадзіў па завулачках, адкосах і плошчах Старога Мяста, на кожным кроку сутыкаючыся з гіс-торыяй, вядомай мне і новай. На ўсходзе сонца над Віслай, у Чарнякоўскім парку, дзе велічная красуня-рака, найпрыгажэйшае з усіх каханых Бранеўскага, плыве і ў го-радзе некай па-палавому прывольна, у яснай ранішняй самотнасці. І ў дождж, заўчасна па-васенску нудны і золкі, калі Варшава таксама прыго-жая, калі яе, кажучы словамі аднаго з вясельных палякаў, таксама можна любіць.

Была і Лодзь. І няхай мне даруюць лодзінцы-патрыёты, што я і цяпер, пасля цяперашняга наведання гэтага горада катаржных фабрык і чырво-ных барыкад у мінулым, другога пасля сталіцы прамысловага цэнтру Польскай Народнай Рэспублікі, буй-нога цэнтру навукі і культуры, — што я і цяпер не запомніў яе адметнага ды выразнага вобліка. Апошнім ча-сам мне давялося многа чытаць паэ-зіі і прозы тых польскіх таварышаў, што не толькі жывуць у Лодзі, але і любяць яе. аднак, горад свой яны любяць, здаецца, больш не з-за знеп-насці яго, а таму, што ён родны, што ў ім і людзі, і справы, і сённяшні дзень. І мінулае вартыя самай глы-бокай пашаны.

З групам лодзінскіх сяброў, на дзвюх машынах мы зрабілі незабыв-ны выпадак на Кялеччыну.

Залатая восень... Перад гэтай па-ездкай у Польшчу бываў я разоў колькі ў грыбах. На ўсход ад Мінска, на поўдзень, на захад — усюды сёлета баравікоў было няшмат, больш проста свежасці, паэзіі, ад якое і ў стоме не хутка заснеш. Колькі паклонаў — кожнай лісьціцы, пакуль не напоўні-ца кошык, колькі разоў пасля пера-круціцца перад вачыма памяці калё-ровая плёнка чароўных мікрасветаў! Верас ці мох, а ў ім баравічок, а то, бог — бацька, і два. Распарасонены папаратнік, першае золата лісьцінога насціль і — падасінавік, а то і цэлай чародка. Так бывала не толькі сёла-та. А вось лася ў грыбах бачыў я ўпершыню. Ён бег па полі, побач з той прылясной дарогай, па якой мы ехалі, — перабягаў з ляска ў ляску, гулаў кароткім галопам, спакойна, з годнасцю, з узнятаю каронай гордай галавы. Мы ў сваім «газіку» галёкалі ад радасці ўслед яму, потым побач з ім, і не хочучы пахопаць, і не могучы ўстрымацца. Увечары, дома, мне ха-целася, як малому, гаварыць пра яго яшчэ і яшчэ, а ўранні, пасля маладо-га, амаль дзесцігадзіннага сну, — ад-разу ўспомніўся ён. Як нейкай свет-лая, яркая радасць — новы, хоць і спрадвечны, сімвал нашых лясцоў, акраса нашай залатой, грыбной ды яблычнай восені. З песні, з казкі, з расказаў старэпчых маці — жывы, рэ-альны, бурны, з магутным перадам і паэтычным рагам!

Польская залатая восень на Кя-леччыне не здзівіла мяне, не здала-ся мне лепшай за нашу. Яна была проста польскай. У прыгажосці, якую я ў тых мясцінах бачыў упершыню, сярод палёў, яшчэ з палосамі адна-асобніцтва, дзе відаць былі людзі, ко-

ні, вазы, белы россып гусей і дымок бульбянога вогнішча, калі хат і ракі-таў над грэблямі, добра, прыемна было размяшчаць у думках простых і вельмі няпростых герояў польскіх вясковых раманаў, апавесцей і навел, добра было здагадацца, якія яны, тыя героі, сёння. Не яны, вядома, а іх нашчадкі з трохі вядомай і мне рэчаіснасці.

Прафесіянальная звычка ці, можа, комплекс такі? Ці гэта і зразумела, і законна—кожнаму глядзець на свет па-свойму? Скажам, ці ні быў бы сход.—ці фізікаў, ці лірыкаў.—калі туды запрасяць моднага або моцнага старшыню калгаса, ён заўсёды, абы ўзышоў на трыбуну, пачне з дасягненняў і планаў свае гаспадаркі. Пацешна бывае часамі, аднак і думаеш: «Правільна, дружка, давай! Абы толькі мяса ды хлеб не былі папярывымі!» Чаму ж тады нам, літаратарам, апраўдвацца, што нашы вочы ба-чаць па-свойму? Абы толькі добра глядзелі.

У нас была перад гэтым работа: мы абмяркоўвалі планы ўзаемных выданняў і публікацый. Раіліся і ў выдавецтве, і ў рэдакцыі «Odglosy», і ў гарадскім камітэце ПАРП.

У нас было потым свята сустрэчы з зямлёй трох любімых пісьменнікаў. Вёска, дзе нарадзіўся Жаромскі, насцёл, дзе яго ахрысцілі, гімназія, дзе ён вучыўся, пра якую напісаў апавесць «Сізіфава праца». Былі маёнтак, падараваны польскай грамадскасцю Сянкевічу, ужо старому ды славу-таму, адноўлены палацкі, у якім музей. Мемарыяльная дошка Дыгасінскаму на сцяне той гімназіі, дзе ён вучыўся раней за Жаромскага, дзе цяпер некалькі класаў сталі музеем.

Мы святкавалі. Аднак і там, у дарагіх мясцінах і ў дарозе, раз-поразу вярталіся да спраў, абавязкаў і планаў. Як селянін, гаспадар, што і ў свята думае пра снапы ды барозны. Але гаварылі мы ўжо не так будзённа, як за сталомі дзелавых сустрэч. Быстры, сардэчны Веслаў Яжджынскі і Папер змагаліся з гітлераўцамі ў атрадах БХ—«мужыцкіх батальёнаў». Таварышы расказвалі, паказвалі мясціны, звязаныя з перамогамі і пакутамі. А калі помнікі партызанам, ужо на подступах да Свентакшыскіх гор, пакрытых вечнай зелянінай хвойніку і вясенняй стракатаю золата і чырвані, мы пастаялі ў немнагаслоўнай задуме. Тры партызаны, лічачы і мяне: удзельнік варшаўскага паўстання, потым вязень канцлагера Мацей Канановіч, намеснік Веслава Яжджынскага па выдавецтве—таварыш Яскула, ордэнаносны, паранены салдат дывізіі Імя Касцюшкі; Ева Астроўская, жонка Веслава, пісьменніца і адзін з нашых спрытных, нястомных шафэраў; сціплая, млая Гражына, сацыялаг і любімай Мацеева дачка. Веслаў меўся яшчэ раз дастаць сваю пакутліваю бутлю шатландскага віскі, якую мы пачалі ў росным ранішнім лесе, на мяккі цудоўнай Кялецкай зямлі, аднак у глыбінным Мацеевым партфелі, дзе жыўць звычайна рукапісы і кнігі, цудам знайшлася яго летняя знаёмка па Беларусі—наша «белавежская». Гэта таксама здалася нам маленькім, але значным сімвалам...

Мяркую па сабе.

Цяжка сказаць, дзе выпадковасць, а дзе заканамернасць у тым, што імяна сёлета, за некалькі тыдняў да паездкі ў Польшчу, я чытаў Гоголя... па-польску, а Сянкевіча—у рускім перакладзе. У першым выпадку пачалося з таго, што мяне чамусьці пацягнула да апісання Плюшкінавага саду, а потым, ад арыгінала захачелася перайсці да перакладу, зробленага Бранеўскім. Можа, часткова і таму, што на адной толькі, на жаль, кнізе, на «Мёртвых душах» па-польску, ёсць у мяне Уладзіславаў сяброўскі аўтограф. Я зачытаў да поўначы, і гэты вечар не здаўся мне змарнаваным. Успомнілася, чытаючы, і тое, што і Дастаеўскага я пачаў калісьці па-польску, — з «Грама», у перакладзе таксама Бранеўскага, — і што некаторыя рэчы Талстога («Хаджы Мурат», «За што?», «Малітва») прачытаны былі раней па-польску... Сянкевіча ў рускім перакладзе, яго апавяданні, я перачытваў не толькі таму, што ў бібліятэцы калгаснага дома адпачынку, дзе мы сумавалі ў абложна дажджлівыя дні, лепшых кніг не было. Мне захачелася правярць, як яны, яго «Бартак-пераможца», «Вартаўнік маяка», «Па хлеб» і іншыя апавяданні, як яны гучаць на дарослае ўспрыманне, ці варта было захапляцца імі, уваходзячы ў жыццё. Варта было!.. І яшчэ за адно стала радасна—за іх агульналюдскае гучанне. Гоголь, Талстой, Дастаеўскі—па-польску, Сянкевіч—па-русу... Ці выпадковасць гэца, ці заканамернасць, такія інтымныя факты мае біяграфія, — справа не ў гэтым. Справа імяна ў тым, што ў такім моўным перапляценні мне вельмі добра, хоць і па-свойму, бацьчыца наша агульнае, тое, што лучыць нас, што нам гаворыць пра наш Ідэал, пра адзіна разумны сэнс існавання.

Што да Жаромскага, дык я яму

ўдзячны не толькі за тое, што «Сізіфава праца» была калісьці, у школьныя гады, адной з маіх любімых кніг. На цэлую чвэртку стагоддзя пазней, перачытаўшы гэтую рэч, я жыла зацікавіўся адным мам юнацкім рукапісам і дапісаў, перапісаў яго, «Сірочы хлеб», з думкай пра тое самае, што і ў Жаромскага, але пайшоўшы, як мне здалася, далей. У яго быў гнеў, пратэст супраць нацыянальнага прыгнёту, а ў мяне было і вышэйшае: дружба паміж сумленнымі палякамі і намі, хто быў прыгнечаны, але вучыўся і ўмеў распазнаваць, дзе прыгнечаны, а дзе друг—у адным і тым самым народзе. Тут ужо многа зрабіў і час, у якім мы жывем, які нам падказвае такія думкі. І сёння, калі мы дзейсна думаем пра неабходнасць дружбы паміж нашымі народамі, як жа зношана, анахронічна, па-чварна выглядае ён, той вялікадзяржаўны, узброены грубай магутнасцю шавінізм, які мог лічыць разумнай, нібыта патрэбнай рускаму народу, мерай вынічэнне ўсяго польскага, асіміляцыю народа з вялікай гісторыяй, навукай, культурай, цудоўнымі рэвалюцыйнымі традыцыямі сусветнага гучання. Не дзіва, што ўсе намаганні лепшых сыноў польскага народа былі ў той час скіраваны на адно—на барацьбу за незалежнасць. І дзіва, пашана да гэтых лепшых людзей, якія маглі над горам, над трагедыяй свайго народа ўздымацца да агульналюдскага, працаваць для нашай агульнай будучыні. У гэтым сэнсе, вышэйшым, я думаю імяна пра Жаромскага, аўтара «Попелу» і «Правесня», які пайшоў далей і глыбей за Сянкевіча.

Ад гэтых думак зямля Жаромскага, Кялецчына, асенний красой якое мы любаваліся, была яшчэ прыгажэйшай.

Бо ў нас было яшчэ адно, што праясняла, паглыбляла наша свята. Мы гаварылі пра партызан, келецкіх і беларускіх, да слаўных спраў якіх мы мелі пэўнае дачыненне. Яжджынскі і Папер змагаліся з гітлераўцамі ў атрадах БХ—«мужыцкіх батальёнаў». Таварышы расказвалі, паказвалі мясціны, звязаныя з перамогамі і пакутамі. А калі помнікі партызанам, ужо на подступах да Свентакшыскіх гор, пакрытых вечнай зелянінай хвойніку і вясенняй стракатаю золата і чырвані, мы пастаялі ў немнагаслоўнай задуме. Тры партызаны, лічачы і мяне: удзельнік варшаўскага паўстання, потым вязень канцлагера Мацей Канановіч, намеснік Веслава Яжджынскага па выдавецтве—таварыш Яскула, ордэнаносны, паранены салдат дывізіі Імя Касцюшкі; Ева Астроўская, жонка Веслава, пісьменніца і адзін з нашых спрытных, нястомных шафэраў; сціплая, млая Гражына, сацыялаг і любімай Мацеева дачка. Веслаў меўся яшчэ раз дастаць сваю пакутліваю бутлю шатландскага віскі, якую мы пачалі ў росным ранішнім лесе, на мяккі цудоўнай Кялецкай зямлі, аднак у глыбінным Мацеевым партфелі, дзе жыўць звычайна рукапісы і кнігі, цудам знайшлася яго летняя знаёмка па Беларусі—наша «белавежская». Гэта таксама здалася нам маленькім, але значным сімвалам...

Дзякую, сонечны польскі дзень, што ты мне шчодро дазволіў глядзець з-пад гэтага помніка на поўнач, на размах неабсяжнай даліны, пяшчотна прыкрытай смугою, засеенай словам Жаромскага, народнай песняй неперажыванасці...

Дзякую, цёмны і так звычайна, проста, як і дома, таямнічы лес,—за ціхі звон тваіх крынічак, якія і мы, «бязбожнікі», называлі цудадзейнымі, смакуючы халодную, крышталёную ваду і згадваючы тых, што прыходзілі і яшчэ ўсё прыходзіць сюды, у горны гушчар, палячыцца ад непаладкаў і горычці...

Дзякую і табе, імклівы «фіят», што пушкай, паслухмянай Евіным далікатным рукамі, лунаў па серпантыне горнай дарогі туды, дзе на вяршыні кляштар-турма «Святы крыж», на варахота якога, ужо разбураных, калісьці быў надпіс: «Ідзі з богам і не вяртайся»!..

З богам ішлі сюды не толькі багамольцы. З іменем яго ішоў сюды канвой, спачатку царскі, потым санацыйны. Дарога, якая сёння лёгка сцеленца пад гумаваы скаты, тады са званам—доўга, паволі—падыталася кайданамі. А на прасторы зялёных хрыбтоў і засмужаных далін арлы глядзелі адгэтуль праз крыты...

Я думаю пра тых, што былі тут асноўнымі вязнямі,—пра змагароў рэвалюцыйнага падполля, Палякі, Украінцы, Беларусы. Некаторыя я ведаў, пра некаторых трохі пісаў. Некаторым пацёну руку, як вярнуся дахат. І раскажу, што быў тут, і яшчэ паслухаю...

Справы мінулыя. Сённяшні дзень—гэта той, пра які яны марылі, за які змагаліся і пакутавалі. Дзень гэты—наш, дарагія сябры, мы адказваем за яго,

ГОСЦІ НАШАЙ РЭДАКЦЫІ

Днём рэдакцыю штотыднёвіка «Літаратура і мастацтва» наведала група вучняў і настаўнікаў Акалоўскай сярэдняй школы Лагойскага раёна. Галоўны рэдактар газеты Л. Прокша падарыў расказаў гасцям пра тое, як робіцца газета, як рыхтуецца матэрыял да друку, пазнаёміў іх з планамі рэдакцыі. У гутарцы прынялі ўдзел намеснік галоўнага рэдактара А. Бажко і загадчык аддзела літаратуры А. Грачэнікаў. Свае вершы прачытала школьніца Ніна Зялёнка. Потым госці агледзелі выстаўку вынічанак В. Дубінкі, якая экспануецца ў «Ліме». Пра творчасць аўтара гэтых работ, уваголе пра творчасць беларускіх мастакоў расказаў школьнікам загадчык аддзела выяўленчага мастацтва, архітэктар і тэхнічнай эстэтыкі Ул. Бойка. Дырэктар школы І. Усціновіч сардэчна падзякаваў калектыву рэдакцыі і выказаў надзею, што супрацоўнікі і аўтары газеты будуць частымі гасцямі вучняў. Фота Ул. КРУКА.

ПРАЗ ГОД ПАСЛЯ СУСТРЭЧЫ ў АНГЛІІ

Па запрашэнні Мінскага гарадскога Савета дэпутатаў працоўных і Беларускага таварыства дружбы і культурнай сувязі з зарубежнымі краінамі Мінск наведалі сакратар Ноцінгемскага аддзялення Таварыства брытана-савецкай дружбы Джон Вільям Хіл і жонка Філіс. Ноцінгем, як вядома, горад-пабрацім Мінска, і Таварыства брытана-савецкай дружбы німаг робіць для паширэння сувязей паміж англійскім і беларускім гарадамі.

Джон Хіл выконвае абавязкі сакратара на грамадскіх пачатках. Жонка Філіс дапамагае мужу як член Таварыства.

— Я раблю гэта з вялікай прыемнасцю для сябе,— гаворыць яна.

Абое, муж і жонка, ужо немаладыя людзі. Разам ім 130 гадоў. І дзельны яны гэтыя гады паробілі. Абое энергічныя, цікавыя да ўсяго, асабліва да жыцця ў савецкай краіне.

У Мінску Хіл і яго жонка другі раз. Сяброў у іх тут шмат. У іх ліку намеснікі старшын гарвыканкома Іван Іосіфавіч Ляўко і Уладзімір Ляўрэнтэвіч Паўлюкевіч, прафсаюзнае работнікі, адказны сакратар Мінскага аддзялення таварыства «СССР—Вялікабрытанія» Ніна Уладзіміраўна Волк-Левановіч. Сёлета яна разам з Іванам Іосіфавічам Ляўко пабывала ў Ноцінгеме.

Я таксама пазнаёміўся з Хіл і яго жонкай ў Ноцінгеме. У Мінску сустрэліся праз год пасля знаёмства ў Англіі як людзі, якім ёсць што і каго ўспомніць, пра што пагаварыць.

— Як адчувае сябе містэр Брамлі?—пытаю ў Джона Вільяма.

— О, добра. Брамлі—актыўны член Таварыства брытана-савецкай дружбы. Ён быў галоўным сядоўнікам Ноцінгема. Цяпер пенсіянер. Разам з унукам Брамлі наведвае савецкую краіну. Усё, што ён бачыў, яму вельмі спадабалася.

— Я лічу ідэю пабрацімства гарадоў вельмі добрай і перакананы, што для справы дружбы паміж англійскім і савецкім народамі варта працаваць, не шкадуючы сіл.

Такіх людзей, як Брамлі, у Ноцінгеме шмат. Члены Таварыства брытана-савецкай дружбы—людзі розных прафесій: работчы, юрысты, настаўнікі, урачы. Кожны з іх пачынаў 10 шыльдаў у год членскіх узносаў. На гэтыя сродкі існуе арганізацыя.

Сам Хіл прымае ўдзел у руху за дружбу паміж Англій і Савецкім Саюзам з 1939 года. Адразаў пасля Кастрычніцкай рэвалюцыі, калі Чырвыны хацелі «залушыць» Савецкую ўладу ў калісцы, у Англіі пачаўся рух «Рукі прэч ад Савецкай Расіі». На аснове гэтай руху пачаўся ўзнік таварыства «Расія сёння». Пасля вайны гэтае таварыства стала называцца Таварыствам брытана-савец-

кай дружбы. Таварыства мае ў шмат якіх гарадах свае аддзяленні, падтрымлівае сувязь з таварыствам «СССР—Вялікабрытанія».

Мяне зацікавіў асабісты погляд Джона Хіл на справу дружбы паміж нашымі краінамі.

— Працоўныя Англіі вядуць жорсткую барацьбу за павышэнне заробкаў, паніжэнне кватэрнай платы. Гэтая барацьба не весці барацьбы за мір, за ўмацаванне дружбы паміж СССР і іншымі краінамі. Толькі ліквідцыя пагарзы вайны дасць магчымасць знізіць выдаткі на гошку ўзбраенняў і пусціць вызваленныя сродкі на павышэнне жыццёвага ўзроўня народа.

Думка гэта слушная, партыя увагі. Я пацікавіўся, як жыве Джон Хіл. Адразу пасля таго, як Дзёніс выскачыў з аэта, я выйшаў за ім у хол, каб узняць свой фотаапарат, які пакінуў на крэсле. Але апарат знік. Шкада было «Кіева», а яшчэ больш цяжкай палёгі і тых кадраў, якія я ўжо не мог зрабіць у далейшым падарожжы па сярэдняй Англіі. Непрыемна было і гаспадарам. Але што вярнуць.

І вось у Мінску Хіл ўспомніў пра гэты прыкры выпадак.

— А ведаеце, наш фотаапарат узяў хлопчык. Ад гэтым стала вядома, калі малалетні злучанец быў злоўжыў на іншым крадзяжы. Пры допыце ён прызнаўся, што ўкраў фотаапарат у пусцяка... І кінуў у канал. Там, дарчы, «Кіеў» і знайшла паліцыя. У «Гардзіен джорнэл» з'явіўся артыкул з залымі судам над загадоўкам «Ганьба твайгя краіне».

— Я звяртаўся ў суд, каб давешла імя хлопчыка,— сказаў Хіл,— але мяне не назвалі яго прозвішчам.

— Вядома, гэты хлопчык з беднай сям'і?—спытаў я.

— Думію, гэта так,— адказаў Хіл.

Дзіўна толькі, чаму хлопчык кінуў такую каштоўную рэч у канал і чаму не назваў яго імя. Хто ведае, можа нехта і падлучыў хлопчыка, каб такім чынам у нейкай ступені пашкодзіць сяброўскім сустрэчам у Ноцінгеме. Усё можа быць.

Развітваючыся з Хіл і яго жонкай, я падарываў ім кніжку «Туман развеецца» аб свайм падарожжы па сярэдняй Англіі, у якой і вялікай удзячнасцю ўспамінаю Джон Хіл і яго сяброў па Таварыстве брытана-савецкай дружбы. На кніжцы зрабіў надпіс: «Калі ёсць людзі ў Англіі будуць рабіць столькі для справы дружбы паміж нашымі народамі, колькі робіце вы, талі тыман хлусці развеецца і назавёцца».

— Я хачу гаварыць з рускімі,— сказаў ён.

— Вы памятаеце, калі былі ў Ноцінгеме, чым цікавіўся карэспандэнт Бі-Бі-Сі Дэніс Макарыч,— усміхнуўся Хіл і дадаў:— О, гэта вельмі надобна карэспандэнт.

Калі пасля прыёму ў мэра горада Дайера савецкай дэлегацыі аб гэтай падзеі з'явілася вататка ў друку, Дэніс прыбег да Хіл.

— Я хачу гаварыць з рускімі,— сказаў ён.

— Вы ведаеце рускую мову?—спытаў Джон Хіл. Дэніс сказаў нейкае незразумелае слова па-русу.

— Што гэта азначае?—Я сама не ведаю,— адказаў Дэніс.— Я разумю толькі тое, што гавару па-англійску.

Хілі даў магчымасць Макарыч сустрэцца з нашай групай. Карэспандэнт прыбег да нас у гасцініцу і, наладзіўшы «рэспарціёр», пачаў з нейкай непрыязнасцю задаваць членам нашай дэлегацыі незразумелыя пытанні.

— Скажыце,— звярнуўся ён да савецкай турысткі з Ленінграда професара Карачан,— у Ноцінгеме вольны ні ва ў бочках на конях. У нас у Ленінградзе такое ёсць?

— Гэта не галоўнае, што цікавіць мяне ў Ноцінгеме,— адказала професар.

Задзіўны яшчэ некалькі бягзгузых пытанняў, Дэніс Макарыч схавіў свой «рэспарціёр» і выскачыў з пакоя.

Я глядзеў тады на гэтую сцэну і Дэніс мяне цікавіў толькі як будучы персанаж нейкага твора. Яго паводзіны мяне не здзіўлялі. І, канечне, такі «спрадстаўнік» радыё не можа спраўняць справе разумення паміж нашымі народамі.

Дарчы, на гэтай сустрэчы быў такі выпадак. Адразаў пасля таго, як Дэніс выскачыў з аэта, я выйшаў за ім у хол, каб узняць свой фотаапарат, які пакінуў на крэсле. Але апарат знік. Шкада было «Кіева», а яшчэ больш цяжкай палёгі і тых кадраў, якія я ўжо не мог зрабіць у далейшым падарожжы па сярэдняй Англіі. Непрыемна было і гаспадарам. Але што вярнуць.

І вось у Мінску Хіл ўспомніў пра гэты прыкры выпадак.

— А ведаеце, наш фотаапарат узяў хлопчык. Ад гэтым стала вядома, калі малалетні злучанец быў злоўжыў на іншым крадзяжы. Пры допыце ён прызнаўся, што ўкраў фотаапарат у пусцяка... І кінуў у канал. Там, дарчы, «Кіеў» і знайшла паліцыя. У «Гардзіен джорнэл» з'явіўся артыкул з залымі судам над загадоўкам «Ганьба твайгя краіне».

— Я звяртаўся ў суд, каб давешла імя хлопчыка,— сказаў Хіл,— але мяне не назвалі яго прозвішчам.

— Вядома, гэты хлопчык з беднай сям'і?—спытаў я.

— Думію, гэта так,— адказаў Хіл.

Дзіўна толькі, чаму хлопчык кінуў такую каштоўную рэч у канал і чаму не назваў яго імя. Хто ведае, можа нехта і падлучыў хлопчыка, каб такім чынам у нейкай ступені пашкодзіць сяброўскім сустрэчам у Ноцінгеме. Усё можа быць.

Развітваючыся з Хіл і яго жонкай, я падарываў ім кніжку «Туман развеецца» аб свайм падарожжы па сярэдняй Англіі, у якой і вялікай удзячнасцю ўспамінаю Джон Хіл і яго сяброў па Таварыстве брытана-савецкай дружбы. На кніжцы зрабіў надпіс: «Калі ёсць людзі ў Англіі будуць рабіць столькі для справы дружбы паміж нашымі народамі, колькі робіце вы, талі тыман хлусці развеецца і назавёцца».

— Я хачу гаварыць з рускімі,— сказаў ён.

— Вы памятаеце, калі былі ў Ноцінгеме, чым цікавіўся карэспандэнт Бі-Бі-Сі Дэніс Макарыч,— усміхнуўся Хіл і дадаў:— О, гэта вельмі надобна карэспандэнт.

Калі пасля прыёму ў мэра горада Дайера савецкай дэлегацыі аб гэтай падзеі з'явілася вататка ў друку, Дэніс прыбег да Хіл.

— Я хачу гаварыць з рускімі,— сказаў ён.

Рыгор БОХАН

ЖАРТАЎЛІВЫЯ ДЫЯЛОГІ

УЗРОСТ

— Я ніколі не ўтойваю сваіх год. Трыццаць — гэта ж найлепшы ўзрост у жыцці жанчыны.

— Так, асабліва тады, калі табе ўжо за сорок.

КУДЫ ХОДЗІЦЬ?

— Ты ведаеш, наша дачушка ўжо ходзіць.

— Ніяко? А куды?

РАМЫ

— Тата, чаму карціны заўсёды ў рамах?

— Ну, як табе сказаць, сыноч. Ну, каб мастак ведаў, дакуль маляваць.

ВЫЙСЦЕ

— Пенька, калі ж ты пачнеш добра вучыцца?

— Не хвалойся, мама, наш настаўнік узяў абавязаньства, каб у яго класе не было двоечнікаў.

ДОКАЗ

— Майце на ўвазе: вяртаўніку даваецца ўсю ноч сядзець на адным месцы.

— Не турбуйцеся, таварыш загадчык, я сядзець прывык — толькі што тры гады адседзеў.

З НЕНАДРУКАВАНАГА

«Спацатку няўдачы, а пасля праца праз некаторы час прынесла належныя вынікі...»

«На ўсіх паказчыках труссы былі зайцамі...»

«Ён (суфікс) служыў сродкам выражэння дзеючых асоб, якія ўтвараліся часцей за ўсё ад дзеясловаў асноў...»

«У прыродзе неадной выпадкі, каб ад зямлі стыхійна адрываўся кавалачкі, лацці і каласі і здзяйснялі мяккія пасадку на Венеры, ды зямлі перадавалі на Зямлю інфармацыю аб гэтай далёкай планеце...»

«Да паслуж калгасніцкай чырвонай куткі, бібліятэкі, чытальні, дзе можна пачытаць газету, паглядзець тэлевізар, а ў некаторых гаспадарках яны могуць нават прыняць душ...»

«Часам мастакі адлюстроўваюць у вырабах умоўнай манерай вострае і гораднае свайго народа...»

«За выпуск на вуліцу свінні быў устаноўлены штраф на кожную птушку...»

«Пасля аяртання тэатра з эвакуацыі мы туды і ў будынку тэатра і, вядома, праводзілі свой адпачынак ва ўзгадных зносінах...»

«Уплыў паядання морквы без прыгаворвання да станка...»

«Насценны друк сельгасарцелі «Рэвалюцыя»... выпускаўся два разы ў месяц...»

«Тут (на тэрыторыі завода) нават гарадскі шум губляецца, заблытаючыся ў дражнянай лістоце...»

«У пранэсе нават цяжкай зямляной работы метаэаодна створанымі інструментамі рабочыя асабіста глыбока ўспрымаюць прыгажосць уласнай працы...»

«Пра гэту неаднарадова пісальні рамі размастаўнай вострыні і прычыновасці...»

«Галоўны архітэктар выступае ў асобе цесляра, матэматыка, начальніка і падначаленага...»

«А Кант, як вядома, усе банальныя мясціны прыкрываў заблытанай фразеалогіяй...»

«Разізнне заводзіца да сумнай формуму «пераліванне з пустога ў парожыле...»

Сабрала А. ХАРЭЎСКАЯ, рэдактар выдання «Навука і тэхніка».

Вяслаў БРУДЗІНСКІ

ВЫДУМКІ

Самае каштоўнае, што мы пакінулі наступным пакаленням, гэта думкі, яшчэ не падуманыя.

«Калі я крыху перарастаю начальніка, — сказаў ён у сваё апраўданне, — дык толькі таго, каб шаптаць яму на вуха».

Няважна, што ў вас абодвух мастацкія няўдачы. Важна, што яго няўдачы яшчэ лічацца, а тваіх ужо ніхто не заўважае.

Недастаткова зваліць на каго-небудзь сваю віну. Трэба яшчэ пастарацца, каб яе не даравалі.

Меў рацыю, але яшчэ невядома чаму. Следства працягваецца.

Крытык загадвае пісьменніку пазіраваць, а сам малюе — аўтапартрэт.

Стукнуліся галавамі, якія не закружыліся ад поспехаў.

Перамог: апарэдыў усіх і першы аб'явіў аб сваёй капітуляцыі.

Сумна — стаць урэшце эпігонам свайго эпігона!

Дарэмна чакаў прышэсця Месці —

Месця прыйшоў са сваім уласным Юдам.

Бойся ўласнага ценю і ўласнага бляску.

Запрэтэставаў, што на гэты раз абмінулі яго на афішы: не дадалі, як звычайна: «і інш.»

У кожную эпоху можна ўвайсці ў гісторыю іншай эпохі.

Зрабі што-небудзь для сваіх продкаў — пішы пад псеўданімам.

Калі сыходзіў са сцэны, крычалі біс. Хацелі, каб ён яшчэ раз паказаў, як пакідае сцэну, але ён паўтарыў усю сваю ролю.

Мае ўсё, што яму патрэбна для масавай літаратурнай прадукцыі: дзяшовую сыравіну, дзяшовую рабочую сілу і дзяшовы аптымізм.

Кар'ера: зайшоў праз чорны ўваход, вылецаў — праз парадны.

Лёс пакрыўджанага нёс з такой годнасцю, што яго крыўдалі змарок: каб паглядзець.

Пераклаў з польскай А. МАЖЭНКА.

Толькі ў снежні перад Новым годам я выказваў сваёму начальніку, дырэктару канторы Захару Якубавічу Карандзею ўсё, што пра яго думаю. Наводжу такую прытычку, што проста жах. А ён, небарака, міргае выцвілымі вейкамі, стараецца ўсміхацца, нібы яму сапраўды весела, хоць сам пад сталом сціскае кулак.

Хоць кажуць, што начальніку не пытаюць, бо яны самі задаюць пытанні, я так прыціскаю да сцяны свайго Карандзея, такога даю яму дыхту, што ён кідае на мяне ўмольныя по-

— Нарэшце, гэта ж злачыніста, таварыш Карандзей, выкідаць на вецер дзяржаўныя грошы! За такія справы можна патрапіць на дыван перад ясныя вочы таварыша Ашчадкіна! А ён такі, што на галоўны не паглядзіць!

— Вы, Піліп Піліпавіч, наўны, як куранатка. Думаеце, што супрацоўнікі Ашчадкіна ў гэтыя дні сядзяць у Мінску? Трэба быць набітым дурнем, каб не паклапаціцца пра заўтрашні дзень...

— Кожная капейка, якую мы сэканомім, пойдзе на карысць развіцця. — прыгадаў я любімыя

— Да чаго, Піліп Піліпавіч? — аж закалаціўся з перануду мой Карандзей.

— Да таго самага, што і без нас можна абысціся.

— Не жартуйце з агнём, Піліп Піліпавіч, — сабраўшыся з сілай, сказаў Карандзей. — Вы ж, паўна, чулі, што прадугледжваецца нейкае новае скарачэнне... А ў нас гэтая праклятая эканомія! Звар'яецца можна! Вам, канечне, напляваць, уладкуецца ў нейкай новай канторы. А мне ж адзін год застаўся да пенсіі. Дапамажыце, Піліп Піліпавіч, дасядзець у гэтым кабінце. Бога за вас буду маліць.

Я заўсёды быў вельмі чулы да жалбы, спагадлівы да чалавека, што трапіла ў бяду. У Захара Якубавіча, з якім я, між іншым, прапрацаваў амаль пяць гадоў, быў такі пакутлівы выгляд, што сэрца маё здрыганулася.

— Кажыце, Захар Якубавіч, што я павінен рабіць?

— У камандзіроўку! — ледзь не захлынуўся ад радасці Карандзей. — Самі, Піліп Піліпавіч, і ўсе супрацоўнікі! Дазваляю мяккія вагоны і нумары ў гэтых «люк».

Звесці на пішто гэтую клітую тысяччу рублёў — вось галоўная задача на бліжэйшыя дні! Адных правадзінных, сутачных ды кватэрных — мала! Я прыкінуў, вось выкладзі. Трэба, каб кожны камандзіроўчак прыездзіў яшчэ на такія рублёў на трыццаці! Туды-сюды, скажам, на нейкі завод за горадам, а да справядачы — рахунак. А я на яго разалюціўся: «апаляціць у сувязі з выключнасным заданнем».

— Вы самі, Захар Якубавіч, паедзеце?

— Не, мне з Палінай Антоўнай і тут працы хопіць на самую завязку. Вялікая ж эканомія на тэлефонных выдатках. Прыйдзецца цяжкавата, але я прыхапіў часу вечарамі, начамі. Буду звяніць дырэктарам на кватэры, не давайце ім спакою...

Яму ўдалося не толькі ўламаць мяне, але і ўзніць з мяне слова, што выступілі на нарадзе з заклікам, каб усе схалі ў камандзіроўку. Мяккія вагоны, нумары «люк», такі і іншыя выгоды. Такое бывае адзін раз у год. Толькі ў снежні.

А дома ляю слабе за беспрычыновасці. Але што зробіш. Мне шкада Карандзея. Няхай ён ўжо дасядзіць свой год у каруочым крэсле. Канечне, калі надумаць, то шкада тысячы рублёў, якую мы выкідаем на вецер. Але тут мы не першыя. У іншых канторах робяць, тое самае. Мы хоць ездзім, а то некаторыя сядзяць у Мінску, а лічэцца ў камандзіроўках. Сустрэкаў такіх не раз. А вы?

Уладзімір МЯЖЭВІЧ

НАВАГОДНЯЯ СІТУАЦЫЯ

НЕ ФАНТАЗІЯ

зіркі і ледзь не плача, небарака.

— Не паеду! — крычу я на ўсю «слу». — Можнае звальняць мяне з работы, абвінаціць суровую вымову, аддаваць пад суд, а я не паеду!

— Навошта такі імнат, Піліп Піліпавіч? — склаўшы рукі на грудзях, лісліва кажа мне Карандзей. — Я ж гэта раблю не для асабістай карысці, а для ўсіх вас, для вашага дабрабыту.

— Да д'ябла! — буную я. — Мне гэта абрыдла, надакучыла. Цяпер, калі ўсе добрыя людзі рыхтуюцца да свята, бегаюць па магазінах, я павінен трасціся ў аўтобусе, адбіваючы сабе валтробы на выбоінах і каменнях?

— Ніякіх аўтобусаў! — кідае Захар Якубавіч. — Вам дазваляецца ехаць у мяккім вагоне, жыць у нумарах «люк», наймаць таксі. Чым больш выдаткаў на камандзіроўку, тым лепш!

Словы Карандзея зусім мяне выподзілі з раўнавагі.

— Звычайна за капейку калодзецца, як Плонкін, стараецца хоць на паўрубля зразаць авансую справядачу, а цяпер вы — Ротшыльд за мой конт?

— Чаму за вай, Піліп Піліпавіч? Мы ж не такі бедныя, каб прымушаны нашых лепшых супрацоўнікаў расплачвацца са сваёй кішані!

— Тавіх жа выдаткаў не прыме галоўбух!

— Прыме, Піліп Піліпавіч, не турбуйцеся, абавязкова прыме!

словы Карандзея. — Мы з большым плёнам скарыстаем яе ў наступным годзе!

— Вы — дзівак! Нам жа скароныць выдаткі на камандзіроўкі ажраз на такую суму, якую мы сэканомім! А як мы тады будзем кіраваць?

— А як мы кіравалі ў гэтым годзе? — зноў накідаваюся я на Карандзея. — Тысячу рублёў маем эканоміі на камандзіроўках? Маём план выконваецца? Канечне. Паказчыкі вытрымліваюцца? Таксама. Дык, уласна кажучы, якога ж вам ражна трэба?

— Які ж вы, Піліп Піліпавіч, недаўнабачны чалавек! — нарэшце абурываецца Карандзей. — Магчыма, мне сапраўды дадуць прэмію, але да чаго гэта паддае, вы надумалі? Абавязкова знойдзецца нейкі разумнік і тое-сёе падкажа начальству.

— А што ён падкажа?

— Кантора, якая эканоміць на тэлефонных размовах са сваімі прадпрыемствамі, скарачае канцыдаткі, не скарочыць асігнаванняў на камандзіроўкі, а план у яе выконваецца паназчыкі вытрымліваюцца, дык, разумеючы, начальства падумае...

— Што, што?

— Ці патрэбна таякая кантора паогул? Можна быць без яе можна абысціся?

— Без нас? — цыфра здзіўляўся я.

— Без нас і без нас...

— О! Гэта трэба абмізгавань, — сказаў я. — Дзіўна, дык-сама да гэтага не дзядумаўся.

Павел ШЫБУТ

ШРАЦІНКІ

Дзе сядзіць — будзёны дзень.

Ён апіся аб халодную душу начальніка.

Яго дабрабыт рос на дражджах: снай-самагонку.

У рубках ён трымаў сабе моцна — падводзілі ногі.

Мыш: баіцца ката нават і тады, калі ён біззубы.

«Літаратура і мастацтва» — орган Міністэрства культуры і правлення Саюза пісателі БССР. Мінск.

«ЛІТАРАТУРА І МАСТАЦТВА»

Выходзіць па пятніцах.

Друкарня выдавецтва ЦК КП Беларусі

Адрас рэдакцыі: Мінск, вул. Захарова, 19.

Тэлефоны: прыёмнай рэдакцыі — 33-24-61, намесніка галоўнага рэдактара — 33-25-25, адказнага сакратара — 33-44-04, аддзела літаратуры — 33-22-04, аддзела тэатра, кіно і музыкі — 33-21-82, аддзела выўленчага мастацтва, архітэктуры і вытворчай эстэтыкі — 33-24-62, аддзела публіцыстыкі — 33-24-62, аддзела культуры — 33-21-33, выдання — 32-22-19, бухгалтэрыі — 32-15-87.

Рукпісы па вяртаюцца.

Галоўны рэдактар Л. Я. ПРОКША.

Рэдакцыйная калегія: З. І. АЗГУР, В. М. АЛАДАУ, А. Ц. БАЖКО (намеснік галоўнага рэдактара), Б. І. БУР'ЯН, А. І. БУТАКОУ, А. С. ГРАЧАНИКАУ, К. Л. ГУБАРЭВІЧ, І. М. ДАБРАЛЮБАУ, В. У. ІВАШЫН, А. С. КАЗЛОУСКІ, П. М. МАКАЛЬ, У. Л. МЕХАУ (адказны сакратар), Р. К. САБАЛЕНКА, І. А. САНКОВА, М. Г. ТКАЧОУ, Ю. М. ЧУРКО, Р. Р. ШЫРМА.